

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ & ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΩΝ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΘΕΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΠΙΔΕΡΗ
A.M.: 4042201602002

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΕΙΡΗΝΗ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2018

Το άτομο το οποίο εκπονεί την μεταπτυχιακή εργασία φέρει ολόκληρη την ευθύνη προσδιορισμού της δίκαιης χρήσης του υλικού, η οποία ορίζεται στην βάση των εξής παραγόντων: του σκοπού και χαρακτήρα της χρήσης (εμπορικός, μη κερδοσκοπικός ή εκπαιδευτικός), της φύσης του υλικού, που χρησιμοποιεί (τμήμα του κειμένου, πίνακες, σχήματα, εικόνες ή χάρτες), του ποσοστού και της σημαντικότητας του τμήματος, που χρησιμοποιεί σε σχέση με το όλο κείμενο υπό copyright, και των πιθανών συνεπειών της χρήσης αυτής στην αγορά ή στη γενικότερη αξία του υπό copyright κειμένου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνεται η φοίτησή μου στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στην Οργάνωση και Διοίκηση Δημοσίων Υπηρεσιών, Δημοσίων Οργανισμών και Επιχειρήσεων του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τόσο το σύνολο του διδακτικού προσωπικού για την σημαντική συνεισφορά του καθενός ξεχωριστά όσο και το σύνολο των υπόλοιπων ανθρώπων που συνέβαλλαν με την βοήθειά τους στην εύρυθμη λειτουργία του προγράμματος.

Ιδιαίτερος θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της εργασίας μου, την κα Δασκαλοπούλου, για την καθοδήγηση που μου προσέφερε και την άρτια συνεργασία που είχαμε καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την υποστήριξη που μου προσέφερε και ιδιαιτέρως τη μητέρα μου που υπέμεινε την απουσία μου.

*Αφιερώνεται στην οικογένειά μου για την υπομονή και τη διακριτική της
υποστήριξη...*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	σελ. 3
Περίληψη	σελ. 14
Εισαγωγή	σελ. 16

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας: εννοιολογικοί προσδιορισμοί

1.1. Το αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας	σελ. 20
1.2. Εννοιολογική προσέγγιση των κοινωνικών δικαιωμάτων	σελ. 22
1.3. Εννοιολογική προσέγγιση της κοινωνικής πολιτικής	σελ. 23
1.3.1. Μοντέλα κοινωνικής πολιτικής	σελ. 24
1.4. Η σχέση μεταξύ κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων	σελ. 25
1.5. Τι είναι το κράτος πρόνοιας	σελ. 26
1.6. Οι προνοιακές λειτουργίες του κράτους	σελ. 27
1.7. Οι αντιφάσεις του κράτους πρόνοιας όχι ως μαρξιστική οπτική, αλλά ως πραγματικότητα	σελ. 29
1.8. Γιατί «κράτος» πρόνοιας και γιατί «παρέμβαση»	σελ. 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Οι καταβολές του κοινωνικού κράτους

2.1. Ιστορική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας	σελ. 33
2.1.1. Μοντέλα – Τύποι κράτους πρόνοιας	σελ. 37
2.2. Πολιτική / Ιδεολογική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας ...	σελ. 42

2.2.1. Η σοσιαλδημοκρατική αντίληψη του κράτους πρόνοιας	σελ.42
2.2.2. Η νεοφιλελεύθερη αντίληψη του κράτους πρόνοιας	σελ.43
2.2.3. Η μαρξιστική αντίληψη του κράτους πρόνοιας	σελ. 44
2.3. Οικονομική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας	σελ. 48
2.3.1 Κλασική σχολή	σελ. 49
2.3.2 Νεοκλασική σχολή	σελ. 50
2.3.3 Κεϋνσιανή θεωρία	σελ. 52
2.3.4 Μαρξιστική θεωρία	σελ. 52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Κράτος πρόνοιας και κοινωνικές σχέσεις

3.1. Μια κοινωνιολογική προσέγγιση	σελ. 54
3.2. Κοινωνική πολιτική και βιοπολιτική: η ταξική αντιπαράθεση και η δύναμη της εξουσίας	σελ. 56
3.3. Η κοινωνική και η πολιτική χροιά της κοινωνικής πολιτικής	σελ. 59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα

4.1. Οι απόψεις των Ελλήνων πολιτών σχετικά με την οικονομία και το κράτος το 2017	σελ. 62
4.2. Στοιχεία για τη φτώχεια και τις εκδοχές της στην Ελλάδα την περίοδο 2011-2016	σελ. 78
4.2.1. Ακραία φτώχεια	σελ. 79
4.2.2. Σχετική φτώχεια	σελ. 86
4.2.3. Σταθερό όριο φτώχειας	σελ. 87
4.2.4. Άλλες διαστάσεις της φτώχειας	σελ. 88

4.2.4.1. Ως προς τη διατροφή	σελ. 88
4.2.4.2. Ως προς τη στέγαση	σελ. 89
4.2.4.3. Ως προς την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	σελ. 91

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Τα οικονομικά του κράτους πρόνοιας

5.1. Πινακοποιημένη και γραφική αναπαράσταση δεδομένων	σελ.93
5.1.1. Η διαχρονική εξέλιξη των βασικών μεγεθών του κράτους και οι ποσοστιαίες μεταβολές τους	σελ. 94
5.1.2. Αριθμοδείκτες	σελ. 103
5.2. Αριθμητικά περιγραφικά μέτρα στατιστικών δεδομένων	σελ. 107
5.2.1.Κατανομές συχνοτήτων	σελ. 107
5.2.2.Πίνακες αποτελεσμάτων περιγραφικής στατιστικής	σελ. 118
5.3.Περιγραφική στατιστική δύο μεταβλητών	σελ. 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Η κριτική στο κράτος πρόνοιας

6.1. Καταπολεμά το υπάρχον σύστημα προστασίας τη φτώχεια;	σελ. 128
6.2. Λίγα λόγια για τους βασικότερους τομείς λειτουργίας του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα	σελ. 138

6.2.1 Η Κοινωνική ασφάλιση	σελ. 138
6.2.2 Προστασία κατά της ανεργίας – Απασχόληση	σελ. 142
6.2.3 Υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας	σελ. 145
6.3. Η αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας και η ανορθολογική του δράση	σελ. 146
6.4. Η κριτική στην κριτική που ασκείται στο κράτος πρόνοιας	σελ. 149
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: Προς έναν ριζικό μετασχηματισμό του κράτους πρόνοιας - απόπειρα δεοντολογικής προσέγγισης του ζητήματος	
7.1. Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος;	σελ. 156
7.2. Η οικονομική κρίση ως ευκαιρία για επαναθεμελίωση του κράτους πρόνοιας	σελ. 160
7.3. Προτάσεις και προοπτικές για την κοινωνική πολιτική και το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα	σελ. 162
Συμπεράσματα	σελ. 167
Βιβλιογραφία	σελ. 176

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 4.1: Όριο ακραίας φτώχειας (2016)	σελ. 79
Πίνακας 4.2: Ποσοστό ακραίας φτώχειας	σελ. 80
Πίνακας 4.3: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά φύλλο και ηλικία	σελ. 81
Πίνακας 4.4: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά περιφέρεια και πυκνότητα πληθυσμού	σελ. 82
Πίνακας 4.5: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας	σελ. 84
Πίνακας 4.6: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά επαγγελματική κατηγορία	σελ. 85
Πίνακας 4.7: Όρια ακραίας και σχετικής φτώχειας	σελ. 86
Πίνακας 4.8: Ποσοστό σχετικής φτώχειας	σελ. 87
Πίνακας 4.9: Σταθερό όριο φτώχειας	σελ. 87
Πίνακας 4.10: Ποσοστό φτώχειας με σταθερό όριο	σελ. 88
Πίνακας 5.1: Εξέλιξη βασικών μεγεθών του κράτους (ΑΕΠ, ΣΥΝ. ΕΣΟΔΑ, ΣΥΝ. ΔΑΠΑΝΕΣ)	σελ. 94
Πίνακας 5.2 : Καθαρές κοινωνικές εισφορές και κοινωνικές παροχές (1995-2016)	σελ. 96
Πίνακας 5.3: Παροχές κοινωνικής προστασίας ανά λειτουργία (2000-2014)	σελ. 98
Πίνακας 5.4 : Ποσοστιαίες μεταβολές των κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία	σελ. 98
Πίνακας 5.5: Έσοδα από συνεισφορές εργοδοτών - ατόμων και κράτους	σελ. 99

Πίνακας 5.6 : Ποσοστιαίες μεταβολές των εσόδων ανά πηγή προέλευσης .....σελ. 100
Πίνακας 5.7: Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών και κοινωνικών εισφορών .....σελ. 103
Πίνακας 5.8: Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εσόδων από εισφορές εργοδοτών, ατόμων και κράτους .....σελ. 105
Πίνακας 5.9: Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εξόδων των παροχών αυτών .....σελ. 106
Πίνακας 5.10: Κατανομές συχνοτήτων, σχετικών συχνοτήτων και αθροιστικών σχετικών συχνοτήτων των συνολικών δαπανών και των συνολικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης .....σελ. 107
Πίνακας 5.11: Κατανομές συχνοτήτων, σχετικών συχνοτήτων και αθροιστικών σχετικών συχνοτήτων των κοινωνικών παροχών και των καθαρών κοινωνικών εισφορών .....σελ. 110
Πίνακας 5.12: Κατανομές συχνοτήτων, σχετικών συχνοτήτων και αθροιστικών σχετικών συχνοτήτων των κοινωνικών παροχών ανα λειτουργία .....σελ. 112
Πίνακας 5.13: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για συνολικές δαπάνες και συνολικά έσοδα γενικής κυβέρνησης .....σελ. 120
Πίνακας 5.14: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για κοινωνικές παροχές και για έσοδα από κοινωνικές εισφορές .....σελ. 121
Πίνακας 5.15: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για το ΑΕΠ .....σελ. 122

Πίνακας 5.16: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για κοινωνικές παροχές ανά λειτουργία .....σελ. 123

Πίνακας 6.1: Προτεραιότητες και μέτρα για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας .....σελ. 130

Πίνακας 6.2: Προτεραιότητες και μέτρα για την πρόληψη και καταπολέμηση του αποκλεισμού των παιδιών .....σελ. 131

Πίνακας 6.3: Προτεραιότητες και μέτρα για την προώθηση της ένταξης .....σελ. 133

Πίνακας 6.4: Προτεραιότητες και μέτρα για την καλή διακυβέρνηση και την αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης .....σελ. 134

Πίνακας 6.5: Δείκτες κοινωνικής ευημερίας .....σελ. 136

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 4.1: Απάντηση στην ερώτηση 1 .....σελ. 62

Διάγραμμα 4.2: Απάντηση στην ερώτηση 2 .....σελ. 63

Διάγραμμα 4.3: Απάντηση στην ερώτηση 3 .....σελ. 64

Διάγραμμα 4.4: Απάντηση στην ερώτηση 4 .....σελ. 64

Διάγραμμα 4.5: Απάντηση στην ερώτηση 5 .....σελ. 65

Διάγραμμα 4.6: Απάντηση στην ερώτηση 6 .....σελ. 66

Διάγραμμα 4.7: Απάντηση στην ερώτηση 7 .....σελ. 67

Διάγραμμα 4.8: Απάντηση στην ερώτηση 8 .....σελ. 67

Διάγραμμα 4.9: Απάντηση στην ερώτηση 9 .....σελ. 68

Διάγραμμα 4.10: Απάντηση στην ερώτηση 10 .....σελ. 68

Διάγραμμα 4.11: Απάντηση στην ερώτηση 11 .....σελ. 69

Διάγραμμα 4.12: Απάντηση στην ερώτηση 12 .....σελ. 69

Διάγραμμα 4.13: Απάντηση στην ερώτηση 13 .....σελ. 70

Διάγραμμα 4.14: Απάντηση στην ερώτηση 14 .....σελ. 70

Διάγραμμα 4.15: Απάντηση στην ερώτηση 15 .....σελ. 71

Διάγραμμα 4.16: Απάντηση στην ερώτηση 16	σελ. 72
Διάγραμμα 5.1: Γραφική αναπαράσταση των δεδομένων της ανάλυσης	σελ. 97
Διάγραμμα 5.2: Διαγραμματική απεικόνιση των κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία	σελ. 101
Διάγραμμα 5.3: Διαγραμματική απεικόνιση των συνολικών εσόδων από εισφορές εργοδοτών, ατόμων και κράτους	σελ. 102
Διάγραμμα 5.4: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των συνολικών δαπανών της γενικής κυβέρνησης	σελ. 108
Διάγραμμα 5.5: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των συνολικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης	σελ. 109
Διάγραμμα 5.6: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών	σελ. 111
Διάγραμμα 5.7: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών εισφορών	σελ. 111
Διάγραμμα 5.8: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών δαπανών για αναπηρία	σελ. 115
Διάγραμμα 5.9: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών δαπανών για ανεργία	σελ. 116
Διάγραμμα 5.10: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για ασθένεια	σελ. 116
Διάγραμμα 5.11: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για συντάξεις γήρατος	σελ. 116
Διάγραμμα 5.12: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για κοινωνικό αποκλεισμό	σελ. 117
Διάγραμμα 5.13: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για οικογένεια	σελ. 117
Διάγραμμα 5.14: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για συντάξεις χηρείας	σελ. 118

Διάγραμμα 5.15: Συσχέτιση μεταξύ καθαρών κοινωνικών εισφορών και ΑΕΠ	σελ. 124
Διάγραμμα 5.16: Συσχέτιση μεταξύ κοινωνικών παροχών και ΑΕΠ	σελ. 124
Διάγραμμα 5.17: Συσχέτιση μεταξύ καθαρών κοινωνικών εισφορών και κοινωνικών παροχών	σελ. 125
Διάγραμμα 5.18: Συσχέτιση μεταξύ κοινωνικών παροχών και συνολικών δαπανών γενικής κυβέρνησης	σελ. 126
Διάγραμμα 5.19: Συσχέτιση μεταξύ κοινωνικών παροχών και συνολικών εσόδων γενικής κυβέρνησης	σελ. 126
Διάγραμμα 5.20: Συσχέτιση μεταξύ συνολικών εσόδων γενικής κυβέρνησης και καθαρών κοινωνικών εισφορών	σελ. 127

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναλύσει την πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας και να αναδείξει όλες εκείνες τις κοινωνικές, οικονομικές, ιστορικές, ιδεολογικές και πολιτικές πτυχές που είναι συνυφασμένες με την τυπολογία του κράτος πρόνοιας. Η συσχέτιση μεταξύ της κοινωνικής και πολιτικής χροιάς του κράτους πρόνοιας, είναι που καθιστά την ανάλυσή του πιο επίκαιρη από ποτέ, καθώς ο τρόπος άσκησης της κοινωνικής πολιτικής από το κράτος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος και σε συνεχή αλληλεπίδραση με τη διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία αποτελεί τη ζωντανή απόδειξη της αποτελεσματικής ή μη παροχής κοινωνικής προστασίας και πρόνοιας. Μέσω της χρησιμοποίησης του εργαλείου της θετικής και δεοντολογικής ανάλυσης, αφενός αποσαφηνίζεται πλήρως ο τρόπος δράσης του κράτους πρόνοιας όπως αυτός υφίσταται στην πραγματικότητα και αφετέρου αναδύονται μέσω της κατανόησης του τρόπου λειτουργίας του, όλα τα τρωτά σημεία και οι αδυναμίες του σκιαγραφώντας έτσι το πλαίσιο γύρω από το οποίο θα ήταν δέον να λειτουργεί ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό κράτος πρόνοιας. Σταδιακά, η ανάλυση συγκλίνει στην συνειδητοποίηση της ανάγκης για ριζικό ανασχηματισμό και επαναθεμελίωση του κράτους και των θεσμών του και στη δημιουργία ενός νέου μηχανισμού στα πλαίσια του κράτους πρόνοιας ικανού να γεφυρώνει τα χάσματα και να αμβλύνει τις ανισότητες που μοιραία οι κοινωνικές οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες δημιουργούν, προσφέροντας σε σταθερή βάση ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για το σύνολο των πολιτών.

ABSTRACT

This work attempts to analyze the political economy of the welfare state and to highlight all those social, economic, historical, ideological and political aspects that are inherent in the typology of the welfare state. The correlation between the social and political aspects of the welfare state is making the analysis more timely than ever, as the way in which the state exercises social policy is inextricably linked and in continuous interaction with the shaping of modern social reality, which is the living proof of the effective or non-provision of social protection and welfare. Through the use of the tool of positive and ethical analysis, on the one hand, the state of the welfare state as it actually exposes is fully elucidated, and on the other hand it emerges through the understanding of its mode of operation, all its vulnerabilities and weaknesses, thus illustrating the context surrounding which should be a modern and efficient welfare state. Gradually the analysis converges to the realization of the need for radical reshaping and rebuilding of the state and its institutions and the creation of a new mechanism within the welfare state capable of bridging the gaps and alleviating the inequalities that the social economic and political circumstances create , providing on a stable basis a decent standard of living for all citizens.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε μια εποχή που οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες μεταξύ των μελών της κοινωνίας— άρα και η διάσταση των συμφερόντων τους - οξύνονται και εγείρουν προβληματισμούς, η δυσλειτουργία και η ανεπάρκεια ικανοποίησης των αναγκών για κοινωνική προστασία και πρόνοια είναι εμφανής και η δυσαρέσκεια των πολιτών για την ποιότητα και την ποσότητα των παροχών αυτών είναι πανθομολογούμενη, η ανάγκη για κοινωνική προστασία καθίσταται επιτακτική. Η παρούσα εργασία, επιχειρεί να αναλύσει την πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας, ένα ζήτημα που άπτεται της κοινωνικής πολιτικής, όπως αυτή σχεδιάζεται και εφαρμόζεται από ιθύνοντες με ποικίλα κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτικά κριτήρια. Όπως θα έπρεπε να συμβαίνει σε κάθε ζήτημα πολιτικής, έτσι και εδώ χρησιμοποιείται το χρήσιμο εργαλείο της θετικής και δεοντολογικής ανάλυσης. Η έρευνα εστιάζει σε εκείνο το πεδίο της οικονομικής επιστήμης, που ασχολείται με τη δημόσια οικονομική και συγκεκριμένα την πραγματοποίηση κοινωνικών δαπανών με στόχο την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, μέσω της χρησιμοποίησης των εσόδων του κράτους για τη χρηματοδότηση των αναγκών του κράτους πρόνοιας, όπως αυτή εκλαμβάνεται και διαμορφώνεται μέσω ιδεολογικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών τοποθετήσεων και απόψεων.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν είναι:

- Η εκτενής εξέταση της φύσης του κράτους πρόνοιας (τι είναι, ποιος ο τρόπος λειτουργίας του όπως αυτός διαμορφώνεται βάσει διαφόρων ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών απόψεων, γιατί υπάρχει και αν πρέπει να υπάρχει κράτος πρόνοιας).
- Ποιες είναι οι ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές καταβολές του κράτους πρόνοιας, η κατανόηση των οποίων διαφωτίζει πλήρως το περιεχόμενο και τη φύση του.

- Πως εξελίσσεται διαχρονικά και πως κατανέμεται η δημόσια δαπάνη για να καλυφθούν οι ανάγκες κοινωνικής πρόνοιας και πως σχετίζεται και συνεξελίσσεται με τα δημόσια έσοδα.
- Πως χρησιμοποιείται η κοινωνική πολιτική ως μέσο στα χέρια της πολιτικής εξουσίας και πως μεταβάλλει την κοινωνική δομή.
- Πώς διαπλέκεται η κοινωνική με την πολιτική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής και προς τα πού κατευθύνεται διαχρονικά.
- Τι συνέπειες έχει κάτι τέτοιο στην κοινωνία πρακτικά (κάτι που διαφαίνεται μέσω της εξέτασης της διαχρονικής πορείας των κοινωνικών δεικτών) και ποια η γνώμη των ίδιων των πολιτών για την πολιτική και την οικονομία, όπως αυτά σχετίζονται με το κράτος πρόνοιας.
- Πώς κρίνεται συνολικά η λειτουργία του κράτους πρόνοιας ως προς την επάρκεια, την ορθολογικότητά της και το βαθμό επίτευξης των στόχων της.
- Πως θα μπορούσαν τα πράγματα να γίνουν διαφορετικά (προϋποθέσεις, προαπαιτούμενα και μεταρρυθμίσεις), υπό την οπτική της επίτευξης κοινωνικής ευημερίας που αποτελεί σταθερά και διαχρονικά το ζητούμενο.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί προκειμένου να απαντηθούν ρητά και με σαφήνεια τα ερευνητικά ερωτήματα είναι η εξής:

Πραγματοποίηση θετικής και δεοντολογικής ανάλυσης του κράτους πρόνοιας , μέσω θεωρητικής, αλλά και εμπειρικής έρευνας.

Συγκεκριμένα, τόσο το θεωρητικό όσο και το εμπειρικό κομμάτι της εργασίας αποτελεί το σύνολο της θετικής ανάλυσης, καθώς επιχειρεί να

περιγράψει και να καταστήσει σαφή τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας στα πλαίσια του κράτους πρόνοιας.

Η θεωρητική προσέγγιση εστιάζει την ανάλυση στα εξής σημεία:

Αρχικά, (κεφ. 1) επιδιώκει να αποσαφηνίσει έννοιες που σχετίζονται με την πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας, που είναι και το κεντρικό ζητούμενο της εργασίας, όπως τι είναι η πολιτική οικονομία, τα κοινωνικά δικαιώματα και η κοινωνική πολιτική, ποια μοντέλα κοινωνικής πολιτικής υπάρχουν, τι είναι το κράτος πρόνοιας και ποιες οι κύριες λειτουργίες του, ποιες είναι οι αντιφάσεις που το διέπουν και γιατί εντέλει χρειάζεται το κράτος να παρεμβαίνει στην οικονομία εν προκειμένω μέσω της κοινωνικής πολιτικής και της παροχής πρόνοιας.

Έπειτα (κεφ. 2), εξετάζονται εκτενώς εκτός από την ιστορική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας και οι κοινωνικές και πολιτικές αντιλήψεις που διέπουν την ύπαρξη και τη λειτουργία του. Η αποσαφήνιση αυτών των διαφορετικών απόψεων σχετικά με τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας, οδηγεί τόσο στην ανάγκη της διερεύνησης της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας (κεφ. 4) μέσω των απόψεων των πολιτών για ζητήματα περί κράτους και οικονομίας, αλλά και μέσω της διερεύνησης ποσοτικών δεδομένων που σχετίζονται με την ύπαρξη φτώχειας (άρα και την ανάγκη κοινωνικής πρόνοιας), όσο και στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο το κράτος πρόνοιας σχετίζεται με τη διαμόρφωση κοινωνικών σχέσεων (κεφ. 3), πώς η κοινωνική χροιά της κοινωνικής πολιτικής «μπλέκεται» με την πολιτική χροιά και πώς λειτουργεί το δίπολο εξουσίας – ταξικής αντιπαράθεσης.

Η εμπειρική προσέγγιση περιλαμβάνει τα εξής:

Αναλύει στατιστικά τις χρονολογικές σειρές των βασικών οικονομικών μεγεθών της κοινωνικής πολιτικής (συνολικά έσοδα και έξοδα της γενικής

κυβέρνησης, δαπάνες για κοινωνικές παροχές και κοινωνικές εισφορές), εστιάζοντας στη σχέση μεταξύ δημοσίων εσόδων και δαπανών που πραγματοποιήθηκαν για καθεμιά από τις λειτουργίες της κοινωνικής πρόνοιας και στη διαχρονική τους εξέλιξη (κεφ. 5). Η ενότητα αυτή θα συμπεριλάβει τόσο τα συμπεράσματα της ανάλυσης όσο και τη σύντομη αναφορά στη διαχρονική πορεία και λειτουργία των βασικότερων τομέων της κοινωνικής πολιτικής (κοινωνική ασφάλιση, πολιτική απασχόλησης και προστασία από την ανεργία, εθνικό σύστημα υγείας).

Στη συνέχεια (κεφ. 6), επιδιώκεται μια άσκηση ευρύτερης κριτικής στον τρόπο λειτουργίας του κράτους πρόνοιας, που επικεντρώνεται στο αν επιτυγχάνει το τη μείωση της φτώχειας και των ανισοτήτων, αν είναι δυνατό ή αποδυναμωμένο σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες του και αν δρα ορθολογικά ο δημόσιος τομέας ως προς τον τρόπο που εφαρμόζει τις πολιτικές πρόνοιας. Επιχειρεί, τελικώς, να εξετάσει κριτικά την υφιστάμενη κριτική του κράτους πρόνοιας.

Τέλος (κεφ. 7), λαμβάνει χώρα η δεοντολογική ανάλυση του κράτους πρόνοιας, διατυπώνοντας προτάσεις μέσα από προσωπικές αξιολογικές κρίσεις, όπως αυτές προέκυψαν μέσα από την πρότερη θεωρητική και εμπειρική ανάλυση, στα πλαίσια της θετικής οικονομικής, στρέφοντας τη συζήτηση, πρώτον, στους λόγους για τους οποίους χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος, δεύτερον, στην εκμετάλλευση της παρούσας οικονομικής κρίσης ως ευκαιρία αναθεμελίωσης του κράτους πρόνοιας και τρίτον, στη διατύπωση προτάσεων σχετικά με τη βελτίωση της ασκούμενης κοινωνικής πολιτικής και τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.1. Το αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας

Η πολιτική οικονομία ανήκει στην οικογένεια των κοινωνικών επιστημών και έχει ως στόχο τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων και συγκεκριμένα των οικονομικών.

Αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας είναι η προσπάθεια μελέτης, ανάλυσης και εφαρμογής πολιτικών για τα εξής θέματα:

- Τι είδους και πόσα προϊόντα και υπηρεσίες πρέπει να παραχθούν σε μια οικονομία.
- Με ποιον τρόπο θα παραχθούν τα προϊόντα αυτά.
- Πώς θα γίνει ο διαμοιρασμός τους στα μέλη μιας κοινωνίας και βάσει ποιων κριτηρίων προκειμένου να μην καταπατάται η κοινωνική δικαιοσύνη.
- Και με ποιον τρόπο μπορεί να αναπτυχθεί οικονομικά μια κοινωνία προκειμένου να αποκτηθεί το μέγιστο δυνατό επίπεδο κοινωνικής ευημερίας (Καζάκου, 2015).

Στο σημείο αυτό ανακύπτουν τρεις διαπιστώσεις. Η πρώτη διαπίστωση είναι ότι το πρόβλημα διανομής προκύπτει από τις συνθήκες σπανιότητας που διέπουν το οικονομικό σύστημα εν τη γενέσει του. Δηλαδή, ο περιορισμός αυτός των πόρων είναι που γεννά την ανάγκη του ποιος θα πάρει τι και σε ποια ποσότητα. Η δεύτερη διαπίστωση είναι ότι ο τρόπος και

τα κίνητρα που ο φορέας της Πολιτικής Οικονομίας – δηλαδή το ίδιο το κράτος – διαμορφώνει και ασκεί οικονομική και κοινωνική πολιτική ενδεχομένως να ικανοποιεί μονομερώς συμφέροντα διαμορφώνοντας έτσι την κοινωνική πολιτική μονόπλευρα . Η τρίτη διαπίστωση σχετίζεται με τον κοινωνικό μετασχηματισμό που προκύπτει ως αποτέλεσμα των ενεργειών του κράτους, δηλαδή η αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών μιας κοινωνίας. Εδώ διακρίνεται και η ανάγκη για συνεχή παρακολούθηση, καταγραφή και ερμηνεία του πως μια πολιτική μεταβάλλει την κοινωνία ως σύνολο.

Η επιστημονική ενασχόληση με την Πολιτική Οικονομία, ενέχει μια διττή σημαντική δυσκολία (Μηλιός κ.ά., χ.χ.):

Πρώτον, το πεδίο μελέτης της πολιτικής οικονομίας απαρτίζεται από δύο σύνολα (οικονομικά και πολιτικά), τα οποία διακρίνονται για τις εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις τους, που προέρχονται από τα εντελώς διαφορετικά συμφέροντά τους.

Δεύτερον, οποιαδήποτε απόπειρα διατύπωσης μιας επιστημονικής άποψης επί της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας, προσκρούει στις ήδη υπάρχουσες και παγιωμένες θέσεις των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων μιας χώρας.

Η ενασχόληση με την πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας στηρίζεται σε δυο βασικούς πυλώνες: τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου που αδυνατούν τα άτομα από μόνα τους χωρίς την παρέμβαση του κράτους να εξυπηρετήσουν και τη διαμόρφωση της καταλληλότερης κοινωνικής πολιτικής, όπως επιβάλει κάθε κοινωνικό κράτος δικαίου. Η αμφίδρομη σχέση αυτών των δυο πυλώνων είναι μεγίστης σημασίας, καθώς το ζητούμενο είναι να εντοπίζονται οι λόγοι και ο βαθμός που είναι αναγκαίο να παρέμβει διορθωτικά και υποστηρικτικά το κράτος και να διαμορφώνεται αναλόγως η κοινωνική πολιτική. Η εφαρμογή της

κοινωνικής πολιτικής όμως που μακροπρόθεσμα μεταβάλλει τον κοινωνικό ιστό, οφείλει να αναβαθμίζει τη συνολική κοινωνική ευημερία και να εξασφαλίζει κοινωνική ασφάλεια και συνοχή. Η κυκλική αυτή θεώρηση του υπό μελέτη ζητήματος, είναι που βοηθά στη δόμηση της δεοντολογικής και θετικής ανάλυσης.

1.2. Εννοιολογική προσέγγιση των κοινωνικών δικαιωμάτων

Οι εντεινόμενες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες δημιούργησαν την ανάγκη στήριξης των πιο αδύναμων πολιτών με την ανάληψη πρωτοβουλίας από την πλευρά του κράτους και την οικονομική ενίσχυση ή τις παροχές για βασικούς τομείς της ζωής ενός ανθρώπου . Η προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι αναγκαία και ικανή συνθήκη για τη φυσική και κοινωνική ύπαρξη του ανθρώπου. Η έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων συμβαδίζει με την κοινωνική δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου.

Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι τα εξής (Χρυσόγονος, 2006):

- Η προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας.
- Το δικαίωμα για εργασία και για κοινωνική ασφάλιση.
- Το δικαίωμα στην υγεία.
- Τα δικαιώματα για κοινωνική πρόνοια και στέγαση.

Τα κοινωνικά δικαιώματα (Marshall, Bottomore 1995: 43) *«περιλαμβάνουν όλο το φάσμα, από το δικαίωμα σε ένα μέσο επίπεδο οικονομικής ευημερίας και ασφάλειας, μέχρι το δικαίωμα της πλήρους συμμετοχής στην κοινωνική κληρονομιά και το δικαίωμα να ζήσει κανείς τη ζωή πολιτισμένου όντος,*

σύμφωνα με το επίπεδο που γίνεται ευρέως αποδεκτό στη συγκεκριμένη κοινωνία».

1.3. Εννοιολογική προσέγγιση της κοινωνικής πολιτικής

Η κοινωνική πολιτική ενός κράτους (Ντούνης, 2011), αναφέρεται στο εξής τρίπτυχο: πρώτον, ο καθορισμός των στόχων που θα εξαλείψουν τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και θα βελτιώσουν το επίπεδο κοινωνικής ευημερίας, δεύτερον, ο τρόπος που θα υλοποιηθούν οι στόχοι που τέθηκαν (κάτι τέτοιο προϋποθέτει την ύπαρξη ενός οργανωμένου πλάνου δράσης) και τρίτον, τα ελεγχόμενα αποτελέσματα της υλοποίησης των προγραμμάτων που εφήρμοσε το κράτος για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Επιχειρώντας να διατυπωθεί ένας ορισμός της κοινωνικής πολιτικής που να προέρχεται από τη βιβλιογραφική έρευνα επί του θέματος, δίνεται ο εξής: η κοινωνική πολιτική νοείται ως η επιβεβλημένη και συντονισμένη παρέμβαση του κράτους, το οποίο αφενός αναγνωρίζοντας τις ανάγκες των πολιτών και αφετέρου υλοποιώντας ένα σύνολο μέτρων και προγραμμάτων που θα ικανοποιούν τις ανάγκες αυτές, αναβαθμίζουν την ποιότητα ζωής του κοινωνικού συνόλου και εξασφαλίζουν κοινωνική ασφάλεια. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές στις κοινωνικές δομές και στις κοινωνικές σχέσεις, γι αυτό και θα έπρεπε να υπάρχει πολιτική ευθύνη για ενέργειες που σχετίζονται με τέτοιου είδους ζητήματα. Η ανάλυση που θα ακολουθήσει προσεγγίζει ιστορικά, πολιτικά, οικονομικά, ιδεολογικά το κράτος πρόνοιας και θα ρίξει ακόμη περισσότερο φως τόσο στο ερμηνευτικό του περιεχόμενο, όσο και σε αυτό της κοινωνικής πολιτικής.

1.3.1. Μοντέλα κοινωνικής πολιτικής

Τα τρία βασικά θεωρητικά μοντέλα κοινωνικής πολιτικής (Titmuss, 2008) θα μας βοηθήσουν ακόμη περισσότερο στην κατανόηση και στην

ποικιλομορφία της έννοιας, του τρόπου άσκησης και της εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής.

Μοντέλο Α: Το υπολειμματικό προνοιακό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής.

Το μοντέλο αυτό κάνει λόγο για δύο δίκτυα τα οποία μπορούν με τον πλέον κατάλληλο τρόπο να καλύψουν τις ανάγκες των ανθρώπων και δεν είναι άλλα από την ιδιωτική οικονομία και την οικογένεια. Η παρέμβαση του κράτους καθίσταται επιβεβλημένη μόνο όταν υπάρξει ουσιαστική αδυναμία αυτών των δικτύων να παρέχουν αξιοπρεπή διαβίωση στον άνθρωπο και η δράση του είναι πρόσκαιρη. Η εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής στο μοντέλο αυτό ουσιαστικά παίζει το ρόλο ενός δικτύου ασφαλείας, προκειμένου τα άτομα να μην περιέλθουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, γι' αυτό και εφαρμόζει μηχανισμούς επιλεκτικής κάλυψης, έπειτα από έλεγχο της εισοδηματικής κατάστασης των δικαιούχων και της εξακρίβωσης των πραγματικών του αναγκών. Η φιλοσοφία του μοντέλου αυτού στηρίζεται στην άποψη ότι το κράτος πρόνοιας πρέπει να παρέχει ουσιαστική βοήθεια στον άνθρωπο, ώστε να μπορεί να επιβιώσει χωρίς τη δική του παρέμβαση.

Μοντέλο Β: Το βιομηχανικό μοντέλο επιτυχίας – απόδοσης κοινωνικής πολιτικής.

Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει ότι οι φορείς κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τη λειτουργία της οικονομίας, καθώς η κάλυψη κοινωνικών αναγκών θα έχει άμεση σχέση με την παραγωγικότητα και την εργασιακή απόδοση. Η φιλοσοφία του μοντέλου αυτού στηρίζεται σε θεωρίες που μας έχει προσφέρει η επιστήμη της Ψυχολογίας, όπως η θεωρία των κινήτρων (δηλαδή ότι η αύξηση της παραγωγικότητας ενός ανθρώπου επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό και από το κίνητρο που του δίνεται για να παράξει). Εδώ εντοπίζονται οι έννοιες της αξιοκρατίας και του επαγγελματικού status των πολιτών.

Μοντέλο Γ: Το θεσμικό – αναδιανεμητικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής.

Το μοντέλο αυτό παρέχει εξ ολοκλήρου υπηρεσίες και κινείται ανεξάρτητα από το μηχανισμό της αγοράς. Εδώ η άσκηση κοινωνικής πολιτικής είναι συνυφασμένη με την κοινωνική πραγματικότητα. Η εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής εδώ, αποβλέπει στην καθολική κάλυψη των αναγκών των πολιτών, αγνοώντας την εργασιακή επίδοση και με γνώμονα την ύπαρξη ανάγκης από πλευράς πολιτών και λειτουργεί ανεξάρτητα από το μηχανισμό της ελεύθερης αγοράς. Η φιλοσοφία του μοντέλου αυτού στηρίζεται από τη μια στην αρχή της κοινωνικής ισότητας και από την άλλη στις επιπτώσεις της αλλαγής των κοινωνικών σχέσεων και του οικονομικού συστήματος.

1.4. Η σχέση μεταξύ κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων

Τα κοινωνικά δικαιώματα και η κοινωνική πολιτική είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες, καθώς τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούν αντικείμενο της κοινωνικής πολιτικής.

Τα κοινωνικά δικαιώματα διαμορφώνουν την κοινωνική πολιτική και η επιτυχημένη εφαρμογή της οποίας συντελεί πρώτον, στην ατομική ευημερία (αφού εξομαλύνονται οι ποιοτικές και ποσοτικές ανισότητες μεταξύ των ατόμων), δεύτερον, στην κοινωνική ανάπτυξη (εφόσον ανατροφοδοτείται μέσω των παροχών ο οικονομικός μηχανισμός) και τρίτον, στην οικονομική μεγέθυνση (ως φυσικό επακόλουθο των προηγούμενων δύο παραμέτρων) (Βιενέρης, 2009).

Τα κοινωνικά δικαιώματα εδραιώνονται τον 20^ο αιώνα και η εδραίωσή τους συμβαδίζει με την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Η ύπαρξη του κράτους πρόνοιας ιδεολογικά συνδέθηκε με την προάσπιση των κοινωνικών

δικαιωμάτων. Ωστόσο, η κοινωνική πολιτική δεν λειτούργησε πάντα με αυτό τον γνώμονα (Στασινοπούλου, 2006).

1.5. Τι είναι το κράτος πρόνοιας

Επιχειρώντας να αποσαφηνιστεί ο όρος κράτος πρόνοιας, προκειμένου πάνω του να οικοδομηθεί η ανάλυσή μας, διαπιστώθηκε πως δεν είναι σταθερά χρησιμοποιούμενος παγκοσμίως, αλλά διαφέρει από χώρα σε χώρα. Κράτος ευημερίας θα ακούσουμε να λέγεται στην Αγγλία, κράτος πρόνοιας στη Γαλλία και κοινωνικό κράτος στη Γερμανία. Η διαφοροποίηση αυτή μαρτυρά τις ιδιαίτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της κάθε χώρας, αλλά και τις συγκεκριμένες δραστηριότητες που αναπτύσσει το κάθε κράτος ως απάντηση στις ανακύπτουσες ανάγκες των πολιτών του (Χλέτσος 2003).

Στην προσπάθειά μας απομόνωσης ενός ορισμού, ο οποίος θα συνοψίζει το ρόλο του κράτους πρόνοιας σε μια χώρα, αναδύθηκε η ειδοποιός διαφορά μεταξύ κράτους πρόνοιας και κοινωνικού κράτους. Και συγκεκριμένα:

Το κράτος πρόνοιας είναι μια μορφή οργάνωσης της σχέσης που υπάρχει μεταξύ κράτους και κοινωνίας, που πρωταρχικό στόχο έχει τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και την κάλυψη των αναγκών των πολιτών. Γι' αυτό άλλωστε και διέπεται από την αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ως εκ τούτου, το κράτος παρεμβαίνει, ρυθμίζει και εφαρμόζει κοινωνική διοίκηση προκειμένου να εξασφαλίσει αξιοπρεπής συνθήκες διαβίωσης στους πολίτες του αναδιανέμοντας μέρος του εθνικού εισοδήματος (Κοντιάδης 2008).

Το κοινωνικό κράτος ωστόσο, θεωρείται μέρος του κράτους πρόνοιας και νοείται ως η *«συνταγματική, νομοθετική και διοικητική-οργανωτική τυποποίηση των παροχικών και ρυθμιστικών μηχανισμών του κράτους»* (Κοντιάδης 2008).

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι το κράτος πρόνοιας, με την ευρεία του έννοια, αποτελεί τη συντονισμένη και συστηματική προσπάθεια και δράση των φορέων του δημοσίου τομέα, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες των πολιτών οι οποίοι αδυνατούν από μόνοι τους να εξασφαλίσουν αξιοπρεπή διαβίωση και να ανασταλούν τα προβλήματα που δημιουργεί η μη κάλυψη των αναγκών αυτών, προσβλέποντας μακροπρόθεσμα στην εξασφάλιση της κοινωνικής ασφάλειας, κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής ευημερίας.

1.6. Οι προνοιακές λειτουργίες του κράτους

Οι βασικές δραστηριότητες του κράτους πρόνοιας, είναι δύο (Gough, 2008): η αναπαραγωγή του ικανού προς εργασία πληθυσμού (ο οποίος εργάζεται) και η συντήρηση του μη ικανού προς εργασία πληθυσμού (ο οποίος δεν εργάζεται).

Στην πρώτη περίπτωση, η διατήρηση της ικανότητας των ανθρώπων να εργαστούν αποτελεί προϋπόθεση της ύπαρξης όλων των κοινωνιών και επιτυγχάνεται μέσω των μισθών που λαμβάνουν οι άνθρωποι ως ανταπόδοση για την εργασία τους. Η καταβολή μισθών με τη σειρά της εξυπηρετεί τις ανάγκες των ανθρώπων για τροφή, ένδυση, ρουχισμό, καθαριότητα και στέγη. Με τον τρόπο αυτό αλυσιδωτά ανανεώνεται η ικανότητα εκτέλεσης εργασίας των ανθρώπων.

Στη δεύτερη περίπτωση, δεδομένου ότι διαχρονικά σε όλες τις κοινωνίες υπάρχουν άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν (παιδιά, άτομα με αναπηρίες, άτομα τρίτης ηλικίας), το κράτος μεταβιβάζει μέρος του εθνικού εισοδήματος στις κοινωνικές αυτές ομάδες. Ο ρόλος της οικογένειας ανέκαθεν έπαιζε πρωταγωνιστικό ρόλο στην υλική και μη υποστήριξη των ατόμων αυτών.

Τα μέτρα τα οποία το κράτος έχει στη διάθεσή του προκειμένου να παρέμβει είναι (Πεμπετζόγλου, 2011):

- Το φορολογικό σύστημα.
- Οι μεταβιβαστικές πληρωμές, οι οποίες αποτελούν μεταφορά πόρων που προέρχονται από τη φορολόγηση όσων εργάζονται (φόρος εισοδήματος, εργοδοτικές και ασφαλιστικές εισφορές), σε αυτούς που δεν εργάζονται. Διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες: κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική πρόνοια. Η πρώτη αφορά στις συντάξεις γήρατος, αναπηρίας και θανάτου, στη χορήγηση επιδομάτων ανεργίας και λοιπών οικογενειακών επιδομάτων και στην παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η δεύτερη αφορά σε συσσίτια, επίδομα ενοικίου και διάφορα βοηθήματα σε άπορα άτομα και οικογένειες που στερούνται τα πλέον βασικά για την επιβίωσή τους.
- Εξασφάλιση απασχόλησης, άρα και αγοραστικής δύναμης
- Δαπάνες του κράτους για αγαθά και υπηρεσίες (όπως επιδότηση ορισμένων προϊόντων και υπηρεσιών)
- Η παροχή άμεσων υπηρεσιών (υγειονομική περίθαλψη, παιδεία).

Η παρέμβαση αυτή δύναται να είναι τόσο ποσοτική όσο και ποιοτική. Τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα ανεργίας και οι πολιτικές που αφορούν στη στέγαση, αποτελούν κλασσικά παραδείγματα ποσοτικής παρέμβασης. Η ποιοτική παρέμβαση σχετίζεται με προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και απόκτησης κοινωνικών δεξιοτήτων, που κρίνονται απαραίτητα ώστε οι πολίτες να διατηρούνται ικανοί προς εργασία.

Στον πυρήνα τους οι δύο προαναφερθείσες λειτουργίες του κράτους πρόνοιας δεν διαφέρουν και πολύ, καθώς στην πρώτη περίπτωση όπως αναλύθηκε παραπάνω αναπαράγεται η εργατική δύναμη όσων εργάζονται και στη δεύτερη το κομμάτι του πληθυσμού που στο παρόν δεν εργάζεται (άνεργοι και παιδιά), στο μέλλον αποτελούν τη νέα εργατική δύναμη μιας κοινωνίας.

1.7. Οι αντιφάσεις του κράτους πρόνοιας όχι ως μαρξιστική οπτική, αλλά ως πραγματικότητα

Έχοντας προσπαθήσει να αναλύσουμε και να αποκωδικοποιήσουμε τις έννοιες του κράτους πρόνοιας, της κοινωνικής πολιτικής και των κοινωνικών δικαιωμάτων και παράλληλα παρατηρώντας τη σύγχρονη κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα αντιλαμβανόμαστε τις εξής αντιφάσεις:

Αρχικά, θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς την έντονα οργανική αντίθεση του κράτους πρόνοιας, ισχυριζόμενος πως ενώ αποβλέπει στην εξίσωση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και στην καλυτέρευση του επιπέδου ζωής, μέσω της παροχής κοινωνικών αγαθών, την ίδια στιγμή αναπαράγει καπιταλιστικές σχέσεις (Gough, 2008).

Οι πολιτικές που αφορούν στη λειτουργία του κράτους πρόνοιας σχετίζονται με την πολιτική εξουσία, η οποία προσπαθεί να τις χρησιμοποιήσει ως μέσο επιβολής κοινωνικού ελέγχου και ο πολιτικός λόγος των φορέων της εξουσίας μαρτυρά την μαζική αντιμετώπιση διαφόρων ευπαθών ομάδων κάτι που αντίκειται τόσο στον «κοινωνικό» όσο και στον «προνοιακό» χαρακτήρα του κράτους πρόνοιας.

Αν και είναι ευρέως καταγεγραμμένο στη διεθνή βιβλιογραφία πως ο κύριος λόγος ύπαρξης του κράτους πρόνοιας είναι η προάσπιση κοινωνικών δικαιωμάτων και η βελτίωση του επιπέδου ευημερίας, ωστόσο υπάρχει η αίσθηση ότι δεν χρησιμοποιείται η κοινωνική πολιτική πάντοτε προς αυτή την κατεύθυνση.

Αν και σε πρώτη φάση στο άκουσμα των όρων κοινωνική πολιτική και κράτος πρόνοιας, έρχεται πρώτα στο μυαλό μας ο κοινωνικός του χαρακτήρας, μια παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο χειρίζονται τα ζητήματα αυτά οι φορείς κοινωνικής διοίκησης, αναδύει τον έντονα πολιτικό τους χαρακτήρα. Ένας χαρακτήρας με έντονα ιδεολογικό πλουραλισμό.

Επιπλέον, οι κοινωνικές παροχές αν και δίνονται για την ενίσχυση και τη συντήρηση των κατώτερων οικονομικά στρωμάτων του πληθυσμού, ωστόσο ενδεχομένως να ατονούν την επιθυμία εξεύρεσης εργασίας και ένταξής τους στο εργασιακό περιβάλλον, ειδικά όταν οι ίδιοι οι μισθοί αποτελούν παράγοντα αποθάρρυνσης.

Επιπρόσθετα, στα πλαίσια της θεσμοθέτησης του κοινωνικού κράτους δικαίου η παροχή κοινωνικής προστασίας και η ανάγκη παρέμβασης του κράτους για την προστασία των κοινωνικά αδυνάτων, θα έπρεπε να γίνεται με στόχο την ένταξη του ατόμου στον εργασιακό χώρο και την ανάπτυξη της ικανότητας να επιβιώνει χωρίς τη στήριξη του κράτους και όχι όπως συχνά παρατηρούμε να συμβαίνει την χορήγηση παροχών στους αδύναμους πολίτες για ένα διάστημα και μετά το πέρας του διαστήματος αυτού επιστροφή στο σημείο από όπου ξεκίνησαν.

Επίσης, το σύστημα κοινωνικής πολιτικής, έχει ως υποκείμενα την κοινωνία των πολιτών από τη μια και το κράτος από την άλλη, τα οποία φαίνεται να έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα. Οι πολίτες αποσκοπούν στην εξεύρεση πόρων μέσω των οποίων θα καλύψουν τις ανάγκες τους και οι φορείς πολιτικής εξουσίας μέσω των παροχών, επιδιώκουν την επανεκλογή τους.

Εν συνεχεία, κατά τον Μίλτον Φρίντμαν, υπάρχει η εξής πλάνη όσον αφορά τα μέτρα πρόνοιας (Δημητροπούλου 2014): ότι είναι εφικτό να κάνεις το καλό με τα χρήματα άλλων ανθρώπων. Αυτό συνεπάγεται δύο πράγματα. Πρώτον, ότι πρέπει να πάρεις τα χρήματα από κάποιον, πράξη που προϋποθέτει βία και εξαναγκασμό και είναι ασύμβατη με την έννοια της ελευθερίας και δεύτερον, οι άνθρωποι χάνουν την αυτοκυριαρχία τους και εξαρτώνται από τους επόπτες του κράτους πρόνοιας.

Τέλος, αν και η συζήτηση περί κοινωνικής αλλαγής ακούγεται πιο επίκαιρη από ποτέ και καταλήγει στην οργάνωση μιας κοινωνίας οι πολίτες της οποίας θα ευημερούν και θα είναι ικανά να συντηρήσουν τους εαυτούς τους, ωστόσο η συζήτηση για την ύπαρξη ενός «ικανού» κράτους πρόνοιας

εμμένει να υπάρχει και να θυμίζει το πόσο μακριά από την πολυπλοκότητα επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής βρισκόμαστε.

1.8. Γιατί «κράτος» πρόνοιας και γιατί «παρέμβαση»

Είναι εύλογο να αναρωτηθεί κανείς γιατί εμπλέκεται το κράτος στο μηχανισμό της αγοράς προκειμένου να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες πρόνοιας και γιατί εν τέλει παρεμβαίνει. Η αγορά χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής για να λειτουργήσει σωστά με βάση το κριτήριο της αποτελεσματικότητας και της δικαιοσύνης (Καραμεσίνη, 2006). Είναι χαρακτηριστικό ότι τόσο η νεοκλασική όσο και η κεϋνσιανή θεωρία αν και αρχικά πρέσβευαν δύο ολοκληρωτικά αντίθετες απόψεις σχετικά με την κρατική παρέμβαση – με τη νεοκλασική θεωρία να υποστηρίζει ότι δεν χρειάζεται κανενός είδους παρέμβαση του κράτους στην οικονομία, η οποία μπορεί από μόνη της να λειτουργήσει αποτελεσματικά και την κεϋνσιανή θεωρία να θεωρεί αναγκαία την παρέμβαση του κράτους λόγω της αδυναμίας της αγοράς εξαιτίας της φύσης και της δομής της κοινωνίας και της οικονομίας - εν τέλει συνέκλιναν ως προς την αναγκαιότητα της παρέμβασης του κράτους (ειδικά μετά τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929) (Χλέτσος, 2015).

Παραπάνω έγινε λόγος για το κριτήριο της αποτελεσματικότητας και της δικαιοσύνης που πρέπει να διέπει τη λειτουργία των αγορών. Τέσσερις είναι οι συνθήκες που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να λειτουργεί αποτελεσματικά η αγορά: τέλειος ανταγωνισμός, τέλειες αγορές, τέλεια πληροφόρηση και έλλειψη αποτυχίας της αγοράς. Σχετικά με την ικανοποίηση του δεύτερου κριτηρίου, αυτού της δικαιοσύνης, η κρατική παρέμβαση είναι επιβεβλημένη για λόγους άνισης διανομής του εισοδήματος και κοινωνικών αγαθών (Καραμεσίνη, 2006). Εξαιτίας αυτής της ανεπάρκειας της αγοράς που προέρχεται λόγω της έλλειψης του κριτηρίου της δικαιοσύνης και της αποτελεσματικότητας, έχουμε τον πρώτο λόγο ύπαρξης και παρέμβασης του κράτους πρόνοιας. Δεύτερος λόγος είναι

η απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης μέσω της παροχής βοήθειας στα χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά και η εξασφάλιση τουλάχιστον ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Τρίτον, οι εντεινόμενη κατά περιόδους ανάγκη των ατόμων για κοινωνική μέριμνα και προστασία, όπου ο μηχανισμός της αγοράς από μόνος του αδυνατεί να προσφέρει. Τέταρτον, η αναγκαιότητα σε περιπτώσεις έκτακτων αναγκών και μεγάλων κρίσεων να ληφθεί πρωτοβουλία σε τομείς που αν και είναι ύψιστης σπουδαιότητας για την εθνική ευημερία, τη συνοχή και την ασφάλεια (όπως υγεία, εκπαίδευση, εθνική άμυνα), εν τούτοις δεν θα παρέχονταν ποτέ – ελλείψει κέρδους - από τον ιδιωτικό τομέα.

Όλες οι παραπάνω θεωρίες, καθώς και οι λόγοι που δικαιολογούν την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία και την ανάληψη δράσης του δημοσίου τομέα, συντείνουν στην άποψη ότι το κράτος πρόνοιας υπάρχει προκειμένου να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο και άρτιο σύστημα παροχών που χρηματοδοτείται από τις δημόσιες δαπάνες, οι οποίες προέρχονται κυρίως από τα φορολογικά έσοδα και έχει σκοπό την αντιμετώπιση των κοινωνικών κινδύνων (ασθένεια, αναπηρία, γήρας, ανεργία, φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό) που συνδέονται με τη διαδικασία αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, η οποία είναι το ζητούμενο της μακροημέρευσης μιας κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΟΙ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Στην προσπάθεια μιας εναργούς ανάλυσης της πολιτικής οικονομίας του κράτους πρόνοιας, είναι απαραίτητη η εξέταση της πορείας και της εξέλιξής του από ιστορική άποψη, αλλά και η ανάλυση των διαφορετικών αντιλήψεων για το ρόλο του κράτους πρόνοιας και το βαθμό παρέμβασής του στην οικονομία από πολιτική/ιδεολογική και οικονομική σκοπιά. Η ανάλυση αυτή των αντιλήψεων, θα οδηγήσει σε σαφή συμπεράσματα για

την ύπαρξη ή μη μιας κοινής συνισταμένης σχετικά με το ρόλο του κράτους, τον τρόπο και τον βαθμό παρέμβασης και τη φύση της κοινωνικής πολιτικής που διαφαίνεται μέσω των μοντέλων του κράτους πρόνοιας.

2.1. Ιστορική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας

Ποικίλες είναι οι δυνάμεις που οδήγησαν στην ανάγκη ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου πλάνου άσκησης κοινωνικής πολιτικής μέσω της ύπαρξης του κράτους πρόνοιας. Ιστορικά, οι δυνάμεις που «ανέδυσαν» το κράτος πρόνοιας είναι οι φυσικές καταστροφές, οι πόλεμοι, οι κοινωνικές ανάγκες που προέκυψαν ως απόρροια της συγκέντρωσης του πληθυσμού σε αστικά κέντρα και η ανάπτυξη του καπιταλισμού με την επικράτηση της μισθωτής εργασίας (Δημουλάς, 2012). Η παρέμβαση του κράτους σε τέτοιες περιπτώσεις καθίσταται αναγκαία, καθώς η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν θα μπορούσε να επιφέρει αξιόλογα αποτελέσματα αφού σε οικονομικούς όρους η ιδιωτική οικονομία δεν θα είχε κέρδος (άρα και κίνητρο) να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες.

Οι απαρχές του κράτους πρόνοιας εντοπίζονται στην Αγγλία και τη Γερμανία κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Κύριο χαρακτηριστικό της εποχής είναι η απαίτηση της εργατικής τάξης για την παρουσία και παρέμβαση του κράτους με σκοπό την εξασφάλιση κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ειρήνης. Αν και στις αρχές της υπό εξέταση περιόδου, οι πολιτικές εφαρμόζονται αποσπασματικά και σπασμωδικά, δεν αργεί - κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και κατά την μεγάλη οικονομική κρίση του 1929 - να φανεί η ανάγκη ενός ισχυρού και διευρυμένα παρεμβατικού κράτους. Κύριο αντικείμενο απασχόλησης του κράτους πρόνοιας την περίοδο αυτή είναι η οργάνωση της εργασίας και η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης.

Στην Ελλάδα, ο απελευθερωτικός αγώνας που λαμβάνει χώρα, αφήνει λίγα περιθώρια για να τεθούν σωστά οι βάσεις προκειμένου να αναπτυχθεί το

κράτος πρόνοιας. Η χώρα ταλανίζεται από ζητήματα εθνικής κυριαρχίας και προσπαθεί να ανασυνθέσει τις δυνάμεις της λαμβάνοντας μέτρα κοινωνικής προστασίας, δημόσιας υγείας και συγκρότησης της παιδείας με αρωγούς την εκκλησία, τις φιλανθρωπίες και τους εθνικούς ευεργέτες. Σπουδαίος εδώ είναι και ο ρόλος της οικογένειας, η οποία συνδράμει σημαντικά στις προσπάθειες ανασυγκρότησης του νεοσύστατου τότε ελληνικού κράτους.

Στη συνέχεια, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε ακρογωνιαίο λίθο για την πορεία του κράτους πρόνοιας, καθώς βρίσκεται στο απόγειό του. Εδώ πια ξεφεύγουμε από την εργατική τάξη την προστασία της οποίας είχε ως στόχο το κράτος πρόνοιας την προηγούμενη περίοδο και μεταβαίνουμε προς μια κοινωνική πολιτική που ενδιαφέρεται για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων όλων των πολιτών, καλύπτοντας ένα μεγάλο φάσμα των αναγκών τους σε τομείς όπως αυτοί της υγείας, εκπαίδευσης, εργασίας, κατοικίας, κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής πρόνοιας. Αυτό συμβαίνει λόγω της ευρέως αντιληπτής κρίσης του καπιταλισμού και της δυσλειτουργίας πια των πολιτικών περί αναδιανομής των εισοδημάτων.

Η Ελλάδα βρίσκεται πάλι σε μια δυσμενή συγκυρία, καθώς μετά από τη γερμανική κατοχή, έρχεται ένας καταστροφικός για τη χώρα εμφύλιος πόλεμος και διαταράσσεται εκ νέου η ισορροπία της Ελλάδας. Ανισότητα, αναταραχή, τεταμένες σχέσεις του πολίτη με το κράτος είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της περιόδου. Για ακόμη μια φορά το έντονα κατώτερο των περιστάσεων κράτος πρόνοιας υποβοηθείται από την εθελοντική προσφορά και την οικογενειακή φροντίδα. Με το πέρας του χρόνου κάνουν την εμφάνισή τους οι πελατειακές σχέσεις κράτους-πολίτη και η προσπάθεια του κράτους να επιβάλλει κοινωνικό έλεγχο μέσω της δράσης του. Οι μετέπειτα προσπάθειες για εκσυγχρονισμό ανακόπτονται εξαιτίας των πολιτικών γεγονότων του 1967.

Η νέα κρίση του καπιταλιστικού συστήματος που έρχεται στο προσκήνιο, δίνει έναυσμα για συζητήσεις περί κρίσεως του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη, ενώ την ίδια στιγμή στην Ελλάδα (1980) γίνεται προσπάθεια για εκσυγχρονισμό σε πολλούς τομείς που άπτονται των λειτουργιών του κράτους πρόνοιας και απαιτούν διεύρυνση της κοινωνικής πολιτικής. Στην περίοδο αυτή υπάρχει πληθώρα συζητήσεων πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού περιεχομένου με επίκεντρο το θεμελιώδες ερώτημα του τι δεν πήγε καλά και ποιας έκτασης είναι τα προβλήματα που δημιούργησε η στρεβλή λειτουργία του κράτους πρόνοιας και η αδυναμία του να μειώσει τις κοινωνικές ανισότητες. Η συζήτηση οξύνεται ιδιαίτερα η αποτελεσματικότητα και οι κοινωνικές μεταβολές που είναι ικανές να επιφέρουν οι κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόζονται. Κύριος γνώμονας των αντιπαραθέσεων είναι η μη ορθή χρήση των πόρων, ο τρόπος που οι φορείς της εξουσίας χρησιμοποίησαν την κοινωνική πολιτική προκειμένου να χειραγωγούν τους πολίτες, η δημοσιονομική επιβάρυνση που προήλθε από την υπερδιόγκωση των κρατικών δαπανών και όλα αυτά χωρίς ουσιαστικά να επιτευχθεί ο αρχικός σκοπός που δημιουργήθηκε και στη συνέχεια θεσμοθετήθηκε το κράτος πρόνοιας που δεν είναι άλλος από την προστασία των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών με μακροπρόθεσμο στόχο την εξασφάλιση τόσο της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου όσο και κοινωνικής συνοχής και ασφάλειας. Στη φάση αυτή γίνεται λόγος πρώτη φορά για ιδιωτικοποιήσεις και περιορισμό του εύρους επέκτασης του κράτους πρόνοιας.

Από τη δεκαετία του 1990 μέχρι τις μέρες μας, με το παγκοσμιοποιημένο πια περιβάλλον συμβαδίζει και η ανάπτυξη μια υπερεθνικής κοινωνικής πολιτικής που φανερώνει την ανάγκη για νέα όρια και επαναπροσδιορισμό του τρόπου και του εύρους παρέμβασης του εθνικού κράτους. Πλέον πολλές εξωτερικές δυνάμεις παρεισφύουν και καθιστούν αδύνατη την αυτόνομη αντίδραση από πλευράς των εθνικών κρατών. Η Ελλάδα κάνει

αργά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση σχετικά με την πλήρη εναρμόνιση και εφαρμογή των πολιτικών της με το ευρωπαϊκό γίνεσθαι. Η αποσπασματική αυτή προσπάθεια γίνεται περισσότερο στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής που πρέπει και η Ελλάδα να ακολουθήσει, παρά ως θεσμική και δομική αλλαγή που διέπει τις σχέσεις μεταξύ κράτους και πολιτών (Στασινοπούλου, 2006).

Η παραπάνω ανάλυση, οδηγεί στο συμπέρασμά ότι διαχρονικά ο τρόπος δημιουργίας της ανάγκης ύπαρξης κρατών πρόνοιας σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει ουσιαστικά διαφορετικό σημείο εκκίνησης, εξαιτίας των ιδιαίτερων εκείνων ιστορικών γεγονότων που συνέβησαν σε κάθε χώρα ξεχωριστά (π.χ. πόλεμοι, φυσικές καταστροφές, κρίσεις και άλλες τέτοιες συγκυρίες έκτακτης ανάγκης).

Η δε πορεία ανάπτυξης των κρατών πρόνοιας παγκοσμίως, επηρεάζεται εκτός από πολέμους, φυσικές καταστροφές, κρίσεις και άλλες τέτοιες συγκυρίες έκτακτης ανάγκης και από μια σειρά παραγόντων όπως οι επικρατούσες πολιτικές και ιδεολογικές απόψεις των φορέων εξουσίας που διαμόρφωναν ιστορικά την κοινωνική πολιτική και κατ' επέκταση τον τρόπο εξέλιξης του κράτους πρόνοιας, οι κοινωνικές σχέσεις των μελών της κοινωνίας (ο βαθμός διαφορετικότητας σχετικά με τα συμφέροντά τους, το εύρος των ανισοτήτων που υπήρχαν, η διαφορετικότητα των κοινωνικών δεικτών που υπήρχε – και υπάρχει - σε κάθε χώρα και η κοινωνική διαστρωμάτωση των πολιτών όλων των ιστορικών περιόδων) και η συνακόλουθη ένταση των πιέσεων που ασκούσαν διάφορα κινήματα προκειμένου να προασπίσουν τα συμφέροντά τους και να τους δοθεί κάποιου είδους προστασία από το κράτος, η δύναμη και η διαπεραστικότητα στο λαό του πολιτικού αντίλογου κάθε έθνους διαχρονικά, οι αντιλήψεις και η δύναμη διεκδίκησης των πολιτών, κάτι που προέρχεται και από την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και την κουλτούρα του

κάθε λαού, ο τρόπος δομής της κοινωνίας και η φύση της σχέσης πολίτη-κράτους.

2.1.1. Μοντέλα – Τύποι κράτους πρόνοιας

Η ομαδοποίηση βάσει χαρακτηριστικών των μοντέλων του κράτους πρόνοιας αποσαφηνίζει τα διαφορετικά ιδεολογικά πρότυπα άσκησης κοινωνικής πολιτικής που υπήρχαν ιστορικά και αντικατοπτρίζει τη διαφορετική φιλοσοφία για το κράτος πρόνοιας που είχε η κάθε ομάδα χωρών που ανήκε στον εκάστοτε τύπο-μοντέλο κράτους πρόνοιας. Τέλος οι τύποι-μοντέλα κράτους πρόνοιας, αποτελούν σημαντικό πεδίο γνώσης για την πλήρη κατανόηση των ιδεολογικών/πολιτικών προσεγγίσεων του κράτους πρόνοιας που ακολουθούν στην επόμενη ενότητα.

Τα τρία καθεστώτα του κράτους πρόνοιας είναι τα εξής (Esping Andersen, 2014):

Το συντηρητικό ή κορπορατιστικό μοντέλο κράτους πρόνοιας: στο μοντέλο αυτό δεσπόζει τόσο ο κοινωνικός χαρακτήρας του κράτους όσο και της εκκλησίας γι' αυτό και συναντάται ιδίως στις χώρες με ισχυρή καθολική παράδοση. Κύρια φιλοσοφία του μοντέλου αυτού είναι η αποφυγή των έντονων κοινωνικών συγκρούσεων, γι' αυτό και συχνά αναφερόμαστε σε αυτόν τον τύπο κράτους πρόνοιας ως μοντέλο επικουρικής κάλυψης. Κυριαρχεί η υποχρεωτική ασφάλιση της εργασίας με την καταβολή εισφορών. Στο μοντέλο αυτό αν και το κράτος διακρίνεται για την παροχή κοινωνικής προστασίας που επιδιώκει να επιτύχει, ωστόσο αποζημιώνει μόνο τους εργαζομένους των οποίων η απώλεια εισοδημάτων προέρχεται από εξωγενείς παράγοντες (εκτός ελέγχου) και αποφεύγει την οποιαδήποτε οριζόντια εισοδηματική μεταβίβαση που θα στρέβλωνε την κοινωνική διαστρωμάτωση και την επαγγελματική ιεραρχία (Μαυροζαχαράκης, 2013). Ως εκ τούτου, εμμένει να υφίσταται η λεγόμενη «κοινωνία των 2/3», όπου το 1/3 βρίσκεται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού. Η λειτουργία του

συντηρητικού μοντέλου, έγκειται σε ένα ανταποδοτικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο χρηματοδοτείται από τις ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων, διατηρώντας κάποιου βαθμού ταξική διαστρωμάτωση μεταξύ των εργαζομένων, η ύπαρξη της οποίας το κάνει πιο γενναιόδωρο προς ορισμένες μόνο κατηγορίες ασφαλισμένων. Επίσης, δεν διαθέτει τον αναδιανεμητικό χαρακτήρα του σοσιαλιστικού μοντέλου και μεροληπτεί υπερ αυτών που απασχολούνται, καθώς δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην εργασιακή ασφάλιση, αδυνατώντας έτσι να παρέχει κοινωνική προστασία στο κομμάτι εκείνο του πληθυσμού που δεν ανήκε στους έχοντες εργασιακή απασχόληση (Ζαμπαρλούκου, 2014). Οι χώρες που υπάγονται στο μοντέλο αυτό είναι η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Αυστρία (Κοντιάδης, 2008).

Το Φιλελεύθερο ή Αγγλοσαξονικό μοντέλο κράτους πρόνοιας: γνωστό και ως μοντέλο καθολικής κάλυψης, λόγω του καθολικού χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής που εφήρμοσε. Κυρίαρχη φιλοσοφία αυτού του μοντέλου είναι ότι το κράτος εξασφαλίζει ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης για όλους τους πολίτες (Δημουλάς, Οικονόμου, 2012). Ουσιαστικά αποσκοπεί στον περιορισμό της παρέμβασης του κράτους και στην κινητοποίηση του πληθυσμού να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Εφόσον το φιλελεύθερο μοντέλο επιδιώκει περιορισμένη κρατική παρέμβαση, προωθώντας την ιδιωτική πρωτοβουλία για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών, η λειτουργία του είναι η εξής: το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής πρόνοιας, εστιάζει στη δημιουργία στοχευμένων προγραμμάτων με κύριο αποδέκτη τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού, τα οποία χρηματοδοτούνται από τη φορολογία. Τέλος, παρέχονται χαμηλές βασικές συντάξεις και η επιπρόσθετη κάλυψη παρέχεται μέσω ιδιωτικών ή επαγγελματικών προγραμμάτων ασφάλισης (Ζαμπαρλούκου, 2014). Οι χώρες που υπάγονται στο μοντέλο αυτό είναι οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και το Ηνωμένο Βασίλειο (Κοντιάδης, 2008).

Το σοσιαλιστικό μοντέλο κράτους πρόνοιας: συναντάται στις σκανδιναβικές χώρες και το βασικό του χαρακτηριστικό είναι η από-εμπορευματοποίηση, καθώς η φιλοσοφία του μοντέλου αυτού στηρίζεται στην εξασφάλιση ενιαίων κοινωνικών δικαιωμάτων για το σύνολο του πληθυσμού, υψηλών προδιαγραφών υπηρεσίες πρόνοιας (αυτό επιτυγχάνεται μέσω της φορολογίας) και οι κοινωνικές παροχές ουδόλως σχετίζονται με την εργασιακή δραστηριότητα και τις προηγούμενες εισφορές των πολιτών (Δημουλάς, Οικονόμου, 2012). Ο καθολικός χαρακτήρας των προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλισης και παροχής υπηρεσιών του συγκεκριμένου μοντέλου, το καθιστά πιο γενναιόδωρο από το φιλελεύθερο και ο χαρακτηρισμός αυτός ενισχύεται αν ληφθεί υπόψη η επιπρόσθετη κοινωνική ασφάλιση η οποία χρηματοδοτείται από τις ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων. Τέλος, η δημόσια ασφάλιση υπερτερεί έναντι της ιδιωτικής (Ζαμπαρλούκου, 2014).

Το Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κράτους πρόνοιας: συναντάται στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου και συγκεκριμένα στην Ισπανία, την Ιταλία (ιδίως στη Νότια Ιταλία), την Ελλάδα και την Πορτογαλία. Τα παρακάτω κοινά χαρακτηριστικά των χωρών αυτών είναι που κάνουν τους ερευνητές να συντείνουν στην άποψη της ύπαρξης ενός τέταρτου μοντέλου κράτους πρόνοιας, αυτό του «Νοτιοευρωπαϊκού» και είναι τα εξής (Χλέτσος, 2015):

- Άνισα κατανομημένη η κοινωνική προστασία έναντι των κοινωνικών κινδύνων.
- Εκτεταμένη παραοικονομία, συμπτώματα διαφθοράς στον κρατικό μηχανισμό και ύπαρξη πελατειακών σχέσεων.
- Χαμηλή αποδοτικότητα των κοινωνικών υπηρεσιών.
- Άνισα κατανομημένο το φορολογικό βάρος μεταξύ των πολιτών για τη χρηματοδότηση των λειτουργιών του κράτους πρόνοιας.

Οι διαφορετικότητες των καταβολών των παραπάνω τεσσάρων τύπων κράτους πρόνοιας σε επίπεδο ιδεολογικό και θεσμικό, είναι προφανής και συγκεκριμένες. Ο χαρακτήρας φιλανθρωπίας που διέπει το φιλελεύθερο μοντέλο, οι επιλεκτικές παροχές του συντηρητικού μοντέλου, η διεκδίκηση κοινωνικών δικαιωμάτων του σοσιαλιστικού μοντέλου και ο πρόχειρος, αποσπασματικός και συντεχνιακός χαρακτήρας του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου, βρίσκονται σε απόλυτη συνάφεια με τις πολιτικές και ιδεολογικές ορίζουσες των φορέων εξουσίας, όπως θα αποδειχθεί στην ενότητα που ακολουθεί.

Η παραπάνω ανάλυση των διαφόρων τύπων κρατών πρόνοιας, καταλήγει μεταξύ άλλων, στην διατύπωση των βασικών χαρακτηριστικών που διέπουν όλα τα κράτη πρόνοιας. Διακρίνονται, λοιπόν, τα εξής χαρακτηριστικά (Σιακαντάρης, 2015):

Τα κράτη πρόνοιας, χαρακτηρίζονται από από-εμπορευματοποίηση, δηλαδή από το γεγονός ότι εξασφαλίζονται και παρέχονται στους πολίτες κάποιες κοινωνικές υπηρεσίες χωρίς αυτοί να βασίζονται στο μηχανισμό των αγορών. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ υπολειμματικού και ολικού μοντέλου είναι ότι το πρώτο παρέχει υπηρεσίες στο οικονομικά ασθενέστερο τμήμα του πληθυσμού, ενώ το δεύτερο σε όσους ενδιαφέρονται για τις υπηρεσίες αυτές. Βάσει του παραπάνω διατυπώνονται και οι θέσεις του φιλελεύθερου και του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου, όπου στο πρώτο οι παροχές δίνονται έπειτα από έλεγχο των εισοδημάτων των πολιτών, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο ένα δίκτυ ασφαλείας που αποτρέπει την κατάληξη των πολιτών σε συνθήκες φτώχειας. Στο σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο, οι παροχές δίνονται προκειμένου να υπάρξει απεμπλοκή από τον μηχανισμό της αγοράς.

Το δεύτερο στοιχείο του κράτους πρόνοιας είναι ο έντονα διαστρωματικός του χαρακτήρας, καθώς ο ρόλος του δεν περιορίζεται απλά σε αυτόν του

μηχανισμού που παρεμβαίνει στο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα προκειμένου να μειωθούν οι ανισότητες, αλλά καθιστά και ένα σύστημα διαστρωμάτωσης (Esping Andersen, 2014). Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του φιλελεύθερου μοντέλου θα μπορούσε να ειδωθεί ως ένας τρόπος επιβολής κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Το τρίτο χαρακτηριστικό των κρατών πρόνοιας, δεν είναι άλλο από την παρέμβασή τους στα συνταξιοδοτικά συστήματα. Κράτος και αγορά είναι οι κύριοι διαμορφωτές των συνταξιοδοτικών καθεστώτων, καθώς ο τρόπος χειρισμού των δαπανών και των εσόδων που απαιτούνται για την ύπαρξη και εύρυθμη λειτουργία του συνταξιοδοτικού μηχανισμού, καταλήγει στη σύνθεση τριών διαφορετικών τύπων συνταξιοδοτικών καθεστώτων. Στο πρώτο μοντέλο πρωτοστατούν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ιαπωνία. Στο μοντέλο αυτό κυριαρχεί η εξουσία του κράτους στα ασφαλιστικά σωματεία, με το ρόλο της αγοράς να είναι πολύ μικρός. Η δομή του συνταξιοδοτικού προγράμματος επηρεάζεται κατά κόρον από την κοινωνική θέση. Στο δεύτερο μοντέλο πρωτοστατούν η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Ελβετία και οι ΗΠΑ. Εδώ έχουμε τα λεγόμενα υπολειμματικά συστήματα στα οποία η αγορά έχει κυρίαρχη θέση έναντι της κοινωνικής ασφάλειας. Στο τρίτο μοντέλο πρωτοστατούν η Νέα Ζηλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Δανία και η Ολλανδία. Εδώ συναντούμε τα λεγόμενα καθολικά συστήματα, στα οποία τα κοινωνικά δικαιώματα κυριαρχούν.

Το τελευταίο χαρακτηριστικό των κρατών πρόνοιας είναι η εμπλοκή του στην αγορά εργασίας και στην απασχόληση, όπου μεταβάλλει ουσιαστικά τη δομή της εξ ολοκλήρου, μέσω της αναβάθμισης της ποιότητας του εργατικού δυναμικού και της ενίσχυσης της ικανότητάς τους να εργαστούν. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των προγραμμάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης.

2.2. Πολιτική/Ιδεολογική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας

Η πορεία των χρόνων, με τη σωρεία των ιστορικών γεγονότων που επέφερε, άρχισε σταδιακά να διαμορφώνει διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές απόψεις για τη λειτουργία και τον τρόπο παρέμβασης του κράτους πρόνοιας στην οικονομία και στην κοινωνία. Οι απόψεις αυτές αντικατοπτρίζονται μέσω τριών κυρίαρχων ιδεολογιών που αποτυπώνονται ως ακολούθως:

2.2.1 Η σοσιαλδημοκρατική αντίληψη του κράτους πρόνοιας

Ως ιδεολογικό περιεχόμενο, η σοσιαλδημοκρατική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας εκφράζει την άποψη πως η απρόσκοπτη λειτουργία της αγοράς δημιουργεί πολώσεις με αποτέλεσμα ο πληθυσμός να διακρίνεται σε πλούσιους και φτωχούς. Κάτι τέτοιο γεννά κοινωνικά προβλήματα, τα οποία αντιμετωπίζονται μέσω της άσκησης οργανωμένης και συντονισμένης κοινωνικής πολιτικής. Επιπλέον, πρεσβεύει την άποψη ότι η υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και η επιστημονική ενασχόληση ειδικών και επιστημόνων με αυτές, θέτει τα θεμέλια επίτευξης της κοινωνικής αλλαγής, κάτι που μετασχηματίζει την κοινωνία κάνοντάς την περισσότερο αλληλέγγυα. Έτσι εισάγεται και η ανάγκη των σύγχρονων μεθόδων management ως απαραίτητο στοιχείο για ποιοτικότερη παροχή υπηρεσιών με μικρότερο κόστος. Συνεχίζοντας, οι φορείς εξουσίας και η πολιτεία προσπαθούν να ισορροπήσουν τις ανισότητες που δημιουργούνται προκειμένου μακροπρόθεσμα να ωφεληθεί το κοινωνικό σύνολο. Έτσι, αν αδυνατούν να στραφούν προς τον αμιγή σοσιαλισμό, τότε προσπαθούν να λειτουργήσουν κατασταλτικά ως προς την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Τέλος, η κάλυψη των κοινωνικών αναγκών που ανακύπτουν καθώς και η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών γίνεται από το κράτος μέσω συλλογικών ρυθμίσεων.

Τα δεδομένα της σύγχρονης εποχής απαιτούν επαναπροσδιορισμό της σχέσης μεταξύ κράτους και ιδιωτικού τομέα. Σημαντικός κρίνεται και επικουρικός ρόλος τόσο της οικογένειας όσο και της τοπικής κοινότητας. Επιπλέον, ο κύριος στόχος της κοινωνικής πολιτικής θέτει στο επίκεντρο την πρωτίστως την υπεράσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων και την αποφυγή των δυσμενών συνθηκών διαβίωσης των πολιτών και δευτερευόντως την βελτίωση και άνοδο του επιπέδου κοινωνικής ευημερίας του συνόλου της κοινωνίας (Στασινοπούλου, 2006).

2.2.2 Η νεοφιλελεύθερη αντίληψη του κράτους πρόνοιας

Στον πυρήνα της νεοφιλελεύθερης αντίληψης, βρίσκεται η άποψη ότι ο ρόλος και η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία πρέπει να είναι ο ελάχιστος δυνατός και η παρέμβαση να υφίσταται μόνο όταν οι πολίτες βρίσκονται σε απόλυτη ανάγκη. Πιο συγκεκριμένα, η νεοφιλελεύθερη αντίληψη βρίσκεται στον αντίποδα της σοσιαλδημοκρατικής και εκφράζει την άποψη πως οι πολιτικές που εφαρμόζονται πρέπει να τοποθετούν στο επίκεντρό τους το άτομο και την υποστήριξή του με σκοπό να δημιουργεί πολίτες ικανούς να καλύπτουν τις ανάγκες τους. Είναι ενάντια σε οποιαδήποτε πολιτική λειτουργεί ως μέσο εξάρτησης του ατόμου από το κράτος, με αποτέλεσμα να καθιστά το πρώτο παθητικό. Η ανάπτυξη της οικονομίας και η ελεύθερη λειτουργία της αγοράς είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την μακροημέρευση των κοινωνιών. Η κρατική παρέμβαση δεν εξυπηρετεί αυτόν το σκοπό, αλλά αντίθετα αποτελεί έναν δαπανηρό γραφειοκρατικό μηχανισμό που λειτουργεί ως κέντρο επιβολής ελέγχου παρά ως ένας υγιής μηχανισμός που λειτουργεί ως αρωγός ένταξης των ατόμων στην αγορά εργασίας, κάνοντάς τους ενεργούς πολίτες ικανούς να εξυπηρετήσουν μόνοι τους τις ανάγκες επιβίωσής τους. Επομένως κατά τη νεοφιλελεύθερη αντίληψη το κράτος λειτουργεί υποστηρικτικά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και αντίστοιχα οι ανεπίσημοι φορείς φροντίδας, όπως η οικογένεια, το συγγενικό και φιλικό περιβάλλον καθώς και ο

εθελοντισμός, υποστηρίζουν το έργο του κράτους, καλλιεργώντας το αίσθημα της αλληλεγγύης και της κοινωνικής συνοχής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντίληψη πως η κρίση του κράτους πρόνοιας, για την οποία γίνεται λόγος στη διεθνή βιβλιογραφία ήδη από τη δεκαετία του 1980, δημιουργεί με τη σειρά τις αισθητές κοινωνικής και οικονομικής φύσης ρωγμές στο κοινωνικό σύνολο, υπογραμμίζοντας έτσι την άποψη πως στρεβλώνεται η λειτουργία της ελεύθερης οικονομίας και αγοράς όταν δημιουργείται αδυναμία χορήγησης παροχών σε μη ενταγμένα στην αγορά εργασίας άτομα, καθιστώντας τα έτσι ανήμπορα να επιβιώσουν με ορατά αποτελέσματα στον κοινωνικό, οικονομικό και παραγωγικό ιστό της χώρας. Τέλος, η νεοφιλελεύθερη αντίληψη συμβαδίζει ιδεολογικά εν πολλοίς με την παγκοσμιοποίηση και θεωρεί την αναβάθμιση του υπολειμματικού μοντέλου κοινωνικής πολιτικής ως το ιδανικό μέσο επίτευξης ενός αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας, το οποίο αποφεύγοντας την άδικη φορολογική επιβάρυνση μιας μερίδας του πληθυσμού οι οποίοι είναι ενταγμένοι στην αγορά εργασίας, θα προσπαθήσει να παρέχει ισότητα ευκαιριών για το σύνολο της κοινωνίας και δημιουργία αλληλέγγυας κοινωνίας όσο και όταν πρέπει προκειμένου να μην υποδαυλίζεται η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στο κοινωνικό γίγνεσθαι (Στασινοπούλου, 2006).

2.2.3 Η μαρξιστική αντίληψη του κράτους πρόνοιας

Η μαρξιστική αντίληψη για το κράτος πρόνοιας, καθώς βρίσκεται σε πλήρη αντιδιαστολή με τις προηγούμενες δύο ιδεολογικές τάσεις, είναι δέον να αναλυθεί σε σύγκριση με αυτές και μάλιστα με έμφαση στην εξελικτική τους πορεία διαχρονικά. Λόγω την έντονης κριτικής που άσκησε η μαρξιστική αντίληψη του κράτους πρόνοιας στα προηγούμενα δύο

ιδεολογικά σχήματα επικράτησε να γίνεται διαχωρισμός στη βιβλιογραφία και να διακρίνεται σε κατεστημένη και ριζοσπαστική/μαρξιστική.

Η ουσία της μαρξιστικής ιδεολογίας, συμπυκνώνεται στην κατανόηση του κράτους πρόνοιας υπό το πρίσμα της μαρξιστικής θεωρίας για το κράτος και την πάλη των τάξεων. Οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις ευθύνονται για την αποτυχία απόκτησης της κοινωνικής ευημερίας. Το κεφάλαιο και ο άνισος καταμερισμός του τίθενται στο επίκεντρο της προβληματικής, επιβάλλοντας να αντιμετωπίζεται ως θεμελιώδη κοινωνική σχέση που, αν και άρρηκτα συνδεδεμένη με το κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, οφείλει να αλλάξει. Το κράτος πρόνοιας, δύναται να παρεμβαίνει προκειμένου να υπερασπίζεται τα δικαιώματα της εργατικής τάξης και διέπεται από σωρεία αντιφάσεων της ίδιας της κοινωνίας που το δημιουργεί (Στασινοπούλου, 2006).

Η ριζοσπαστική και μαρξιστική θέαση του κράτους πρόνοιας παρουσιάζει ένα κενό στην ανάλυση των δράσεών του, πράγμα το οποίο έχει φέρει σύγχυση στη σύγχρονη συζήτηση γύρω από αυτό το θέμα. Τα κυριότερα θολά σημεία εστιάζονται πρώτον, στην τάση που υπάρχει να υποστηρίζεται ότι η ύπαρξη κράτους πρόνοιας λειτουργεί θετικά για τους εργαζομένους, δεύτερον, την προσπάθεια να υπερασπιστεί εντόνως το κράτος πρόνοιας και η λειτουργία του, τρίτον, η αδυναμία μιας ρητής διατύπωσης του εύρους των λειτουργιών και των ορίων δράσης και παρέμβασης του κράτους πρόνοιας και τέταρτον, η απουσία ξεκάθαρης οπτικής για τη σχέση που διέπει το κράτος πρόνοιας με την κοινωνία και την αναπαραγωγή εργατικής δύναμης (Μανιάτης, 2014).

Στη συνέχεια, θα γίνει εκτενής ανάλυση της μαρξιστικής οπτικής του κράτους πρόνοιας σε αντιδιαστολή με την κατεστημένη βιβλιογραφία όπως αυτές διαφαίνονται μέσω τριών χρονικών περιόδων.

A) 1945-1970: την περίοδο αυτή, αν και η ορθόδοξη βιβλιογραφία αναφέρει για πρώτη φορά τον όρο κράτος πρόνοιας προκειμένου να εξηγήσει την εμπλοκή του κράτους στην αγορά εργασίας και στην απασχόληση με σκοπό να διαχειριστεί το υπάρχον εργατικό δυναμικό για να καλυφθούν οι ανάγκες που ανέκυψαν λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης του 1929, (ανάγκες για κοινωνική ασφάλιση, κοινωνική πρόνοια, παιδεία, υγεία), η μαρξιστική αντίληψη υιοθετεί τον όρο μόνο την τελευταία εικοσαετία υπονοώντας ευκρινώς την λειτουργία του κράτους πρόνοιας ως προστάτη της εργατικής τάξης και των οικονομικά ασθενέστερων.

Την περίοδο αυτή από τη μια μεριά η κατεστημένη βιβλιογραφία καταγράφει τις σημαντικές επιτυχίες που σημείωνε ο θεσμός του κράτους πρόνοιας με την άμβλυνση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων και την ένταξη της εργατικής τάξης στο καπιταλιστικό σύστημα, εμμένοντας στα θετική επίπτωση που είχε μέχρι τότε η λειτουργία του μηχανισμού αυτού.

Από την άλλη πλευρά, η μαρξιστική αντίληψη εστιάζει την κριτική της πρώτον, στο γεγονός ότι η παρέμβαση του κράτους κρίνεται αναγκαία για την ύπαρξη του καπιταλισμού και δεύτερον, στη φύση της αναδιανομής του εισοδήματος, η οποία λαμβάνει χώρα εντός μιας κοινωνικο-οικονομικής τάξης και όχι διαστρωματικά από τους πλούσιους στους φτωχούς.

B) 1970-1987: οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες δεν αργούν να βιώσουν στα τέλη του 1960 μια οικονομική κρίση, η οποία φέρνει στην επιφάνεια πρωτίστως τη διαπίστωση και δευτερευόντως τη συζήτηση και την άσκηση κριτικής για το αν πράγματι το κράτος πρόνοιας λειτουργεί ευεργετικά για την κοινωνία σε τέτοιες συνθήκες. Τα αποτελέσματα δεν άργησαν να φανούν όταν την οικονομική κρίση ακολούθησε η δημοσιονομική κρίση λόγω της αδυναμίας χρηματοδότησης των αναγκών για κοινωνική προστασία που προκλήθηκε από τον αυξημένο βαθμό

επέμβασης του κράτους. Ο προβληματισμός για την αποτελεσματικότητά του εντείνεται και η εμπιστοσύνη για σταθεροποίηση της ρευστής κατάστασης, που συνεπάγεται κάθε περίοδος κρίσης, κλυδωνίζεται.

Η μαρξιστική ιδεολογία κάνει λόγο αφήνει άλλο ένα κενό προκαλώντας σύγχυση σχετικά με την αύξηση της εμπλοκής του κράτους στο κομμάτι της εργασίας, με σκοπό την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης της κοινωνίας και την στήριξη της εργατικής τάξης από το κράτος με μορφή εισοδήματος. Έτσι, η άθροιση κοινωνικού μισθού πάνω στον οικονομικό μισθό συνδέθηκε με τις αιτίες κρίσης της κερδοφορίας του κεφαλαίου.

Γ) 1987-2007: η παγίωση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου εγείρει έντονη κριτική και υιοθέτηση αρνητικής στάσης σχετικά με τον περιορισμό του ρόλου του κράτους στο ελάχιστο δυνατό.

Την περίοδο αυτή, κατά τη μαρξιστική οπτική, αρχίζει να ταυτίζεται ο όρος κράτος πρόνοιας με έννοια της επιτυχημένης συμβολής της παρέμβασης του κράτους στην οικονομία και την κοινωνία. Αρχίζει και διερευνάται ολοένα και περισσότερο η σχέση μεταξύ της λειτουργίας του κράτους πρόνοιας και των οικονομικών αποτελεσμάτων που επιτυγχάνει μια κοινωνία σε τομείς όπως η παραγωγικότητα εργασίας, τα ποσοστά ανεργίας, η μεγέθυνση του συνολικού προϊόντος της οικονομίας και η πορεία των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Έτσι, οι μαρξιστικής ιδεολογίας συγγραφείς, αρχίζουν να τάσσονται υπέρ του σοσιαλδημοκρατικού τύπου κράτους πρόνοιας. Κάτι τέτοιο έρχεται σε αντιδιαστολή με την πρότερη διατύπωσή τους πως η αναδιανεμητική λειτουργία ως μέσο άσκησης κοινωνικής πολιτικής επιφέρει συρρίκνωση των κερδών άρα οδηγεί αβίαστα σε οικονομική κρίση και επενδυτική στασιμότητα. Οι προτάσεις τους προκειμένου να λειτουργήσει με τον πλέον αποδοτικό τρόπο η σύγχρονη καπιταλιστική οικονομία αφορούν αφενός αύξηση της απασχόλησης και μείωση του ποσοστού της ανεργίας και αφετέρου μείωση των οικονομικών

ανισοτήτων, προκειμένου να εκμηδενιστούν οι λόγοι ύπαρξης κοινωνικών τριβών και συγκρούσεων.

Εν συνεχεία, η ενσωμάτωση της εργατικής τάξης στην κοινωνία γίνεται μέσω της επιδότησης του εισοδήματος και του βιοτικού τους επιπέδου. Τέλος, σχετικά με την πιθανότητα ύπαρξης κάποιου είδους συνεννόησης μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου υπό τη μορφή κάποιας κοινωνικής συμφωνίας ή κοινωνικού συμβολαίου δεν υφίσταται και μάλιστα κάτι τέτοιο θα ήταν επικίνδυνο για τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, καθώς την αποριζοσπαστικοποιεί (Μανιάτης, 2014).

2.3. Οικονομική προσέγγιση του κράτους πρόνοιας

Οι παραπάνω πολιτικές και ιδεολογικές καταβολές του τρόπου λειτουργίας και του εύρους των δραστηριοτήτων του κράτους πρόνοιας, δεν μπορεί παρά να έχουν τις ρίζες τους στην οικονομική θεωρία και συγκεκριμένα στις οικονομικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν από σπουδαίους οικονομολόγους των τελευταίων αιώνων, στην προσπάθειά τους να απομονώσουν τη λειτουργία της οικονομίας από αυτή του κράτους, να εξετάσουν το αν είναι επωφελές και αποδοτικό να παρεμβαίνει το κράτος στην οικονομία και πότε και να εξεύρουν τον βέλτιστο δυνατό βαθμό παρέμβασης του κράτους στην οικονομία.

Πολλοί οικονομολόγοι και ερευνητές, λοιπόν, προσπάθησαν διαχρονικά να αποφανθούν σχετικά με το ρόλο του κράτους και τον επιτρεπτό βαθμό παρέμβασής του στην οικονομία. Βάσει των διαφορετικών απόψεων επί του θέματος δημιουργήθηκαν και διάφορες σχολές οικονομικής σκέψης. Μέσα από αυτές, διαφαίνονται και οι διαφορετικές απόψεις που διαμορφώθηκαν σχετικά με το κράτος και την κοινωνική πολιτική. Η συζήτηση αυτή είναι

πάντα ανοιχτή και επίκαιρη, καθώς ο προσδιορισμός του ρόλου του κράτους στην οικονομία και την κοινωνία είναι μεγίστης σημασίας.

2.3.1 Κλασική σχολή

Η κλασική αντίληψη για το κράτος, όπως αυτή διαμορφώνεται από τον θεμελιωτή της Adam Smith, αν και υποστηρίζει την ανάγκη για ελεύθερη λειτουργία της αγοράς, χωρίς υπαγορεύσεις από τον κρατικό μηχανισμό, από την άλλη παραδέχεται τη σπουδαιότητα του ρόλου του κράτους, εφόσον αναλαμβάνει να εξασφαλίσει στους πολίτες το αίσθημα της ασφάλειας και εφοδιάζει την κοινωνία με αυτού του είδους τα αγαθά και τις υπηρεσίες που η αγορά δε θα είχε κίνητρο και θέληση να παρέχει (όπως δημόσια έργα, εθνική άμυνα, δικαιοσύνη). Με άλλα λόγια, δεσπόζει ο οικονομικός φιλελευθερισμός υπό την έννοια της ελευθερίας των οικονομικών δραστηριοτήτων και του περιορισμού του ρόλου του κράτους.

Η άποψη των κλασικών για την παρέμβαση του κράτους στην κοινωνική πολιτική, συνοψίζεται στο γεγονός ότι τη θεωρούν *«άχρηστη και επιζήμια»* (Καραμεσίνη, 2006). Κατά τον Smith, η ελεύθερη άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι αυτή που θα συμβάλει στην οικονομική ευημερία των πολιτών, αφού κάτι τέτοιο προϋποθέτει αύξηση της απασχόλησης και άρα εργασία, στην οποία ο Smith αποδίδει τη δημιουργία πλούτου. Οι κλασικοί θεωρούσαν πως οποιαδήποτε κίνηση παρεμβαίνει στην ελεύθερη λειτουργία της αγοράς, ακόμα και η λήψη μέτρων προστασίας των φτωχότερων κοινωνικά στρωμάτων του πληθυσμού, αυτομάτως ανέκοπτε την πορεία προς την κοινωνική και οικονομική ευημερία του συνόλου των πολιτών.

Συγκεκριμένα, ο Smith, ενστερνίζονταν τη δύναμη που είχε εργασία. Υποστήριζε ότι σε αυτή οφείλεται ο πλούτος, ο οποίος μπορεί να αυξηθεί με την παραγωγικότητα της εργασίας και με τον μεγαλύτερο αριθμό παραγωγικών εργατών, πράγμα όμως που συνεπάγεται ελευθερία, τόσο της οικονομικής δραστηριότητας, όσο και του εμπορίου. Υποστήριζε, επίσης,

με τη θεωρία του περί αόρατου χεριού ότι η οικονομία έχει τον τρόπο να ρυθμίζει τα κακώς κείμενα και να δρα υπέρ του κοινού συμφέροντος και για αυτόν ακριβώς τον λόγο τάσσονταν κατά των χρηματικών παροχών στους φτωχούς, καθώς πίστευε ότι αυτό τους απωθούσε από το να μετακινηθούν σε άλλες πόλεις προκειμένου να εργαστούν.

Ο Malthus, με το «νόμο του πληθυσμού» που διατύπωσε ισχυρίστηκε πως η όποια οικονομική βοήθεια δίνονταν στους φτωχούς, κάθε άλλο παρά όφελος προς αυτούς θα απέφερε, καθώς πίστευε πως όσο περισσότερα αγαθά έχουν οι άνθρωποι τόσο περισσότερο αυξάνονται πληθυσμιακά και οδηγούνται αυτομάτως ξανά στη φτώχεια. Αντιθέτως, οι μικρότεροι ρυθμοί αναπαραγωγής, τους βοηθά να βγουν από το τέλμα της φτώχειας.

Ο Ricardo, υποστηρίζει ότι η όποια παρέμβαση του κράτους, όπως επιβολή φορολογίας, ώστε μεταβιβαστικά να δοθεί βοήθεια στους φτωχούς ή η επιβολή οποιασδήποτε κρατικής ρύθμισης, ώστε να αυξηθούν οι μισθοί, δεν βελτιώνει τη θέση των οικονομικά ασθενεστέρων, αφού τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη περίπτωση, μειώνονται τα ποσοστά κέρδους των επιχειρήσεων και όλα τα συνεπακόλουθα των δυσμενών αυτών καταστάσεων να τα επωμίζονται κυκλικά πάλι οι φτωχότεροι.

Ο Mill, ο θάνατος του οποίου το 1873 σημαίνει και το τέλος της κλασικής σχολής, διαφοροποιείται από το σύνολο των υπόλοιπων κλασικών υποστηρίζοντας πως η καλύτερευση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, η αύξηση των μισθών τους και η παιδεία, αποτελούσε το τρίπτυχο που αποτέλεσε τον πρόδρομο της κοινωνικής πολιτικής (Καραμεσίνη, 2006).

2.3.2 Νεοκλασική σχολή

Οι νεοκλασικοί διαφοροποιούνται από τους κλασικούς, ως προς το ότι θεωρούν απόλυτα δικαιολογημένη την παρέμβαση του κράτους, όταν η

αγορά αποτυγχάνει (Καραμεσίνη, 2006). Οι νεοκλασικοί δικαιολογούν την παρέμβαση του κράτους, καθώς με την παρέμβασή του αυτή επιδιώκει (Χλέτσος, 2015):

Τον εφοδιασμό της οικονομίας, τόσο με δημόσια αγαθά, όσο και με αγαθά και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας σε ποσότητες επιθυμητές.

Τον φραγμό και τον έλεγχο των μονοπωλίων

Την αύξηση των δραστηριοτήτων που δημιουργούν εξωτερικές οικονομίες και την αντίστοιχη μείωση των δραστηριοτήτων που δημιουργούν εξωτερικές επιβαρύνσεις.

Την αναδιανομή του εισοδήματος σε τέτοιο βαθμό που να επιτυγχάνεται η άριστη ή σχεδόν η άριστη και κοινωνικά επιθυμητή κατανομή.

Η σταθεροποίηση της οικονομίας μέσω αντικυκλικής πολιτικής, τόσο σε περιόδους ύφεσης, όσο και σε περιόδους άνθισης.

Την ανακατανομή των μέσων παραγωγής, με απώτερο στόχο την επίτευξη της κοινωνικά επιθυμητής οικονομικής ανάπτυξης.

Η μετέπειτα σύνδεση της νεοκλασικής αντίληψης για την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία με την θεωρία των οικονομικών της ευημερίας, καθιστά εμφανή την τάση δικαιολόγησης της παρέμβασης του κράτους τόσο όσο απαιτείται προκειμένου να βελτιωθεί η ευημερία του κοινωνικού συνόλου.

Με άλλα λόγια, λοιπόν, οι νεοκλασικοί θεωρούν την παρέμβαση του κράτους δικαιολογημένη και επωφελή, μόνο σε περιπτώσεις όπου ο μηχανισμός της αγοράς αποτυγχάνει.

Τέλος, το ποσοστό χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών που συνεπάγονται οι πολιτικές που εφαρμόζονται στα πλαίσια της νεοκλασικής

αντίληψης, οι επιπτώσεις που κάτι τέτοιο επιφέρει στα δημοσιονομικά της χώρας και ο βαθμός αποτελεσματικότητας των δαπανών αυτών, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για κριτική, πράγμα το οποίο έγινε από τους νεοκλασικούς οι οποίοι κατέληξαν στην υπό όρους και περιορισμένου εύρους παρέμβαση του κράτους (Χλέτσος, 2015).

2.3.3 Κεϋνσιανή θεωρία

Η κεϋνσιανή θεωρία δεν αναλύει τόσο στο ρόλο του κράτους, αλλά επικεντρώνεται στη διατύπωση μιας θεωρίας περί δημοσίων δαπανών μέσα από την οποία διαφαίνεται και ο ρόλος του κράτους. Χρησιμοποιεί δηλαδή τις δημόσιες δαπάνες ως εργαλείο του κράτους μέσω του οποίου θα επιτύχει ό,τι εγγενώς το σύστημα της αγοράς αδυνατεί να επιτύχει: πλήρη απασχόληση, την τόνωση της ενεργού ζήτησης και δικαιότερη διανομή του εισοδήματος (Καραμεσίνη, 2006).

Πιο συγκεκριμένα, η κεϋνσιανή θεωρία εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο επιδρούν οι δημόσιες δαπάνες στην συνολική ζήτηση, στην απασχόληση και στο εθνικό εισόδημα. Δίνει, επίσης, ιδιαίτερη βαρύτητα στην κυκλοφορία και όχι στην αναπαραγωγή κεφαλαίου (Χλέτσος, 2015). Έτσι, λοιπόν, σε ό,τι αφορά την κοινωνική πολιτική, οι κεϋνσιανοί θεωρούν ότι τονώνει την οικονομική μεγέθυνση, αφού επιδιώκει αύξηση των κοινωνικών δαπανών, που θα τονώσει τη ζήτηση και η αναδιανομή θα επιφέρει το ίδιο αποτέλεσμα (τόνωση της ζήτησης), αφού θα αυξηθεί η οριακή ροπή προς κατανάλωση. Έτσι, η αύξηση της ζήτησης με τη σειρά της θα αυξήσει το ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας και την απασχόληση.

2.3.4 Μαρξιστική θεωρία

Η μαρξιστική θεωρία υποστηρίζει πως μεταξύ κράτους και οικονομίας υπάρχει μια δομική σχέση. Οι μαρξιστική θεωρία για το κράτος υποστηρίζει ότι το κράτος υποτάσσεται στην οικονομικά κυρίαρχη τάξη, η οποία είναι

και πολιτικά κυρίαρχη. Οι ερωτήσεις που προκύπτουν από την παραπάνω άποψη είναι δύο: πρώτον με ποιο τρόπο και δεύτερον για ποιο λόγο ο κρατικός μηχανισμός μεροληπτεί υπέρ της άρχουσας τάξης. Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι ο βαθμός αυτονομίας που αποκτά το κράτος σε σχέση με την οικονομικά κυρίαρχη τάξη, ώστε να αποστασιοποιείται και να μπορεί να διαμεσολαβεί προκειμένου να συνταιριάζει τα διαφορετικά (εκτός από τα κοινά) συμφέροντα μεταξύ των διαφόρων υπο-ομάδων που υπάρχουν κάτω από την ομπρέλα της κυρίαρχης τάξης.

Το δεύτερο ερώτημα απαντάται εξετάζοντας τρεις λόγους που κάτι τέτοιο υφίσταται: πρώτον, άνθρωποι που κατέχουν ανώτατα αξιώματα του κράτους αποτελούν μέρος της άρχουσας τάξης. Δεύτερον, η άρχουσα τάξη πλεονεκτεί έναντι των υπολοίπων, ως προς την ευκολία με την οποία μπορεί να ασκήσει πίεση και επιρροή στα ανώτερα και ανώτατα κυβερνητικά στελέχη. Τρίτον, το γεγονός ότι το κράτος είναι ουσιαστικά δέσμιο και αναγκασμένο να υπακούει στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, εφόσον από αυτόν εξαρτάται ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου, μέρος του οποίου θα διατεθεί στο κράτος υπό τη μορφή φορολογίας, η οποία με τη σειρά της θα χρηματοδοτήσει τις δημόσιες δαπάνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η λειτουργία του κράτους πρόνοιας, ανεξάρτητα από την ιστορική, πολιτική ή οικονομική σκοπιά που θα επιλέξει να το δει κανείς, θα διαπιστώσει το μέγεθος της επιρροής που ασκεί στο κοινωνικό γίγνεσθαι, καθώς τελικός αποδέκτης όλων των προνοιακών παροχών και όλων των μέτρων γενικά που λαμβάνονται στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής του κράτους είναι η κοινωνία.

3.1. Μια κοινωνιολογική προσέγγιση

Το κράτος πρόνοιας, σχετίζεται απόλυτα με τις κοινωνικές σχέσεις και τη διαμόρφωση αυτών, καθώς ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο κινούνται οι προνοιακές λειτουργίες του κράτους πρόνοιας είναι η ανάγκη αναπαραγωγής την εργατικής δύναμης ως προϋπόθεση ύπαρξης των κοινωνιών. Προκειμένου κάτι τέτοιο να επιτευχθεί αναπτύσσονται μηχανισμοί που αναδιανέμουν το εισόδημα της οικονομίας από τους επιφανέστερους οικονομικά πολίτες προς τους πιο αδύναμους. Ο μετασχηματισμός και οι αλλαγές που επέρχονται διαχρονικά στις κοινωνικές δομές, επηρεάζουν σημαντικά τη λειτουργία και την κατεύθυνση των δράσεων του κράτους πρόνοιας, αλλά και αντιστρόφως: μέσω της εφαρμοζόμενης από το δημόσιο τομέα κοινωνικής πολιτικής επηρεάζονται και εν πολλοίς διαμορφώνονται και οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ της πιο εύρωστης οικονομικά κοινωνικής τάξης και της οικονομικά ασθενέστερης, καθώς οι πολίτες είναι αυτοί που χρηματοδοτούν, αλλά και αυτοί που αποδέχονται τα αγαθά και τις υπηρεσίες πρόνοιας. Σημαντικό δε είναι και το γεγονός ότι ο χαρακτήρας της κοινωνικής πολιτικής επηρεάζεται και πολλές φορές διαμορφώνεται από το βαθμό πίεσης και κινητοποίησης των αντικρουόμενων οικονομικά τάξεων, από τους ήδη υφιστάμενους ταξικό – πολιτικούς συνασπισμούς και από τις ιστορικές καταβολές της κάθε χώρας.

Το κράτος πρόνοιας είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη διαμόρφωση, την αλλαγή και την εξέλιξη των κοινωνικών σχέσεων σε διαχρονική βάση. Κάτι τέτοιο γίνεται εύκολα αντιληπτό, αν αναλογιστεί κανείς ιστορικά στοιχεία, τα οποία διαμόρφωσαν σε δεδομένες χρονικές περιόδους τις κοινωνικές σχέσεις και τα οποία εν πολλοίς συνέβαλαν στη ανάπτυξη και ανάδυση του κράτους πρόνοιας.

Πιο συγκεκριμένα, με τη βιομηχανική επανάσταση και την αλλαγή του τρόπου παραγωγής με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στις βιομηχανικές επιχειρήσεις, ήρθε στο προσκήνιο η πρώτη αλλαγή της κοινωνικής δομής όπου πολλοί άνθρωποι που πρωτίτερα εργάζονταν ως εργάτες, τώρα είχαν έμμισθη απασχόληση σε βιομηχανίες. Η ανειδίκευτη εργασία μετατράπηκε πια σε εξειδικευμένη, όπου οι ανάγκες για εκπαίδευση πάνω στα νέα συστήματα παραγωγής κατέστη επιτακτική και η αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού άρχισε να κάνει τα πρώτα της βήματα. Οι κινητικότητα του πληθυσμού και η φυγή τους σε μεγάλα αστικά κέντρα με σκοπό την εύρεση εργασίας, άρχισε να δημιουργεί διαχωρισμό των περιοχών σε αστικές και αγροτικές διχοτομώντας έτσι και τον πληθυσμό των περιοχών αυτών. Η κατάσταση αυτή, όπως περιγράφεται μέχρι στιγμής, επέφερε δύο σημαντικές συνέπειες υπό το πρίσμα της αλληλεξάρτησης και της συμπληρωματικότητας που υπάρχει μεταξύ των κοινωνικών σχέσεων και της δράσης του κράτους πρόνοιας.

Πρώτον, οι κακές συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργαζομένων στις βιομηχανίες, οι αρρώστιες και οι επιδημίες που εξαπλώνονταν, ως αποτέλεσμα της παραπάνω κατάστασης και απειλούσαν το σύνολο του πληθυσμού, οδήγησαν στην ανάγκη για παρέμβαση του κράτους ώστε να αποφευχθούν οι κοινωνικοί κίνδυνοι. Κάτι τέτοιο θα συνέβαινε μέσω της εργατικής νομοθεσίας που θα προστάτευε τους εργαζόμενους, μέσω της παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, μέσω της εκπαίδευσης των παιδιών των εργαζομένων και με την προώθηση γενικώς δράσεων που άπτονται της κοινωνικής πολιτικής.

Δεύτερον, την προσαρμογή ή/και τη δημιουργία μέτρων κοινωνικής πολιτικής τόσο σε περιόδους, άνθισης, όσο και σε περιόδους ύφεσης, όπου οι ανάγκες των πολιτών είναι πολύ διαφορετικές και η εξεύρεση πόρων που δεν θα βαρύνουν μονομερώς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες δημιουργώντας κοινωνικές συγκρούσεις και πολώσεις. Έτσι, είτε μέσω της

κοινωνικής πρόνοιας, όπου το κράτος χορηγεί βοήθεια στους ανθρώπους που αδυνατούν να εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για ίδιους και τις οικογένειές τους, είτε μέσω της κοινωνικής ασφάλισης που «ανταλλάσσονται» υπηρεσίες από το κράτος με εισφορές από τους εργαζόμενους και τους εργοδότες τους, είτε μέσω των ευρύτερων παροχών κοινωνικής ασφάλειας που παρέχει το κράτος πρόνοιας (Χλέτσος, 2015), οφείλουν να προάγουν το κοινό καλό και να πληρούν το κριτήριο της δικαιοσύνης και της νομιμότητας.

Γενικότερα, οι κοινωνικές αυτές αλλαγές, που ιστορικά και διαχρονικά συνέβαιναν και θα συμβαίνουν, επιβάλλουν έξωθεν παρεμβάσεις – εν προκειμένω του κράτους πρόνοιας – οι οποίες στοχεύουν στην εξομάλυνση των όποιων κοινωνικών αναταραχών και στην προσαρμογή του οικονομικού συστήματος στις κοινωνικές ανάγκες και όλο αυτό για να υπάρχει ευημερία, ομόνοια, συνοχή και κοινωνική πρόοδος.

3.2. Κοινωνική πολιτική και βιοπολιτική: η ταξική αντιπαράθεση και η δύναμη της εξουσίας

Η κοινωνική πολιτική, με υποκείμενο το κράτος και αντικείμενο τους πολίτες και δη τους αδύναμους, ενέχει δύο σημαντικές λειτουργίες που σχετίζονται με την κοινωνία και τη δομή της. Την καταστολή και την πρόνοια.

Η ένταξη των κοινωνικά και οικονομικά αδύναμων ανθρώπων στην αγορά εργασίας και η εν γένει κοινωνική τους ενσωμάτωση ώστε να μπορούν να επιβιώσουν και να μπορέσει να αναπαραχθεί η εργατική δύναμη, αποτελεί το κομμάτι της παροχής πρόνοιας.

Η καταστολή των συγκρούσεων αποτελεί φυσικό επακόλουθο της παροχής πρόνοιας, καθώς χωρίς αυτή θα υπήρχε αδυναμία της εργατικής τάξης να συντηρηθεί και θα αμβλύνονταν το χάσμα και οι αντιπαραθέσεις μεταξύ

αυτών και της αστικής τάξης, η οποία παραδοσιακά κατείχε τόσο χρήματα, όσο και μέσα παραγωγής.

Εδώ εισάγεται και ο ρόλος του κράτους, το οποίο απευθύνεται μέσω της κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζει σχεδόν αποκλειστικά στην εργατική τάξη «εκμεταλλεύοντάς» την με την τοποθέτησή της σε εργασιακά πόστα, αλλά και προστατεύοντάς την - όταν πρέπει - μέσω της εργατικής νομοθεσίας. Ο ρόλος όμως του κράτους, ως φορέα άσκησης κοινωνικής διοίκησης, επιδέχεται περεταίρω ανάλυσης ειδικά λόγω της κατασταλτικής δύναμης που ελέχθη παραπάνω πως έχει. Αναλυτικά, το κράτος επεμβαίνει προκειμένου να εντάξει τα περιθωριοποιημένα άτομα στην αγορά εργασίας και έπειτα εφόσον τα άτομα αυτά έχουν καλύψει τις βασικές ανάγκες της επιβίωσής τους συνδικαλίζονται διεκδικώντας περισσότερα. Έτσι, το κράτος προσπαθεί να αντιμετωπίσει αυτή την πίεση προσπαθώντας να κερδίσει την αποδοχή και τη συναίνεσή τους για τις κοινωνικές πολιτικές και δράσεις που αναπτύσσει. Εν συνεχεία, τα άτομα ενδιαφέρονται για περαιτέρω βελτίωση των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων που απαιτούνται προκειμένου να επιτελούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την εργασία για την οποία έχουν προσληφθεί και να αμείβονται αναλόγως για αυτό. Κάτι ανάλογο θέλουν να επιτύχουν και όσοι ζητούν εργατικά χέρια για την εκτέλεση εργασιών. Και ακριβώς εδώ έγκειται ο κατασταλτικός ρόλος του κράτους, το οποίο παρεμβαίνοντας στην επιβίωση, τη συντήρηση, την αναπαραγωγή και την εξέλιξη της εργατικής τάξης μέσω της παροχής κοινωνικού χαρακτήρα αγαθών και υπηρεσιών, απαλλάσσοντας του κατέχοντες το κεφάλαιο από το κόστος που κάτι τέτοιο συνεπάγεται και κατ' επέκταση καταστέλλοντας την όποια σύγκρουση θα απέφερε η διεκδίκηση των αντικρουόμενων συμφερόντων τους.

Κλιμακώνοντας τη συζήτηση για τον τρόπο με τον οποίο το κράτος πρόνοιας μπορεί να αλλάξει την κοινωνική δομή και να διαμορφώσει τις κοινωνικές σχέσεις που διέπουν μια κοινωνία, εισάγεται η έννοια της

βιοπολιτικής, η οποία σχετίζεται εν πολλοί με όσα συζητήθηκαν παραπάνω. Η βιοπολιτική αναφέρεται στο γεγονός ότι «η ζωή έγινε το διακύβευμα της πολιτικής» (Agamben, 2012) και στον τρόπο με τον οποίο οι εκάστοτε φορείς εξουσίας επεμβαίνουν στα άτομα της κοινωνίας, με απώτερο στόχο να διαχειρίζονται και να ρυθμίζουν διάφορους τομείς της ζωής τους. Η βιοπολιτική εντάσσεται ολοένα και συχνότερα στην δημόσια συζήτηση προκειμένου να περιγράψει τον τρόπο που οι πολιτικοί μηχανισμοί – και χειρισμοί – διαχειρίζονται τον πληθυσμό.

Εντάσσοντας τη συζήτηση σε ένα γενικότερο πλαίσιο, παρατηρείται πως η ύπαρξη ταξικών σχέσεων στην κοινωνία διαχρονικά, επέβαλλαν και επιβάλλουν την ύπαρξη εξουσίας, η οποία εκφράζεται μέσω διαφόρων πολιτικών κοινωνικού χαρακτήρα. Ιστορικά, από τη θέσπιση του νόμου των φτωχών στην Αγγλία μέχρι τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, το μεγάλο κραχ του 1929 και τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο που ακολούθησε, η διατήρηση, η επιβίωση, η αναπαραγωγή και η εξέλιξη των κοινωνιών σε παγκόσμιο επίπεδο, επετεύχθη χάρη στην επέμβαση των κρατών μέσω των κοινωνικών πολιτικών τους. Ακόμη και στη σύγχρονη εποχή, η οποία αναδεικνύει εντονότατα τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες του πληθυσμού και επομένως τα αντικρουόμενα συμφέροντα των ομάδων, αλλά και τη γενικότερη δυσαρέσκεια και ανησυχία τους για το οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον της χώρας, η βιοπολιτική έρχεται ξανά στο προσκήνιο, προκειμένου να προβληματίσει για τον βαθμό που ή ασκούμενη κοινωνική πολιτική ικανοποιεί και προάγει την ευημερία του συνόλου των πολιτών της κοινωνίας και κατά πόσο κατορθώνει, όχι να καταστείλει τις εντάσεις μεταξύ των πολιτών και να τους χειραγωγήσει απλά εξασφαλίζοντάς τους όσα απαιτούνται για την επιβίωση και την αναπαραγωγή της εργατικής τους δύναμης, αλλά να διαμορφώσει ένα τέτοιο πλέγμα προστασίας που πρωτίστως να προστατεύει και να προλαμβάνει καταστάσεις που ωθούν στο περιθώριο τμήματα του πληθυσμού και δευτερευόντως να εντάσσει με

ουσιαστικό τρόπο στο κοινωνικό σύνολο τα άτομα που βρίσκονται σε ανάγκη, δημιουργώντας κατά αυτόν τον τρόπο στέρεες κοινωνικές δομές και κοινωνική συνοχή.

Η βιοπολιτική, δεν μπορεί παρά να αποτυπώνει τις, είτε θετικές είτε αρνητικές της συνέπειες στο σύνολο του κοινωνικού ιστού.

Ο τρόπος που επεμβαίνει το κράτος και οι πολιτικές που εφαρμόζει προκειμένου να διαχειριστεί την κοινωνία, φαίνονται στη συνέχεια αναλυτικά, τόσο από τον τρόπο που οι πολίτες αντιλαμβάνονται όσα συμβαίνουν σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, όσο και από τον τρόπο άσκησης της κοινωνικής πολιτικής και το αποτύπωμά της στη σύγχρονη κοινωνία.

3.3. Η κοινωνική και η πολιτική χροιά της κοινωνικής πολιτικής

Η διερεύνηση του κοινωνικού και πολιτικού περιεχομένου της κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται από το κράτος πρόνοιας αποσκοπεί στην πλήρη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο δρα και λειτουργεί σύγχρονο το κράτος πρόνοιας.

Εξ ορισμού το κράτος πρόνοιας ενέχει τόσο την πολιτική όσο και την κοινωνική χροιά, εφόσον υπονοεί την ύπαρξη κρατικής ρύθμισης με απώτερο στόχο την ικανοποίηση των αναγκών για κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες, πράγμα το οποίο επιτυγχάνεται μέσω της αναδιανομής του εισοδήματος από τα ισχυρότερα προ τα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα του πληθυσμού.

Ο κοινωνικός χαρακτήρας του κράτους πρόνοιας διαφαίνεται πρωτίστως από το λόγο θεσμοθέτησης και ύπαρξής του. Η προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων του ανθρώπου, η εξασφάλιση κοινωνικής ασφάλειας και κοινωνικής ευημερίας και η τοποθέτηση του ανθρώπου στο κέντρο των οικονομικών δραστηριοτήτων ενισχύουν τον παραπάνω ισχυρισμό. Έπειτα,

ο άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η σχεδίαση, υλοποίηση και εφαρμογή πολιτικών πρόνοιας είναι αμιγώς κοινωνικός. Επιπλέον, ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί το οικονομικό σύστημα, κύριο υποκείμενο του οποίου αποτελεί η ίδια η κοινωνία και οι ανάγκες της, η κάλυψη ή μη των οποίων διαμορφώνουν τις κοινωνικές σχέσεις, καταδεικνύει για ακόμη μια φορά τον κοινωνικό χαρακτήρα του κράτους πρόνοιας. Είναι χαρακτηριστικός ο μηχανισμός με τον οποίο το κράτος πρόνοιας προσπαθεί να αναδιανείμει τα αγαθά και τις υπηρεσίες προς όφελος του κοινωνικού συνόλου και της κοινωνικής ευημερίας στηριζόμενος στον κοινωνικό του ρόλο. Επιπρόσθετα, το συνεχώς εξελισσόμενο και μεταβαλλόμενο οικονομικά περιβάλλον σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποιημένη εποχή στην οποία ζουν οι κοινωνίες σε παγκόσμιο επίπεδο, συχνά γεννούν κοινωνικοοικονομικές αναταραχές δημιουργώντας ανεργία, φτώχεια, κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες και κοινωνικό αποκλεισμό. Τέτοιες συνθήκες δημιουργούν γόνιμο έδαφος για την εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας που να προστατεύουν τους ασθενέστερους. Και κάπου εδώ, εισάγεται στη συζήτηση το θέμα της πολιτικής πια χροιάς του κράτους πρόνοιας, καθώς οι κυβερνητικές ρυθμίσεις και οι παρεμβατικές – διορθωτικές κινήσεις τους στην οικονομία στα πλαίσια των προνοιακών λειτουργιών του κράτους πρόνοιας, έχουν αμιγώς πολιτικό χαρακτήρα. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα των οικονομικά ισχυρότερων και των οικονομικά ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων, είναι και αυτά θέμα πολιτικού χειρισμού ως προς τη δυνατότητα διαμεσολάβησης των κυβερνητικών αρχών, με απώτερο στόχο τη σύμπνοια και την εξισορρόπηση των αντιθέσεων, ώστε να αποφευχθούν κοινωνικές συγκρούσεις. Στο σημείο αυτό είναι δέον να υπογραμμιστεί και η σχέση εξάρτησης ή η τάση απομάκρυνσης από τους φορείς εξουσίας, καθώς η άρχουσα οικονομικά τάξη, λόγω του γεγονότος ότι χρηματοδοτεί μέσω της φορολογίας τις προνοιακές λειτουργίες του κράτους πρόνοιας έχει την τάση να απομακρύνεται από τα «προστάγματα» που επιβάλλει η πολιτεία, καθώς

θεωρεί ότι θίγονται τα συμφέροντά της, εν αντιθέσει με την οικονομικά ασθενέστερη τάξη, η οποία λόγω του γεγονότος ότι αποτελεί δικαιούχο των προνοιακών αυτών παροχών – και κατά συνέπεια ωφελείται από αυτές βελτιώνοντας τη θέση της κοινωνικά και οικονομικά – έχει την τάση να αυξάνει το βαθμό εξάρτησης από τους παρόχους κοινωνικής προστασίας. Ο τρόπος δε με τον οποίο η πολιτεία χειρίζεται την κατάσταση αυτή, αποτελεί έναυσμα για σκέψη. Η αμφίδρομη σχέση που υπάρχει μεταξύ της ανταπόκρισης των πολιτών στις κοινωνικές πολιτικές, αλλά και η ανταπόκριση των κοινωνικών πολιτικών στις ανακύπτουσες κοινωνικές ανάγκες, είναι καθαρά θέμα πολιτικών χειρισμών. Συμπληρωματικά, ο βαθμός παρέμβασης του κράτους, ως παρόχου κοινωνικής προστασίας και πρόνοιας, αποτυπώνει τις διαφορετικές πολιτικές και ιδεολογικές αποχρώσεις των διαμορφωτών πολιτικής και συχνά γίνεται αντικείμενο πολιτικών αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων. Από αυτό αιτιολογείται και η ύπαρξη διαφορετικών τύπων κράτους πρόνοιας που αναλύθηκαν εκτενώς παραπάνω. Καταλήγοντας, αντικείμενο έντονων πολιτικών συζητήσεων των τελευταίων ετών αποτελεί το ζήτημα της αδυναμίας εξεύρεσης χρηματικών πόρων με σκοπό τη χρηματοδότηση των λειτουργιών του κράτους πρόνοιας. Η διεθνής βιβλιογραφία καταλήγει στο γεγονός ότι σε περιόδους άνθισης που χαρακτηρίζονται από αύξηση της απασχόλησης, πτώση της ανεργίας και αυξημένους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, η λειτουργία του κράτους πρόνοιας κρίνεται ικανοποιητική. Το πρόβλημα αναφέρεται σε περιόδους ύφεσης, όπου η απασχολησιμότητα του εργατικού δυναμικού είναι μικρή, η ανεργία ανεβαίνει και οι ρυθμοί ανάπτυξης είναι μικροί. Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις στο σημείο αυτό φτάνουν στο ζενίθ, καθώς υπάρχουν ιδεολογικές διαφορές για τις στρατηγικές που θα οδηγούσαν στην εξεύρεση πόρων και στην ομαλή λειτουργία του κράτους πρόνοιας, αλλά και διατυπώνονται οι διαφορές ως προς τον τρόπο αντίληψης της κοινωνικής ευημερίας, το επιθυμητό σημείο που επιδιώκει να φτάσει μέσω

των κοινωνικών πολιτικών και ποιος θα πρέπει να είναι ο βαθμός παρέμβασης.

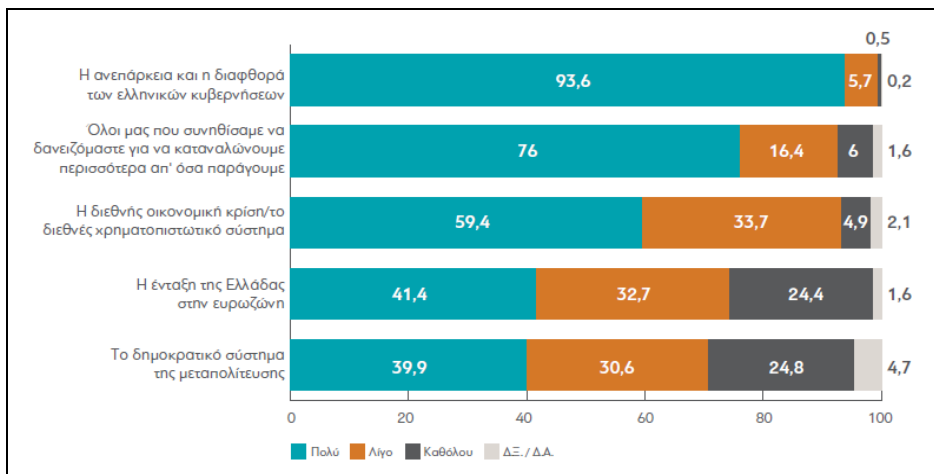
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4º: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

4.1. Οι απόψεις των Ελλήνων πολιτών σχετικά με την οικονομία και το κράτος το 2017.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα που διεξήγαγε η διαΝΕΟσις (Γεωργακόπουλος, 2017), στα πλαίσια της οποίας εξάγουμε σαφή συμπεράσματα για την άποψη που έχει η κοινή γνώμη σε θέματα που άπτονται της οικονομίας και του κράτους. Το ιδεολογικό αποτύπωμα των πολιτών διαφαίνεται από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μέσα από μια σειρά ερωτήσεων που έχουν επιλεγεί από την έρευνα. Η κατανόηση της άποψης που διαμορφώνουν οι πολίτες για το κράτος και την οικονομία, θα αποτελέσει ουσιαστική βοήθεια στην πλήρη συνειδητοποίηση της κατάστασης που επικρατεί στη χώρα, τόσο σε γενικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής.

- 1) Πόσο πιστεύετε πως ευθύνεται για την οικονομική κρίση ο καθένας από τους παρακάτω παράγοντες;

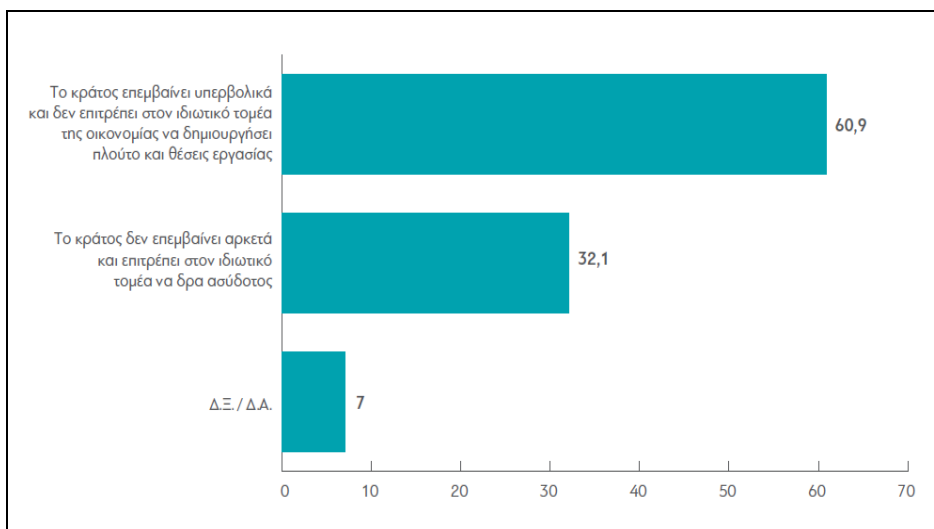
Διάγραμμα 4.1: Απάντηση στην ερώτηση 1

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

- 2) Κάποιοι θεωρούν ότι το ελληνικό κράτος επεμβαίνει υπερβολικά στην οικονομία, άλλοι ότι δεν επεμβαίνει αρκετά. Εσείς με ποια από τις δύο απόψεις που θα σας διαβάσω συμφωνείτε περισσότερο;

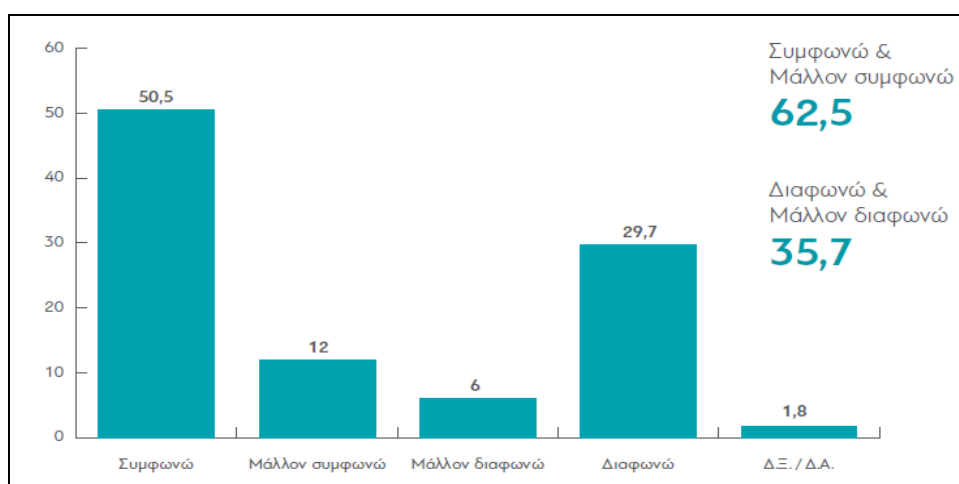
Διάγραμμα 4.2: Απάντηση στην ερώτηση 2

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

- 3) Συμφωνείτε με την άποψη ότι η κατάργηση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων θα βελτιώσει την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει ο δημόσιος τομέας;

Διάγραμμα 4.3: Απάντηση στην ερώτηση 3

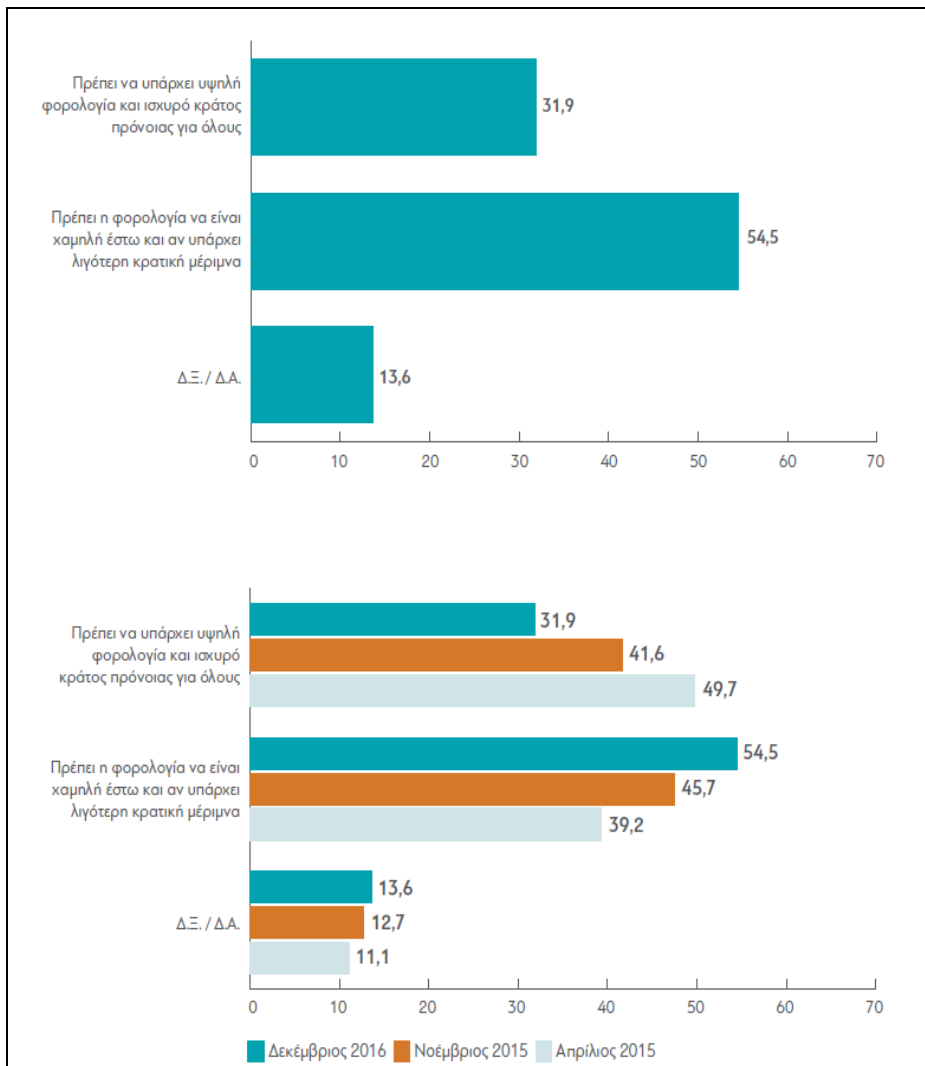

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

- 4) Με ποια από τις δύο προτάσεις συμφωνείτε περισσότερο;

Διάγραμμα 4.4: Απάντηση στην ερώτηση 4

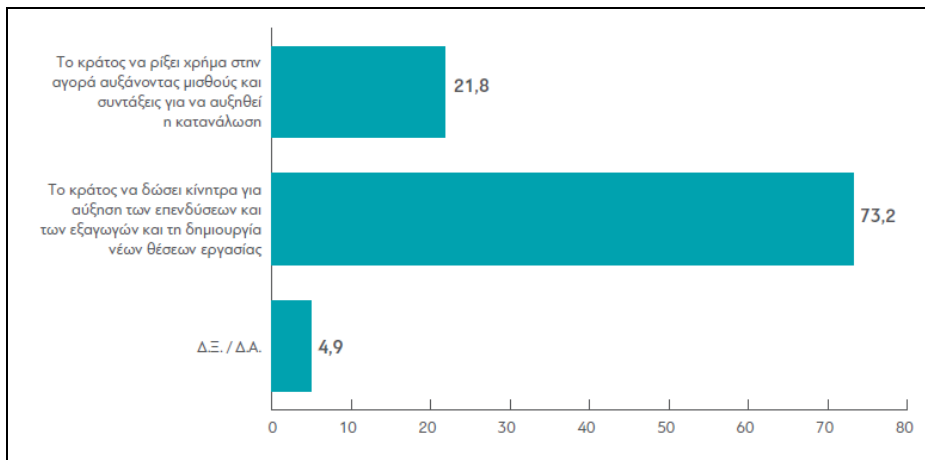

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

- 5) Ποιος από τους δύο τρόπους που θα σας διαβάσω θεωρείτε πως θα ήταν ο πιο αποτελεσματικός για να έρθει η ανάπτυξη στην ελληνική οικονομία;

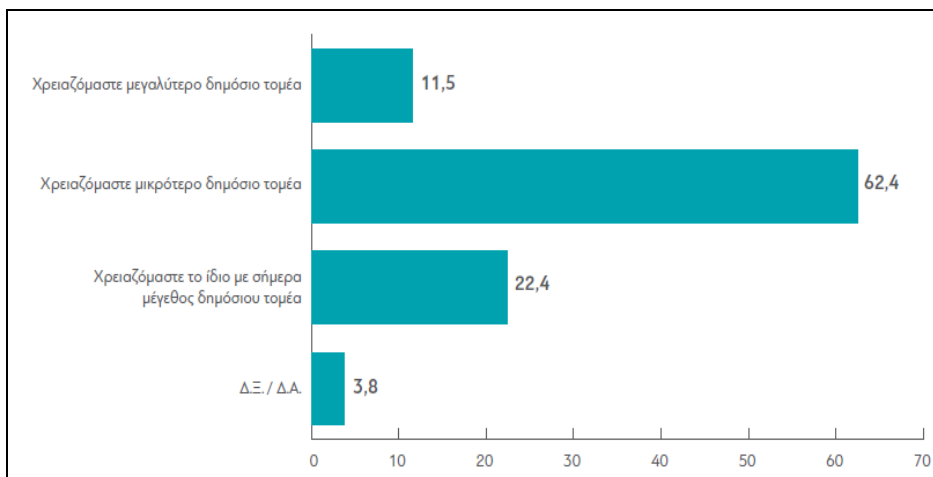
Διάγραμμα 4.5: Απάντηση στην ερώτηση 5

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

- 6) Γενικά, για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικονομίας, τι είδους κράτος, δηλαδή δημόσιο τομέα, κατά τη γνώμη σας έχει ανάγκη η χώρα;

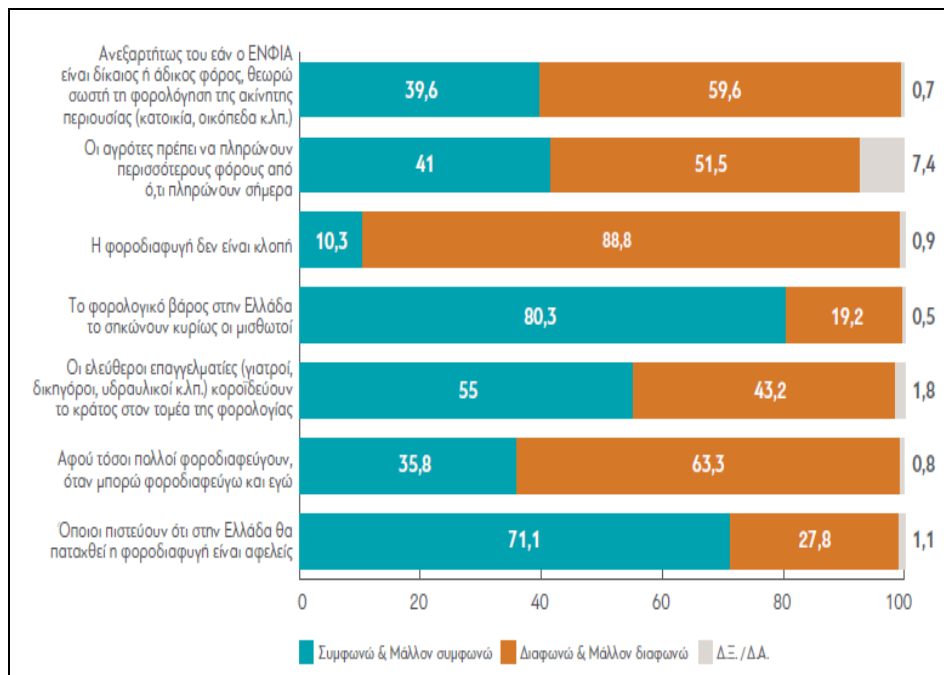
Διάγραμμα 4.6: Απάντηση στην ερώτηση 6

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

- 7) Θα ήθελα, τώρα, να σας διαβάσω ορισμένες φράσεις και θα ήθελα να μου πείτε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από αυτές:

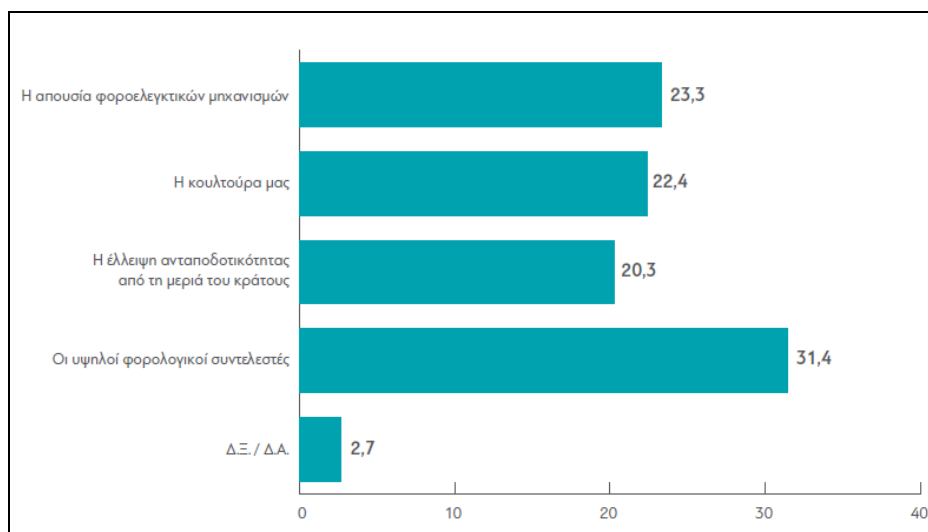
Διάγραμμα 4.7: Απάντηση στην ερώτηση 7

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

8) Ποια από τις τέσσερις αιτίες που θα σας διαβάσω εξηγεί καλύτερα τη μεγάλη έκταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα;

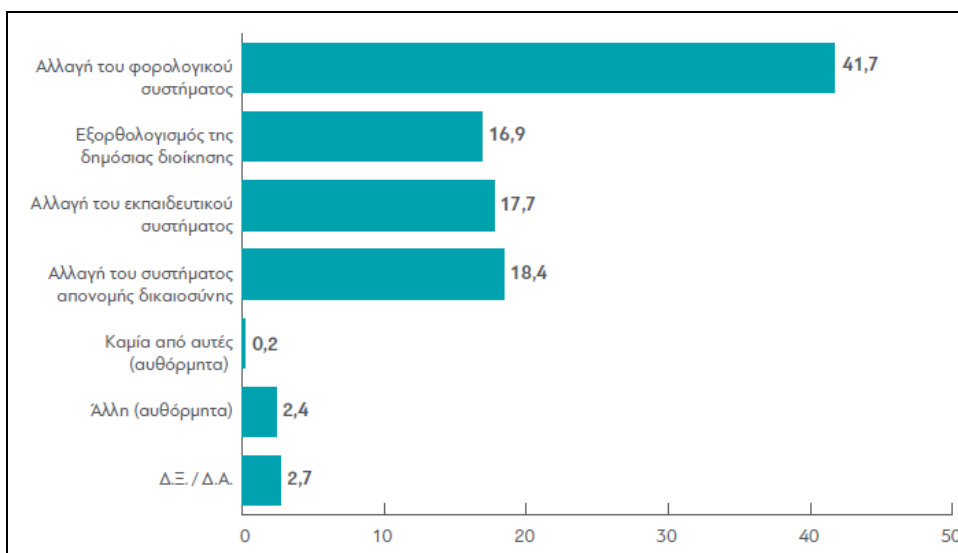
Διάγραμμα 4.8: Απάντηση στην ερώτηση 8

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
 Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

9) Ποια από τις παρακάτω μεταρρυθμίσεις πιστεύετε πως πρέπει να γίνει κατά προτεραιότητα και άμεσα;

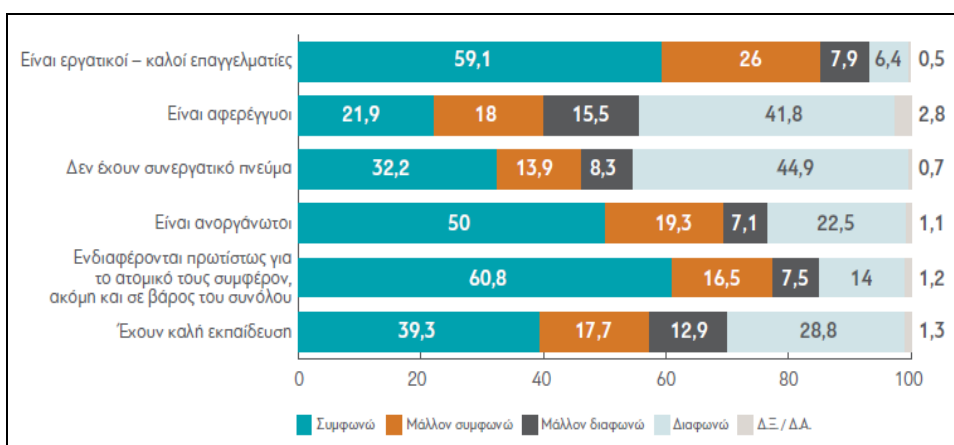
Διάγραμμα 4.9: Απάντηση στην ερώτηση 9

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
 Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

10) Θα ήθελα, να σας διαβάσω ορισμένες απόψεις που έχουν ακουστεί για τους Έλληνες γενικά και θα ήθελα να μου πείτε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από αυτές. Οι Έλληνες:

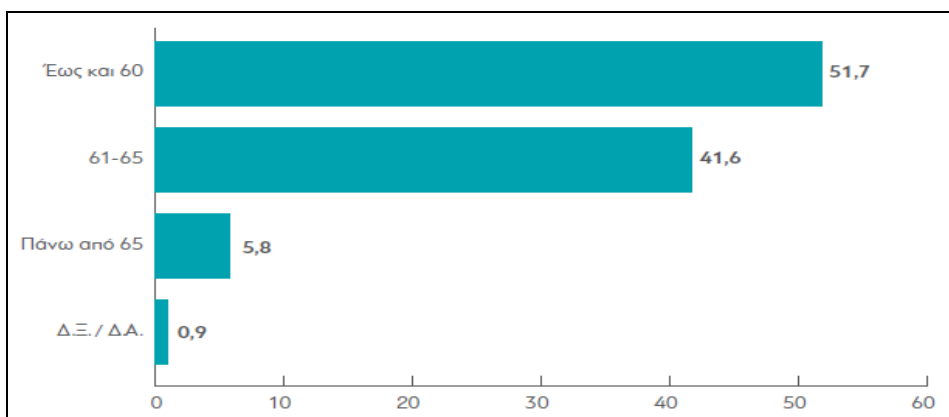
Διάγραμμα 4.10: Απάντηση στην ερώτηση 10

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
 Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

11) Κατά τη γνώμη σας σε ποια ηλικία θα πρέπει κάποιος να βγει στη
 σύνταξη, δηλαδή να εισπράττει σύνταξη από το κράτος;

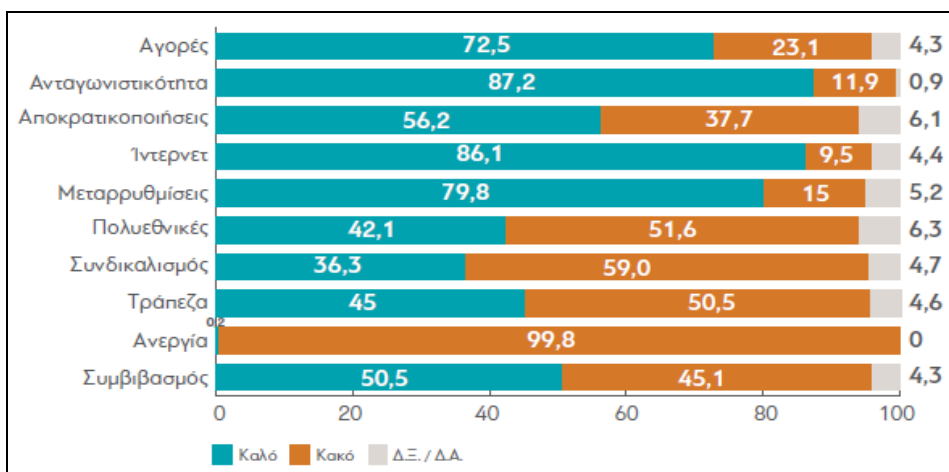
Διάγραμμα 4.11: Απάντηση στην ερώτηση 11

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
 Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

12) Θα ήθελα, τώρα, να σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και φράσεις και
 θα ήθελα να μου πείτε εάν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύει κάτι
 «καλό» ή κάτι «κακό»;

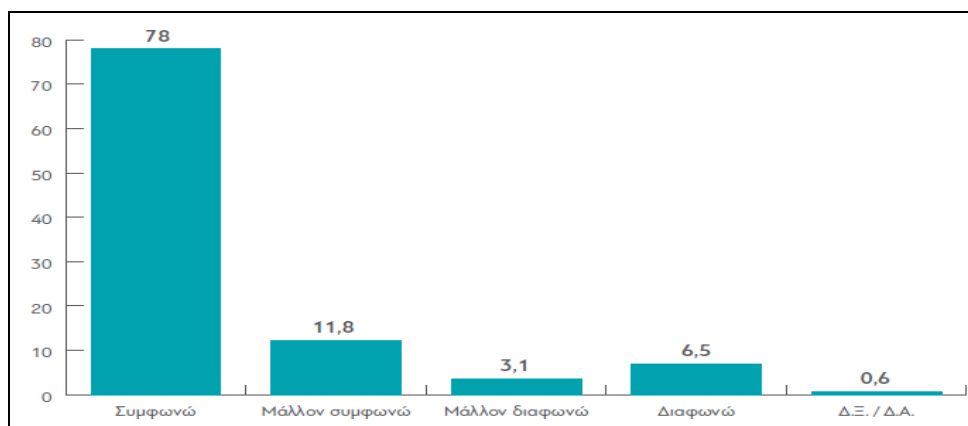
Διάγραμμα 4.12: Απάντηση στην ερώτηση 12

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
 Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

13) Πόσο θα λέγατε πως συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη φράση «Η δημοκρατία παρά τα προβλήματά της είναι το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης»;

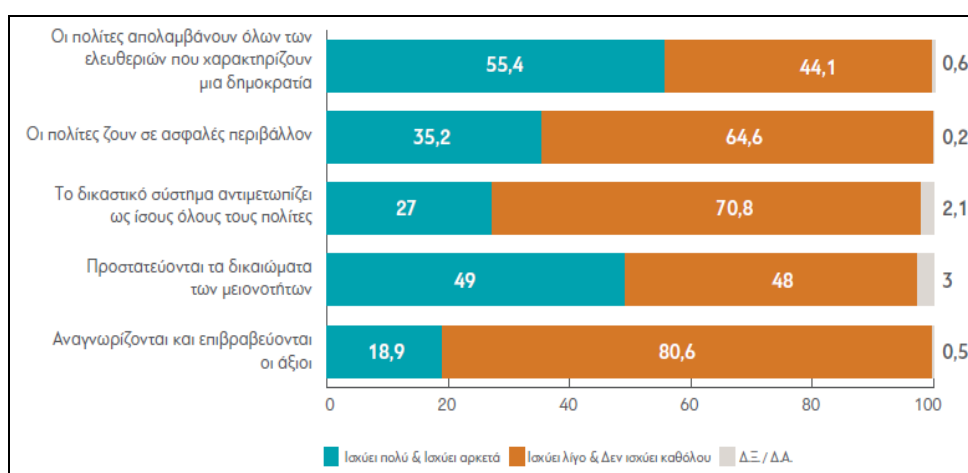
Διάγραμμα 4.13: Απάντηση στην ερώτηση 13

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

14) Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως ισχύει καθένα από τα παρακάτω στη χώρα μας;

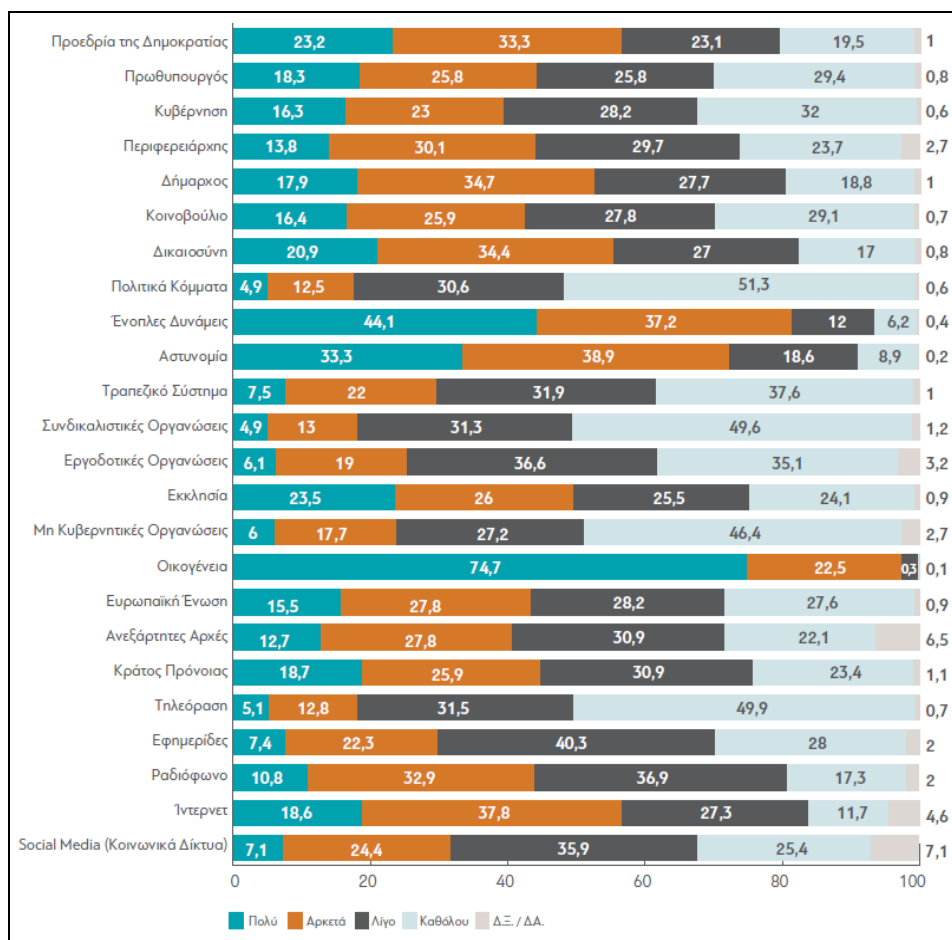
Διάγραμμα 4.14: Απάντηση στην ερώτηση 14

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

15) Πόσο θα λέγατε πως εμπιστεύεστε τον κάθε έναν από τους παρακάτω θεσμούς:

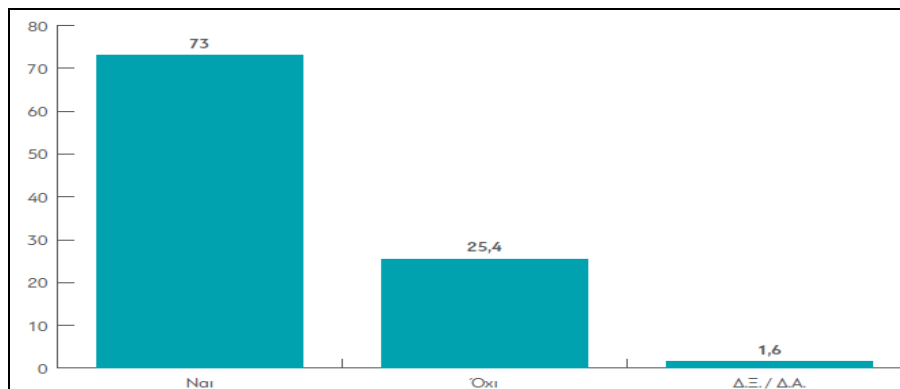
Διάγραμμα 4.15: Απάντηση στην ερώτηση 15

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017.
Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

16) Αν σήμερα αντιμετωπίζατε μια έκτακτη ανάγκη (θέμα υγείας ή άλλο) και χρειαζόσασταν 400 ευρώ για να το αντιμετωπίσετε μέσα σε 24 ώρες, θα μπορούσατε να τα βρείτε;

Διάγραμμα 4.16: Απάντηση στην ερώτηση 16

Πηγή: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016

Η ουσία των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτώμενοι, συνοψίζεται ως εξής:

Οι Έλληνες θεωρούν ότι η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών είναι αποτέλεσμα πρωτίστως της ανεπάρκειας και της διαφθοράς των κυβερνήσεων και δευτερευόντως της νοοτροπίας που υπήρχε να καταφεύγουμε σε δανεισμό και να καταναλώνουμε περισσότερα από αυτά που παράγουμε. Κάτι τέτοιο αντανάκλα την αδυναμία των πολιτών να αισθανθούν ασφάλεια και κατ' επέκταση εντείνει το αίσθημα φόβου και την ένταση των κοινωνικών αναταραχών. Η άποψη αυτή ισχυροποιείται λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις που δόθηκαν σχετικά με το βαθμό εμπιστοσύνης που έχουν οι πολίτες σε μια σειρά θεσμών. Την πρώτη θέση εδώ κατέχουν η οικογένεια, οι ένοπλες δυνάμεις και η αστυνομία, ενώ με διαφορά την τελευταία θέση κατέχουν οι φορείς εξουσίας και τα πολιτικά κόμματα γενικά, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (όπως η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εφημερίδες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Σημειωτέον ότι εμπιστεύονται το διαδίκτυο σε ποσοστό που αγγίζει σχεδόν το 60%. Σχετικά με το βαθμό εμπιστοσύνης τους στο κράτος πρόνοιας, το 18,7% το εμπιστεύεται πολύ, το 25,9% αρκετά, το 30,9% λίγο

και το 23,4% καθόλου. Διχασμένοι παρουσιάζονται λοιπόν οι πολίτες ως προς την αποτελεσματικότητα, το εύρος και την ποιότητα των κοινωνικών παροχών. Γι' αυτό και κατακρίνουν την μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και θεωρούν πως η άρση της μονιμότητας θα επέφερε βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών του δημοσίου τομέα με ποσοστό 62,5%.

Όσον αφορά τη λειτουργία των αγορών και της οικονομίας, σε συνάρτηση με το κράτος, οι πολίτες θεωρούν με ποσοστό 61% πως το κράτος παρεμβαίνει σε υπερβολικό βαθμό στην οικονομία, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να δημιουργηθεί πλούτος και θέσεις εργασίας. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται αδυναμία του εργασιακά ικανού δυναμικού να ενταχθεί στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να εντείνεται η ανάγκη παροχής κοινωνικής φροντίδας.

Εν συνεχεία, χαρακτηριστική είναι η απάντηση των πολιτών σχετικά με το μέγεθος του δημοσίου τομέα με την πλειοψηφία (62,4%) να υποστηρίζει πως χρειαζόμαστε μικρότερο δημόσιο τομέα, το 22,4% ίδιο με αυτό που ήδη έχουμε και το 11,5% μεγαλύτερο από αυτό που έχουμε. Διαφαίνεται εδώ η παγιωμένη αντίληψη των πολιτών για την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ικανού, αποτελεσματικού και ευέλικτου δημόσιου τομέα αν και πρότερα υποστηρίχθηκε η ανάγκη για μικρότερο βαθμό παρέμβασης. Γενικώς, οι πολίτες είναι ευνοϊκά διακείμενοι απέναντι στην ανεμπόδιστη λειτουργία των αγορών, στην ύπαρξη ανταγωνιστικότητας, στην υλοποίηση γενναίων μεταρρυθμίσεων, στις αποκρατικοποιήσεις και στις εξαιρετικές δυνατότητες και στην βοήθεια που παρέχει το διαδίκτυο. Εν αντιθέσει, με την ανεργία, το συνδικαλισμό, την ύπαρξη πολυεθνικών και τη λειτουργία των τραπεζών όπου οι πολίτες αισθητά παρουσιάζονται ως αρνητικά διακείμενοι. Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό του 55,5% που δίνουν υπέρ του συμβιβασμού, καταδεικνύοντας την απουσία της απόλυτης θέασης των πραγμάτων και την ανοχή που δείχνουν ακόμη να έχουν, έστω και εν μέσω

των δυσμενών συνθηκών που βιώνουν εξαιτίας της υφιστάμενης κοινωνικής, οικονομική και πολιτικής κρίσης.

Επιπλέον, η άποψη που η πλειοψηφία υποστηρίζει ότι προκειμένου να επιτευχθεί ανάπτυξη στη χώρα, θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για επενδύσεις και εξαγωγές και κατ' επέκταση να αυξηθούν οι θέσεις εργασίας, παρά να δοθούν χρήματα σε μισθούς και συντάξεις για να υπάρξει τόνωση στην κατανάλωση, φανερώνει την έντονη ανάγκη των πολιτών να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, το 21% των ερωτηθέντων εμμένει στην άποψη που από πολλούς ερευνητές χαρακτηρίστηκε ως η αιτία που οδήγησε την κατάσταση στην απαρχή της παρατεταμένης κρίσης των τελευταίων ετών, καθώς ολόκληρο το οικονομικό σύστημα στηρίχθηκε στη βάση ενός στρεβλού παραγωγικού προτύπου και δεν είναι άλλη από το να δοθούν χρήματα σε μισθούς και συντάξεις ώστε να τονωθεί η κατανάλωση, χωρίς αυτό να είναι η φυσική απόρροια της προσαρμογής του παραγωγικού συστήματος στα νέα δεδομένα.

Συγκεκριμένες είναι και οι απόψεις των πολιτών για τη φορολογία, τον τρόπο κατανομής της και τον τρόπο χειρισμού της από την πλευρά της πολιτείας. Συγκεκριμένα, σχετικά με τη φορολογική επιβάρυνση που υφίστανται οι πολίτες, το 54,5%, συνηγορεί υπέρ της άποψης πως πρέπει να υπάρχει χαμηλότερη φορολογία, έστω και αν αυτό συνεπάγεται λιγότερη κρατική μέριμνα, παρά να υπάρχει υψηλή φορολόγηση και ισχυρό κράτος πρόνοιας. Ωστόσο, το 32% που συγκεντρώνει η δεύτερη άποψη, έναντι του 54,5% της πρώτης, μαρτυρά την ανάγκη των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων για παροχή κοινωνικής πρόνοιας. Φανερώνει την προτίμηση των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων να φορολογείται το πιο ευνοημένο εισοδηματικά κομμάτι του πληθυσμού, με σκοπό το κομμάτι αυτό του εισοδήματος να δίνεται ως κοινωνική παροχή σε αυτούς που το έχουν ανάγκη. Το ποσοστό αυτό, καταδεικνύει την ύπαρξη μεγάλων ανισοτήτων στην κοινωνία, γεγονός που εύκολα γίνεται αντιληπτό από την απάντηση

που καταγράφηκε στην ερώτηση σχετικά με το αν σε έκτακτη περίπτωση θα μπορούσαν να εξευρεθούν σε διάστημα 24 ωρών 400 ευρώ. Εδώ, αν και το 73% απάντησε θετικά, η αρνητική απάντηση του 25,4% των ερωτηθέντων πρέπει να ερευνηθεί.

Οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με θέματα που άπτονται της φοροδιαφυγής διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

Αν και οι Έλληνες θεωρούν τη φοροδιαφυγή ως κλοπή, ωστόσο υποστηρίζουν πως η πάταξη της μάλλον δεν θα επιτευχθεί σύντομά ή τουλάχιστον κάτω από τις επικρατούσες συνθήκες. Συγκεκριμένα, πιστεύουν ότι το φορολογικό βάρος γενικώς πέφτει κυρίως στους μισθωτούς, αποδοκιμάζουν τη φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας, το 55% θεωρεί ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες εξαπατούν το κράτος στον τομέα της φορολογίας, ενώ διχασμένοι μοιάζουν να είναι στο θέμα περί φορολόγησης των αγροτών. Τέλος, ισχυρίζονται ότι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές ευθύνονται για το μέγεθος και την έκταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα με ποσοστό 31,4% και απόψεις όπως ότι ευθύνεται η κουλτούρα των Ελλήνων, η απουσία επαρκούς και ικανού ελεγκτικού μηχανισμού και η έλλειψη ανταποδοτικότητας από την πλευρά του κράτους, έπονται. Τέλος, η αλλαγή του φορολογικού συστήματος ως αναγκαία μεταρρύθμιση, τίθεται στην πρώτη θέση με ποσοστό 41,7%.

Επιπροσθέτως, η άποψη που έχουν οι Έλληνες πολίτες για τον εαυτό τους, είναι πως αν και πρώτον, ενδιαφέρονται κυρίως για το δικό τους συμφέρον, αγνοώντας το κοινό καλό και δεύτερον είναι ανοργάνωτοι, εν τούτοις είναι εργατικοί και καλοί επαγγελματίες γενικά, έχουν καλή μόρφωση και εκπαίδευση και έχουν επίσης συνεργατικό πνεύμα. Δεν θεωρούν ωστόσο ότι είναι αφερέγγυοι. Σχετικά με την κατάλληλη ηλικία συνταξιοδότησης, οι ερωτηθέντες ενστερνίζονται την άποψη ότι κατάλληλη ηλικία είναι έως τα

60 έτη με ποσοστό 51,7% και λιγότεροι είναι αυτοί που θεωρούν ιδανικό για συνταξιοδότηση το ηλικιακό όριο μεταξύ 61-65 έτη με ποσοστό 41,6%.

Καταλήγοντας, η απάντηση σχετικά με το αν το δημοκρατικό πολίτευμα θεωρείται ως το καλύτερο, εγείρει ερωτηματικά καθώς αν και απάντησε θετικά το 78%, τείνει να διαφωνεί το 9,6% των ερωτηθέντων. Την ανησυχία εντείνουν και οι απόψεις της κοινής γνώμης πως δεν θεωρούν ότι ζουν σε ένα ασφαλές περιβάλλον, ότι το κοινωνικό και πολιτικό σύστημα δεν αναγνωρίζει και δεν επιβραβεύει τους άξιους και πως το δικαστικό σύστημα δεν αντιμετωπίζει ως ίσους όλους τους πολίτες. Τέλος, το γεγονός ότι μόλις το 55% απάντησε θετικά στο ότι οι πολίτες απολαμβάνουν όλων των ελευθεριών που χαρακτηρίζουν μια δημοκρατία, εγείρει προβληματισμούς.

Στηριζόμενοι στα συμπεράσματα της παραπάνω έρευνας που αντανακλούν τις απόψεις των Ελλήνων πολιτών για τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, διαπιστώνουμε πως οι διαφορετικές απόψεις τους για τη σύγχρονη προβληματική του κοινωνικοοικονομικού γίνεσθαι μαρτυρούν και τη διαφορετική πολιτική τους ιδεολογία. Αυτές οι πολιτικές ιδεολογίες στις σύγχρονες κοινωνίες είναι η ατομοκεντρική αντίληψη και η συλλογική αντίληψη για την κοινωνία (Gilbert N. & Terrel P., 2005).

Η ατομοκεντρική αντίληψη υπονοεί την ολοκληρωτική ευθύνη του ανθρώπου για τη θέση που κατέχει κοινωνικά, τοποθετώντας τον στο επίκεντρο και υποστηρίζει ως εκ τούτου ότι η όποια κρατική παρέμβαση θα πρέπει να λαμβάνει χώρα όταν πραγματικά υπάρχει ανάγκη και να είναι μικρή σε έκταση, αλλιώς μπορεί να επιφέρει σημαντικά εμπόδια στην απρόσκοπτη λειτουργία των αγορών.

Η συλλογική αντίληψη υποστηρίζει ότι η ύπαρξη των κοινωνικών προβλημάτων είναι απόρροια πρώτον, των συνθηκών που επικρατούν κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά, δεύτερον, της ανισοκατανομής των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών στο σύνολο του πληθυσμού και τρίτον, του μικρού αριθμού ευκαιριών που δίνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές

ομάδες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ελεύθερη αγορά να οδηγεί αναπόφευκτα σε οικονομικές κρίσεις και αύξηση του ποσοστού της ανεργίας. Εδώ έγκειται και ο ρόλος του κράτους, που σε τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να αναλαμβάνει δράση, εντείνοντας την παρουσία του, προκειμένου να διορθώσει την αποτυχία της αγοράς και να αναπτύξει μηχανισμούς που θα λειτουργούν υπέρ της ευημερίας του συνόλου της κοινωνίας και όχι μιας μόνο μερίδας του πληθυσμού.

Οι διαφορές στην ιδεολογία της ατομοκεντρικής ή συντηρητικής αντίληψης σε σχέση με αυτήν της συλλογικής ή φιλελεύθερης ή προοδευτικής αντίληψης, αποτυπώνονται μέσα από τέσσερις άξονες και συγκεκριμένα μέσα από τον τρόπο σκέψης για την ύπαρξη των κοινωνικών προβλημάτων μιας κοινωνίας, για τον τρόπο λειτουργίας των αγορών και αν είναι ικανή από μόνη της να επιφέρει ισορροπία χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις, για τον βαθμό κατά τον οποίο ευθύνεται η κυβέρνηση σχετικά με τη διαμορφούμενη κοινωνική πραγματικότητα και για τον τρόπο αντιμετώπισης διαφόρων ζητημάτων κοινωνικής πολιτικής.

Αναλυτικά, κατά την ατομοκεντρική αντίληψη, τα προβλήματα μαρτυρούν λάθος ατομικές επιλογές και προσωπικές δυσλειτουργίες. Τα προβλήματα ουδόλως σχετίζονται με εξωγενείς παράγοντες παρά μόνο με ατομικούς – προσωπικούς. Ο ρόλος της κυβέρνησης πρέπει να περιορίζεται στο ελάχιστο και οι διευθετήσεις να επιτελούνται από ιδρύματα ιδιωτικού χαρακτήρα. Τέλος, σχετικά με την άσκηση κοινωνικής πολιτικής πρωτεύον ρόλο έχει η αγορά, με την εκκλησία και τον εθελοντισμό να συνεπικουρούν στο έργο των ιδιωτικών φορέων. Οι κοινωνικές παροχές εξασφαλίζουν ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης αυτών που πραγματικά το έχουν ανάγκη.

Από την άλλη πλευρά, κατά τη συλλογική αντίληψη, τα προβλήματα δεν σχετίζονται με ατομικές επιλογές και λάθη, αλλά εντάσσονται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο που αντικατοπτρίζει τις ανισότητες και τα κακώς κείμενα της κοινωνίας. Η αγορά αδυνατεί να διορθώσει τις παθογένειες αυτές και αυτομάτως το οικονομικό σύστημα

διέρχεται σε κρίση εντείνοντας την ανεργία, την ανισότητα και την φτώχεια. Ο ρόλος του κράτους καθίσταται αναγκαίος για να δράσει διορθωτικά ως προς τις ανισότητες και να προάγει με τον τρόπο αυτό στην κοινωνική ευημερία και στην κοινωνική συνοχή. Σχετικά με την κοινωνική πολιτική, το κράτος φαίνεται εδώ πιο γενναιόδωρο παρέχοντας εκτεταμένα προγράμματα που εξασφαλίζουν στους πολίτες την απαιτούμενη κοινωνική πρόνοια τόσο σε επίπεδο αγαθών όσο και σε επίπεδο υπηρεσιών (Gilbert, N., Terrel, P., 2005).

Διαφαίνεται από τη μέχρι στιγμής ανάλυση, ο έντονα φορτισμένος πολιτικά και ιδεολογικά τρόπος αντίληψης της κοινωνικής πολιτικής και του κράτους πρόνοιας, καθώς επίσης και ο δυισμός των απόψεων με τη μια πλευρά να τονίζει την αναγκαιότητα ύπαρξης της ελεύθερης αγοράς με μικρής εμβέλειας παρέμβαση του κράτους και την άλλη να τοποθετεί στο επίκεντρο της κοινωνικής πολιτικής το κράτος, ως το μόνο θεσμικό όργανο ικανό να παρέμβει στην οικονομία για να εξασφαλίσει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για το σύνολο του πληθυσμού.

4.2. Στοιχεία για τη φτώχεια και τις εκδοχές της στην Ελλάδα την περίοδο 2011-2016

Εκτός από την ανασκόπηση των απόψεων που έχουν οι πολίτες για την οικονομία και το κράτος, ιδιαίτερα συναφές με το υπό εξέταση ζήτημα είναι και η διερεύνηση της οικονομικής κατάστασης των πολιτών, καθώς αυτός είναι και ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται και ο σχεδιασμός της κοινωνικής πολιτικής στα πλαίσια ενός σύγχρονου κράτους πρόνοιας. Τα στοιχεία για τη φτώχεια, αφενός παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες που μαρτυρούν την κατάσταση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας και αφετέρου υποδεικνύουν το βαθμό αναγκαιότητας της ύπαρξης ενός ισχυρού και αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας που να προλαμβάνει την ακραία φτώχεια και τον κοινωνικό αντίκτυπο που

συνεπάγεται. Στα πλαίσια της εξέτασης του φαινομένου της φτώχειας, χρησιμοποιούνται ευρέως από πλήθος ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν, τρεις δείκτες: ο δείκτης της ακραίας φτώχειας, ο δείκτης της σχετικής φτώχειας και ο δείκτης του σταθερού ορίου φτώχειας.

4.2.1. Ακραία φτώχεια

Υπό την υπόθεση ότι «το ελάχιστο κόστος αξιοπρεπούς διαβίωσης είναι ίσο με την αξία ενός βασικού καλαθιού απολύτως απαραίτητων αγαθών», ως ακραία φτώχεια, νοείται η ικανότητα απόκτησης ενός τέτοιου καλαθιού, που να εξασφαλίζει τα ελάχιστα δυνατά αγαθά και υπηρεσίες που είναι αναγκαία για την επιβίωση του ατόμου (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017).

Ο παρακάτω πίνακας, καταδεικνύει την ανάγκη των ανθρώπων για παροχή κοινωνικής πρόνοιας, καθώς τα ποσά που θεωρούνται ως το κατώτατο όριο απόκτησης του πακέτου των βασικών για την επιβίωσή τους αγαθών και υπηρεσιών κρίνεται ιδιαίτερα χαμηλό. Ενδεικτικά, αναφέρεται πως η τυπική ελληνική οικογένεια (αποτελούμενη από τους γονείς και δύο παιδιά) θεωρείται πως βρίσκεται σε κατάσταση ακραίας φτώχειας αν το εισόδημά της δεν υπερβαίνει το ποσό των 622 ευρώ, αν διαμένει στην Αθήνα (χωρίς να βαρύνεται από έξοδα ενοικίου ή στεγαστικού δανείου), το ποσό των 597 ευρώ, αν διαμένει σε αστική περιοχή και το ποσό των 507 ευρώ, αν διαμένει σε ημιαστική ή αγροτική περιοχή.

Πίνακας 4.1: Όριο ακραίας φτώχειας σε ευρώ (2016)

	Αθήνα	Άλλες αστικές περιοχές	Ημιαστικές και αγροτικές περιοχές
Χωρίς ενοίκιο ή στεγαστικό δάνειο			
Μονομελές νοικοκυριό	215	209	176
Μονογονεϊκή οικογένεια	345	337	291

Ζευγάρι χωρίς παιδιά	369	358	301
Ζευγάρι με ένα παιδί	502	481	409
Ζευγάρι με δύο παιδιά	622	597	507
Κάθε επιπλέον ενήλικας	155	146	121
Κάθε επιπλέον παιδί (κάτω των 16 ετών)	128	122	107
Με ενοίκιο ή στεγαστικό δάνειο			
Μονομελές νοικοκυριό	383	369	240
Μονογονεϊκή οικογένεια	545	554	387
Ζευγάρι χωρίς παιδιά	569	575	397
Ζευγάρι με ένα παιδί	726	717	553
Ζευγάρι με δύο παιδιά	879	857	708
Κάθε επιπλέον ενήλικας	183	184	16
Κάθε επιπλέον παιδί (κάτω των 16 ετών)	157	156	153

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Εν συνεχεία, ο παρακάτω πίνακας μαρτυρά το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε ακραία φτώχεια. Εξαιρετικά υψηλά είναι τα ποσοστά, ιδιαίτερα αν τα συγκρίνει κανείς με αντίστοιχες έρευνες (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017), όπου το ποσοστό του πληθυσμού που ήταν σε ακραία φτώχεια το 2009 άγγιξε μόλις το 2,2%. Το ποσοστό του 2011 σχεδόν διπλασιάστηκε το 2013 και έκτοτε αν και η τάση του είναι πτωτική παραμένει πολύ υψηλό.

Πίνακας 4.2: Ποσοστό ακραίας φτώχειας

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Σύνολο πληθυσμού	8,9	14,3	17,1	15,7	15	13,6

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Ο παρακάτω πίνακας, αντικατοπτρίζει την εισοδηματική αδυναμία των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας (ηλικίας 18-29 ετών) με τα δικά τους να είναι τα υψηλότερα ποσοστά ακραίας φτώχειας από όλες τις υπόλοιπες εισοδηματικές ομάδες. Κάτι τέτοιο δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές για το που θα έπρεπε να εστιάσει η κοινωνική πολιτική, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας τις αρνητικές συνέπειες που μελλοντικά θα υπάρξουν σε περίπτωση μαζικής φυγής των νέων στο εξωτερικό. Τα μικρότερα ποσοστά φτώχειας που φαίνεται να έχουν οι συνταξιούχοι ηλικίας άνω των 65 ετών, δεν παύουν να καθιστούν αναγκαία την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού στον τομέα της υγείας κράτους πρόνοιας και στην εφαρμογή μιας τέτοιας κοινωνικής πολιτικής που να εστιάζει στις ιδιαίτερες εκείνες ανάγκες που έχει η κάθε ηλικιακή ομάδα του πληθυσμού. Επιπλέον, παρόμοια είναι τα ποσοστά ακραίας φτώχειας μεταξύ των ηλικιακών ομάδων των 30-44 ετών και των 45-64 ετών, των ατόμων δηλαδή που ήταν ήδη ενταγμένοι στην αγορά εργασίας ειδικά την περίοδο της οικονομικής κρίσης όπου οι οικονομικές ανισότητες οξύνθηκαν. Τέλος, παρατηρούμε πρώτον, πως το 2013 θεωρείται ως το έτος που τα ποσοστά του πληθυσμού που βρισκόταν σε κατάσταση ακραίας φτώχειας ανήλθαν στο υψηλότερό τους επίπεδο και δεύτερον, πως αν και το 2016 ήταν αισθητά χαμηλότερα, ωστόσο ήταν πολύ υψηλότερα συγκριτικά με το 2011.

Πίνακας 4.3: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά φύλλο και ηλικία

		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Φύλο	Άνδρες	8,7	14,8	17,7	16,3	15,7	14
	Γυναίκες	9,2	13,8	16,5	15,2	14,4	13,2
Ηλικία	0 – 17	12	18	21	18,5	17,6	15,4

	18 – 29	15,2	23,9	27,2	25,5	24,4	22,6
	30 – 44	9,4	15,3	18,8	17,2	16,3	14,2
	45 – 64	8,8	15,1	17,9	17,2	16,5	15,4
	65 +	1,5	2,1	3,5	2,7	2,7	2,4
	Σύνολο πληθυσμού	8,9	14,3	17,1	15,7	15	13,6

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Ο παρακάτω πίνακας μαρτυρά την πανελλαδική εμβέλεια των ανισοτήτων, με σταθερά υψηλά ποσοστά ακραίας φτώχειας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την παρέμβαση από την πλευρά της πολιτείας με σκοπό να μελετηθούν οι ιδιαιτερότητες των περιοχών και να σχεδιαστούν κατάλληλες πολιτικές ικανές να μειώσουν τα επίπεδα της φτώχειας σε όλη την επικράτεια.

Πίνακας 4.4: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά περιφέρεια και πυκνότητα πληθυσμού

		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ανά περιφέρεια	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	9,4	14,3	18,6	17,7	16,4	13,6
	Κεντρική Μακεδονία	10,7	17,8	20	17,9	17,6	16,7
	Δυτική Μακεδονία	7,7	13,5	14,8	16,9	17,6	14,2
	Θεσσαλία	13	16,7	18,7	17	16,9	15,6
	Ήπειρος	9,8	12,5	15,4	14,1	13,3	8
	Ιόνιοι Νήσοι	6,5	9,3	10,6	9,8	10,4	9,8

	Δυτική Ελλάδα	11,8	17,7	21,9	20,2	18,7	17,9
	Στερεά Ελλάδα	7	14,1	18,7	15,8	14,3	12,1
	Πελοπόννησος	6,4	13,3	15,7	13,1	11,9	10,7
	Αττική	8	13,7	16,5	15,5	14,6	13,5
	Βόρειο Αιγαίο	12,1	14,1	14,7	12,2	13,2	11,2
	Νότιο Αιγαίο	7,9	9	13,5	13,8	12,6	11,9
	Κρήτη	6	8	10,2	8	8,4	7,2
Ανά περιφέρεια	Αθήνα (πολεοδομικό συγκρότημα)	8,5	15,6	18,8	17,4	16,4	15
	Άλλες πυκνοκατοικημένες περιοχές	12,4	19,1	21,3	20,1	18,9	17,9
	Περιοχές μέσης πυκνότητας	7,6	13,3	15,7	14,2	14,2	13,6
	Αραιοκατοικημένες περιοχές	7,9	11,3	14,3	12,8	12,4	10,5
	Σύνολο πληθυσμού	8,9	14,3	17,1	15,7	15	13,6

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Βάσει του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, σε δυσμενέστερη θέση φαίνεται να είναι όσοι πληρώνουν ενοίκιο, καθώς θεωρείται ως πάγιο έξοδο που επιβαρύνει διαχρονικά τους πολίτες. Συγκριτικά πολύ καλύτερα φαίνεται να είναι όσοι διαμένουν σε δική τους κατοικία, ακόμη και αν πληρώνουν στεγαστικό δάνειο.

Πίνακας 4.5: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας

		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ανάλογα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς	Πληρώνει ενοίκιο	21,1	29,5	34,5	32,1	30,5	28,2
	Πληρώνει στεγαστικό δάνειο	8,5	14,3	15,6	14,7	14,2	13
	Δεν πληρώνει ενοίκιο ή στεγαστικό δάνειο	5,5	9,9	12,5	11,2	10,8	9,5
Σύνολο πληθυσμού		8,9	14,3	17,1	15,7	15	13,6

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η οπτική που μας προσφέρει ο παρακάτω πίνακας, με την κατηγοριοποίηση του ποσοστού ακραίας φτώχειας σε επαγγελματικές κατηγορίες. Είναι ένας άριστος δείκτης κοινωνικής διαστρωμάτωσης που μας επιτρέπει να εξάγουμε πληθώρα συμπερασμάτων για τη φύση των οικονομικών ανισοτήτων, αλλά και κριτικής στην διαμορφούμενη και ασκούμενη κοινωνική πολιτική των εκάστοτε φορέων εξουσίας. Αρχικά, γίνεται αντιληπτή η εγγενής αδυναμία του οικονομικού συστήματος να εντάξει στο παραγωγικό του δυναμικό το σύνολο των ατόμων που αν και είναι ικανά προς εργασία εν τούτοις δεν εργάζονται. Έτσι, οι άνεργοι τίθενται στην πρώτη θέση του συνόλου των πληθυσμιακών ομάδων που βρίσκονται σε ακραία φτώχεια. Κατ' επέκταση το υψηλό αυτό ποσοστό φτώχειας και μάλιστα ακραίας, φανερώνει και την αποτυχία του κράτους πρόνοιας να πραγματοποιήσει αυτό που του επιτάσσει και ο

θεσμικός του ρόλος: να μειώσει τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες. Με άλλα λόγια, δείχνει πως το κράτος πρόνοιας δεν καταφέρνει να παρέχει ούτε καν τα στοιχειώδη προκειμένου να οι πολίτες του να επιβιώσουν. Στην αντίπερα όχθη, βρίσκονται οι υπάλληλοι δημοσίου, ΔΕΚΟ και τραπεζών με πολύ χαμηλά ποσοστά ακραίας φτώχειας, πράγμα που αποκαλύπτει τις εισοδηματικές ανισότητες σε σχέση με τους μισθωτούς στον ιδιωτικό τομέα και τους αυτοαπασχολούμενους που τα ποσοστά ακραίας φτώχειας εκτοξεύονται.

Επιπλέον, η «επαγγελματική» αυτή διαστρωμάτωση, καθιστά εμφανής τις διαφορές στην απασχόληση, αλλά και στην αμοιβή της απασχόλησης μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, τον τρόπο που επηρεάζονται σταθερά στο χρόνο συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες και μας δίνει μια ερμηνεία για την σταθερά παγιωμένη αντίληψη των πολιτών σχετικά με την σιγουριά και την ασφάλεια που παρέχει η απασχόληση στον δημόσιο τομέα συγκριτικά με την άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος ή την έμμισθη απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα. Τέλος, το γεγονός ότι οι άνεργοι και οι εκτός εργατικού δυναμικού πολίτες περιέρχονται σε κατάσταση ακραίας φτώχειας και μάλιστα με τέτοιο μεγάλο ποσοστό, εντείνει την ανησυχία και υποδαυλίζει την εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής μιας και από μόνο του συνεπάγεται έντονους κοινωνικούς τριγμούς λόγω της αδυναμίας των πολιτών να επιβιώσουν.

Πίνακας 4.6: Ποσοστό ακραίας φτώχειας ανά επαγγελματική κατηγορία

		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Νοικοκυριά με αρχηγό:	Άνεργο	49,8	72	75,2	71,2	70,8	68,5
	Υπάλληλο Δημοσίου – ΔΕΚΟ – Τραπεζών	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6
	Μισθωτό	8,5	13,5	14,5	12,5	12,2	11,1

	ιδιωτικού τομέα						
	Ελεύθερο επαγγελματία	0,9	5,2	5,2	5,2	4,9	4,9
	Αυτοαπασχολούμενο	14	20,3	25,1	23,8	22,7	20,6
	Αγρότη	14,1	18,1	22,1	17,8	18,1	13,1
	Συνταξιούχο	2,3	3,3	4,5	4,1	3,8	2,9
	Εκτός εργατικού δυναμικού	30,7	38,8	48,1	47,2	43,8	45,5
	Σύνολο πληθυσμού	8,9	14,3	17,1	15,7	15	13,6

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Σημείωση: η κατηγορία ελεύθεροι επαγγελματίες περιλαμβάνει γιατρούς, νομικούς, μηχανικούς και εργαζομένους στα ΜΜΕ και η κατηγορία των εκτός εργατικού δυναμικού, περιλαμβάνει νοικοκυριά φοιτητών οι σπουδατών.

4.2.2. Σχετική φτώχεια

Η σχετική φτώχεια «μετρά το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του διάμεσου εισοδήματος» (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017). Εδώ προξενεί ανησυχία από τη μια μεριά, η ύπαρξη ενός σταθερού στο χρόνο ποσοστού σχετικής φτώχειας, καθώς πάνω από 2 στους 10 πολίτες χαρακτηρίζονται ως σχετικά φτωχοί και από την άλλη η σχετικά μικρή διαφορά στο εισόδημα που διαχωρίζει την ακραία από τη σχετική φτώχεια.

Πίνακας 4.7: Όρια ακραίας και σχετικής φτώχειας (σε ευρώ ανά μήνα για ένα ζευγάρι με δύο παιδιά)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Όριο ακραίας φτώχειας	635	663	683	667	640	622
Όριο σχετικής φτώχειας	1.008	901	822	821	823	833
Λόγος (%)	63%	74%	83%	81%	78%	75%

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Σημείωση: τα ποσά είναι σε ευρώ ανά μήνα για ένα ζευγάρι με δυο παιδιά. Το όριο ακραίας φτώχειας αναφέρεται αντίστοιχα σε οικογένεια που ζει στην Αθήνα, σε ιδιόκτητο σπίτι χωρίς στεγαστικό δάνειο.

Πίνακας 4.8: Ποσοστό σχετικής φτώχειας

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Σύνολο πληθυσμού	21,9	23,2	23,6	22,1	23,2	22,7

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

4.2.3. Σταθερό όριο φτώχειας

Ο τρίτος δείκτης μέτρησης της φτώχειας είναι αυτός του σταθερού ορίου φτώχειας. «Η εξέλιξη του σταθερού ορίου φτώχειας, ακολουθεί την αντίστοιχη μεταβολή του δείκτη τιμών καταναλωτή» (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017) και παρατίθεται εδώ η διαχρονική του εξέλιξη για λόγους πληρότητας της ανάλυσης.

Πίνακας 4.9: Σταθερό όριο φτώχειας (σε ευρώ ανά μήνα για ένα ζευγάρι με δύο παιδιά)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Σταθερό όριο φτώχειας	1.304	1.317	1.305	1.287	1.271	1.273

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

Πίνακας 4.10: Ποσοστό φτώχειας με σταθερό όριο

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Σύνολο πληθυσμού	34,0	41,4	47,3	46,4	45,3	44,8

Πηγή: Ματσαγγάνης κ.ά. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης.

4.2.4. Άλλες διαστάσεις της φτώχειας

Εκτός από την αμιγώς χρηματική μορφή της φτώχειας που εξετάστηκε εκτενώς παραπάνω, υπάρχουν και διάφορες άλλες πτυχές της φτώχειας που σχετίζονται με υλικά αγαθά, όπως η διατροφική ανασφάλεια, τα προβλήματα στέγασης και η απουσία ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

4.2.4.1. Ως προς τη διατροφή

Στη σημερινή εποχή, πολλά νοικοκυριά αδυνατούν να καλύψουν τις διατροφικές ανάγκες των μελών τους, πράγμα που τους φέρνει αντιμέτωπους με την πλέον οδυνηρή εκδοχή της φτώχειας. Χαρακτηριστικό είναι και το γεγονός ότι το 53,2% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει πως αδυνατεί να συμπεριλάβει στο διαιτολόγιό του κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή κάποιο χορτοφαγικό ισοδύναμο, εν αντιθέσει με τα μη φτωχά νοικοκυριά, όπου αδυναμία δήλωσε μόλις τι 1,8%.

Για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού παρατηρούμε ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η εθελοντική δράση και προσφορά βοήθειας μέσω παροχής γευμάτων ή τροφίμων από μη κυβερνητικές οργανώσεις, από την εκκλησία και από άτυπες ομάδες εθελοντών.

Επίσης, και σε επίπεδο δήμων έχει ληφθεί δράση (Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών, Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης του Δήμου Αθηναίων, Κόμβος Αλληλοβοήθειας Πολιτών στη Λάρισα, Δήμος Θεσσαλονίκης) και συγκεκριμένα προσφορά γευμάτων ή/και τροφίμων σε παιδιά (μαθητές σε

σχολεία), άστεγους και σε οικογένειες που υποσιτίζονται και το έχουν πραγματικά ανάγκη.

Μελετώντας κανείς τις πολιτικές που εφάρμοσε η πολιτεία για την αντιμετώπιση του πραγματικά ευαίσθητου αυτού φαινομένου, σύντομα θα διαπιστώσει τον ελλιπή και αποσπασματικό τους χαρακτήρα. Έτσι, το πρόγραμμα «Διατροφή» (Πρόγραμμα σίτισης και προώθησης υγιεινής διατροφής) αν και παρέχει σε καθημερινή βάση ένα μικρό γεύμα σε όλους τους μαθητές, ωστόσο εφαρμόζεται σε μόλις 8 νομούς της χώρας (δηλαδή στα σχολεία των νομών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα).

Επίσης, η υπό όρους ένταξη των πολιτών (δηλαδή, καθαρό εισόδημα 250 ευρώ για το πρώτο μέλος, 125 ευρώ για κάθε επιπλέον ενήλικα και 75 ευρώ για κάθε παιδί, σε συνδυασμό με μικρής αξίας ακίνητη περιουσία) στο πρόγραμμα «επισιτιστικής βοήθειας και βασικής υλικής υποδομής», αποκλείει μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού που χρήζει άμεσης βοήθειας.

Η επόμενη δράση αφορά στην εκμετάλλευση τροφίμων προς όφελος των ευπαθών ομάδων. Συγκεκριμένα, να διατίθενται σε όσους τα έχουν ανάγκη, τόσο τα αδιάθετα γεωργικά προϊόντα των χωραφιών που υπό άλλες συνθήκες θα καταστρέφονταν, όσο και τα προϊόντα μεγάλων αλυσίδων καταστημάτων, τα οποία προκειμένου να πεταχθούν και υπό την προϋπόθεση ότι είναι ασφαλή προς βρώσιν υποχρεωτικά να δίνονται σε φορείς και οργανώσεις που εν συνεχεία θα τα διανέμουν σε αυτούς που τα χρειάζονται.

Τέλος, η κάρτα σίτισης (προκειμένου να προμηθεύονται τρόφιμα οι εισοδηματικά ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες), εφαρμόστηκε από τον Ιούλιο του 2015 έως τον Ιανουάριο του 2017, χορηγήθηκε σε 281.845 οικογένειες συνολικά και έκτοτε έπαψε να υφίσταται, καθώς ενσωματώθηκε στο κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017).

4.2.4.2. Ως προς τη στέγαση

Η Ελλάδα είναι πρώτη στη λίστα των χωρών της Ευρώπης με τις υψηλότερες δαπάνες στέγασης. Το κόστος στέγασης ανεβαίνει σημαντικά αν υπολογίσουμε το ποσό που χρειάζεται να δαπανήσει κανείς ετησίως προκειμένου να πληρώσει το ενοίκιο ή τις δόσεις του στεγαστικού δανείου, τις δαπάνες ρεύματος, νερού και θέρμανσης, τις διάφορες δαπάνες συντήρησης (επισκευές) και τους διάφορους φόρους που συνοδεύουν το ακίνητο (ΕΝΦΙΑ).αποδίδοντας τα παραπάνω με αριθμητικούς όρους, διαπιστώνουμε πως οι χώρες μέλη του ΟΟΣΑ, διαθέτουν περισσότερο από το 40% του διαθέσιμου εισοδήματός τους για να καλύψουν τις δαπάνες στέγασης. Από αυτούς, το 15% των ατόμων πληρώνουν ενοίκιο και το 10% αποπληρώνουν στεγαστικό δάνειο (ΟΟΣΑ, 2016). Στην Ελλάδα, το 61,9% του πληθυσμού διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία, το 10% διαμένει σε κατοικία για την οποία έχει πάρει στεγαστικό δάνειο, το 21,2% διαμένει σε κατοικία για την οποία καταβάλλει ενοίκιο και το 6,7% εξασφαλίζει στέγαση μέσω διαφόρων διευκολύνσεων που παρέχονται από την πολιτεία, όπως επιδότηση ενοικίου, στέγαση σε ειδικές δομές. Καταλήγοντας, πολύ υψηλό κρίνεται το ποσοστό του 68,6% του εισοδήματος των Ελλήνων πολιτών με χαμηλά εισοδήματα που καταβάλλεται για ενοίκιο, καθώς και το ποσοστό του 54,2% που καταβάλλεται για την εξυπηρέτηση στεγαστικού δανείου (Ρουσάνογλου, 2016).

Με αφορμή το παραπάνω υψηλό ποσοστό ιδιοκατοίκησης, δίνεται έναυσμα για τη διατύπωση ορισμένων διαπιστώσεων σχετικά με τη στεγαστική πολιτική που εφήρμοσε το κράτος. Αρχικά, η στεγαστική πολιτική τα παρελθόντα έτη κατηύθυνε σταθερά τους πολίτες προς την απόκτηση κατοικιών πρώτον, μέσω παροχής χαμηλού κόστους κατοικιών από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας, δεύτερον, μέσω των παρεχόμενων ευκολιών ως προς τη σύναψη στεγαστικών δανείων (με επιδοτούμενο επιτόκιο τόσο για τους δημοσίους υπαλλήλους από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων όσο και για τους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας) τρίτον, μέσω της ευνοϊκής

φορολογικής μεταχείρισης των τόκων του στεγαστικού δανείου και τέλος, μέσω της επιδότησης ενοικίου από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας που δίνονταν ως ενίσχυση των δαπανών στέγασης στα πιο αδύναμα εισοδηματικά νοικοκυριά κατόπιν ελέγχου πλήρωσης των κριτηρίων επιλεξιμότητας.

Τα προνόμια αυτά έπαψαν να υφίστανται με την κατάργηση του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας το 2012, όπου και πάγωσε η κάθε προσπάθεια για διαμόρφωση στεγαστικής πολιτικής στην Ελλάδα. Τα οικονομικά και κοινωνικά γεγονότα που έλαβαν χώρα από τότε και στο εξής με την επιβολή πρώτα του Έκτακτου Ειδικού Τέλους Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Χώρων και έπειτα του ΕΝΦΙΑ, αλλά και με την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα, εντάθηκε κατά πολύ τόσο το πρόβλημα των αυξημένων δαπανών κατοικίας και η αδυναμία εξεύρεσης των απαιτούμενων πόρων για την πληρωμή τους, όσο και η ανάγκη διαμόρφωσης ενός οργανωμένου και ολοκληρωμένου εθνικού πλάνου στεγαστικής πολιτικής ικανού να επιφέρει κάποιου είδους ασφάλεια στους πολίτες μέσω της εξασφάλισης στέγασης ή την παροχή βοήθειας για τη διατήρησή της, σε όσους το έχουν πραγματικά ανάγκη (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017).

4.2.4.3. Ως προς την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη

Στον τομέα της υγείας παρατηρούνται πολλές και σημαντικές ανισότητες και εμπόδια ως προς την πρόσβαση στις δομές της (Κυριόπουλος, 2016), πράγμα για το οποίο ευθύνεται μια σειρά παραγόντων διαφορετικής φύσεως μεταξύ τους, που θα εξετασθούν παρακάτω .

Αν και θεωρητικά το Εθνικό Σύστημα Υγείας παρέχει νοσοκομειακές υπηρεσίες στο σύνολο των νόμιμων κατοίκων της χώρας και τα ασφαλιστικά ταμεία παρέχουν ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη στους ασφαλισμένους και στα εξαρτώμενα μέλη των οικογενειών τους, ωστόσο

υπάρχουν ορισμένα εμπόδια που παρακωλύουν την ελεύθερη πρόσβαση των πολιτών στις δομές της υγείας.

Έτσι λοιπόν, πρακτικά, τα εμπόδια αυτά προέρχονται τόσο από εσωτερικούς, όσο και από εξωτερικούς παράγοντες.

Όσον αφορά τους πρώτους, αναφέρονται σε αδυναμίες του συστήματος υγείας και συγκεκριμένα στις ανεπαρκείς δομές δημόσιας υγείας και στην περισσότερο σύνθετη και δύσκολη οργάνωση του συστήματος υγείας. Επιπλέον, η αύξηση του αριθμού των ανασφαλιστών ως απόρροια της αύξησης της ανεργίας (λόγω των μαζικών απολύσεων και των εκτεταμένων διακοπών λειτουργίας επιχειρήσεων), της αύξησης του ρυθμού της ανασφάλιστης εργασίας και της αδυναμίας καταβολής των ασφαλιστικών εισφορών συνεπάγεται και ένα αυξανόμενο κόστος παροχής προϊόντων και υπηρεσιών υγείας, χωρίς να υπάρχουν όμως και τα αντίστοιχα έσοδα που να τροφοδοτούν τον μηχανισμό παροχής ιατρικής φροντίδας. Η ύπαρξη κοινωνικών φαρμακείων και κοινωνικών ιατρείων αν και συνεπικουρεί δεν αποτελεί ολοκληρωμένη λύση ικανή να διαχειριστεί τον όγκο των πολιτών και να λειτουργήσει εύρυθμα, αναδεικνύοντας για ακόμη μια φορά τον αποσπασματικό και ατελή χαρακτήρα των εφαρμοζόμενων πολιτικών υγείας (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017).

Σχετικά με τους εξωτερικούς παράγοντες που λειτουργούν ως εμπόδια πρόσβασης στις δομές υγείας, είναι το ζήτημα της μετανάστευσης. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών αποτελούν πρόκληση για τον τομέα της υγείας και η αντιμετώπισή του απαιτεί λήψη πρωτοβουλίας και δράσης τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, υπογραμμίζοντας έτσι για ακόμη μια φορά την πολυπλοκότητα του ζητήματος. Πιο συγκεκριμένα, η περικοπή των δαπανών και στον τομέα της υγείας συνεπεία της οικονομικής ύφεσης σε συνδυασμό με τις αυξημένες ροές των μεταναστών που επιβαρύνουν αριθμητικά τον όγκο των ασθενών που καλούνται να διαχειριστούν οι δημόσιες δομές υγείας, λειτουργούν ως εμπόδια στην ελεύθερη πρόσβαση των πολιτών στο σύστημα υγείας. Κατ' επέκταση,

καθίσταται αναγκαία η επιτάχυνση των όποιων μεταρρυθμίσεων με σκοπό να δημιουργηθούν συστήματα υγείας αποτελεσματικά ως προς την παροχή υπηρεσιών και αποδοτικά όσον αφορά το κόστος (χαμηλού κόστους).

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ-ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Στο σημείο αυτό ξεκινά η περιγραφική στατιστική των δευτερογενών δεδομένων που αντλήθηκαν από τη βάση δεδομένων που διατηρεί η ΕΛΣΤΑΤ και αφορούν το χρονικό διάστημα από το 1995 έως και το 2016.

Η ανάλυση θα εστιάσει στη διαχρονική πορεία των βασικών μεγεθών της κυβέρνησης και συγκεκριμένα των συνολικών της δαπανών και των συνολικών της εσόδων, καθώς και του ΑΕΠ, αλλά και των δαπανών των κοινωνικών παροχών και των εισπράξεων από τις κοινωνικές εισφορές. Στα πλαίσια της θετικής αυτής ανάλυσης, επιδιώκεται η δημιουργία μιας ξεκάθαρης εικόνας για το τι συμβαίνει σχετικά με το κράτος πρόνοιας και τις παροχές του, υπό το πρίσμα πάντοτε της πολιτικής οικονομίας που είναι και το κεντρικό ζητούμενο.

5.1. Πινακοποιημένη και γραφική αναπαράσταση δεδομένων

Η ταξινόμηση των δεδομένων σε πίνακες και η αποτύπωσή τους έπειτα σε διαγράμματα θα αποτελέσει το πρώτο βήμα της κατανόησης της εξέλιξης των δεδομένων στο χρόνο και το μέγεθος των τυχόν μεταβολών τους είτε αυτές είναι θετικές είτε αρνητικές.

5.1.1. Η διαχρονική εξέλιξη των βασικών μεγεθών του κράτους και οι ποσοστιαίες μεταβολές τους

Πίνακας 5.1: Εξέλιξη βασικών μεγεθών του κράτους (ΑΕΠ, συνολικά έσοδα, συνολικές δαπάνες σε εκατομμύρια ευρώ)

ΕΤΟΣ	ΑΕΠ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ Α ΜΕΤΑΒΟΛ Η ΤΟΥ ΑΕΠ	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝ. ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΣΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝ. ΕΣΟΔΩΝ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ
1995	-	-	42809	-	33753	-
1996	95727		46452	8,51%	38046	12,72%
1997	107657	12,46%	50136	7,93%	43189	13,52%
1998	119180	10,70%	56555	12,80%	48703	12,77%
1999	129111	8,33%	61749	9,18%	53998	10,87%
2000	139033	7,68%	65575	6,20%	59836	10,81%
2001	147083	5,79%	69988	6,73%	61669	3,06%
2002	158164	7,53%	74860	6,96%	65013	5,42%
2003	172933	9,34%	83355	11,35%	69346	6,66%
2004	187959	8,69%	92237	10,66%	75136	8,35%
2005	194876	3,68%	90778	-1,58%	78449	4,41%
2006	210504	8,02%	98292	8,28%	85338	8,78%
2007	224994	6,88%	109528	11,43%	93921	10,06%
2008	231915	3,08%	123041	12,34%	98416	4,79%
2009	231583	-0,14%	128454	4,40%	92488	-6,02%
2010	224521	-3,05%	118616	-7,66%	93307	0,89%
2011	205389	-8,52%	112376	-5,26%	91096	-2,37%
2012	191915	-6,56%	105923	-5,74%	88923	-2,39%
2013	185006	-3,60%	112473	6,18%	88724	-0,22%
2014	181292	-2,01%	90048	-19,94%	83532	-5,85%
2015	177551	-2,06%	95247	5,77%	84820	1,54%

2016	175718	-1,03%	86185	-9,51%	87473	3,13%
------	--------	--------	-------	--------	-------	-------

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ και ίδια επεξεργασία στοιχείων

Η γενική εικόνα της πορείας της οικονομίας, θα βοηθήσει σημαντικά στην εξαγωγή συμπερασμάτων για τη διαμόρφωση των δαπανών κοινωνικής πρόνοιας γενικά, αλλά και σε σχέση πρώτον με τα συνολικά έσοδα και έξοδα της γενικής κυβέρνησης και δεύτερον με το ΑΕΠ. Η πορεία της ελληνικής οικονομίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε διαχρονικά, δίνεται από το ΑΕΠ, το ύψος του οποίου αποτελεί έναν από τους αντιπροσωπευτικότερους δείκτες του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων μιας χώρας.

Το ΑΕΠ αυξάνεται συνεχώς από το 1996 μέχρι και το 2008 και από το 2009 έως και το 2016 μειώνεται σημαντικά. Τη διετία 2011-2012 σημειώνει τη μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωσή του και συγκεκριμένα -8,52% και -6,56% αντίστοιχα.

Σχετικά με τις συνολικές δαπάνες της γενικής κυβέρνησης, παρουσιάζουν συνεχή αύξηση από το 1995 έως και το 2009, σημειώνοντας μια οριακή πτώση της τάξεως του 1,58% το 2005. Από το 1995 έως το 2009, οι συνολικές δαπάνες της κυβέρνησης τριπλασιάστηκαν και αποτέλεσαν έτσι απόδειξη αυξημένης κρατικής παρέμβασης. Έκτοτε, η τάση τους είναι πτωτική και παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις, καταδεικνύοντας την ανάγκη να τεθεί υπό έλεγχο ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός, δεδομένης της οικονομικής κρίσης του υπό μελέτη χρονικού διαστήματος.

Τα συνολικά έσοδα της γενικής κυβέρνησης βρίσκονται σταθερά κάτω από την καμπύλη των συνολικών δαπανών καθ' όλη τη διάρκεια του διαστήματος μελέτης (1995-2015), με μόνη χρονιά το 2016 να υπερβαίνουν τις δαπάνες κατά 1.288 εκατομμύρια ευρώ. Οι μεγαλύτεροι ρυθμοί αύξησης των συνολικών εσόδων πραγματοποιήθηκαν έως και το 2008 και έπειτα, από το 2008 έως και το 2015, σημειώνεται μείωση 13.596 εκατομμύρια ευρώ.

Πίνακας 5.2 : Καθαρές κοινωνικές εισφορές και κοινωνικές παροχές σε εκατομμύρια ευρώ (1995-2016)

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΑΡΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΙΣΦΟΡΩΝ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ
1995	9635	-	12084	-
1996	10704	11,09%	13433	11,16%
1997	12123	13,26%	14893	10,87%
1998	13571	11,94%	16719	12,26%
1999	14777	8,89%	18501	10,66%
2000	16339	10,57%	20518	10,90%
2001	17732	8,53%	22623	10,26%
2002	20520	15,72%	24403	7,87%
2003	22301	8,68%	27662	13,35%
2004	23440	5,11%	29257	5,77%
2005	24537	4,68%	31968	9,27%
2006	25891	5,52%	35966	12,51%
2007	28892	11,59%	39996	11,21%
2008	30641	6,05%	45718	14,31%
2009	29344	-4,23%	48928	7,02%
2010	29700	1,21%	47328	-3,27%
2011	27272	-8,18%	47489	0,34%
2012	26621	-2,39%	44347	-6,62%
2013	24455	-8,14%	38660	-12,82%
2014	24088	-1,50%	38876	0,56%
2015	24422	1,39%	39035	0,41%
2016	24932	2,09%	39245	0,54%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ και ίδια επεξεργασία στοιχείων

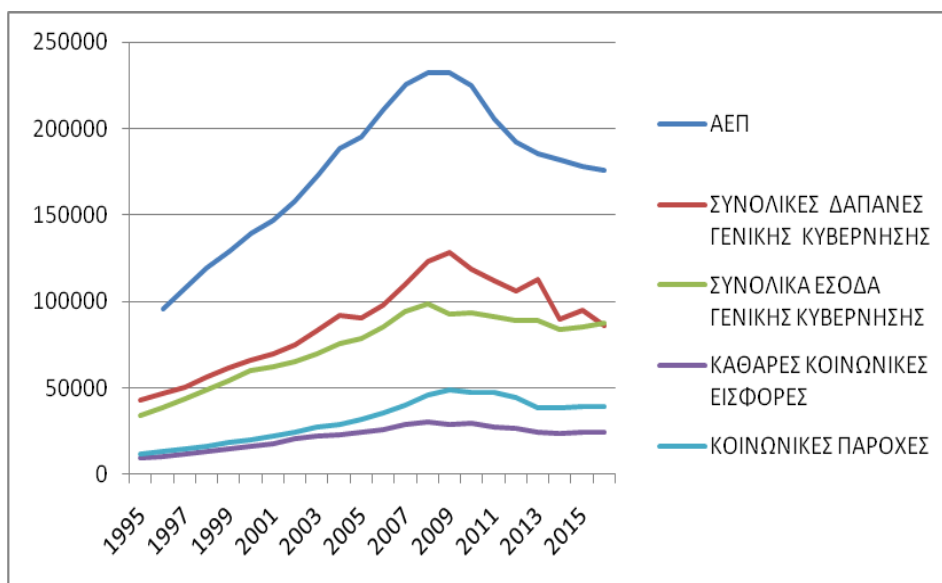

Σχετικά με τις κοινωνικές παροχές, παρατηρείται εκτόξευση από το 1995 έως και το 2009 και συγκεκριμένα κατά 36.844 εκατομμύρια ευρώ. Οι κοινωνικές παροχές τετραπλασιάστηκαν, εντείνοντας την ανησυχία πρώτον, για το αν οι δαπάνες για κοινωνικές παροχές βελτιώνουν πράγματι το βιοτικό επίπεδο των μελών της κοινωνίας, δεύτερον για το αν ασκούνται ορθολογικά από τους ιθύνοντες οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας, τρίτον, αν αυτή η εκτόξευση των παρελθόντων ετών υποθάλπει τη βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας, τέταρτον, αν υπάρχουν αντισταθμιστικά μέτρα που να αποφέρουν έσοδα (όπως πάταξη της φοροδιαφυγής και της ανασφάλιστης εργασίας) στο δημόσιο τα οποία θα μπορούν να διοχετευθούν έπειτα στην κοινωνική πολιτική και πέμπτον, για το αν η κοινωνική πολιτική χρησιμοποιήθηκε ως μέσω εξάρτησης των πολιτών από το κράτος επιτυγχάνοντας έτσι τη χειραγωγή τους.

Οι καθαρές κοινωνικές εισφορές τριπλασιάστηκαν από το 1995 έως και το 2008, δίνοντας έτσι ένα στίγμα του τρόπου με τον οποίο ασκεί αναδιανεμητική πολιτική το κράτος. Η αναδιανομή του εισοδήματος γενικώς αποτελεί μια από τις κυριότερες οικονομικές λειτουργίες του κράτους, καθώς επιδιώκει να κατανείμει δικαιότερα τον πλούτο της οικονομίας μεταξύ των μελών της και να προστατευθούν οι οικονομικά ασθενέστεροι. Ο τρόπος που θα ασκήσει φορολογική πολιτική το κράτος, δίνει μια σαφή εικόνα του τρόπου με τον οποίο επιλέγει να γίνει αναδιανομή του εισοδήματος και των ομάδων που επωμίζονται τα φορολογικά βάρη. Η έκφραση των κοινωνικών εισφορών σε ποσοστά επί των συνολικών εσόδων που γίνεται παρακάτω, συνεισφέρει ουσιαστικά στη συζήτηση του εν λόγω ζητήματος.

Επισημάνση: Κοινό σημείο καμπής όλων των ανωτέρω βασικών οικονομικών μεγεθών αποτελεί το 2008-2009.

Διάγραμμα 5.1: Γραφική αναπαράσταση των δεδομένων της ανάλυσης.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Πίνακας 5.3: Παροχές κοινωνικής προστασίας ανά λειτουργία σε εκατομμύρια ευρώ (2000-2014)

ΕΤΟΣ	ΑΝΑΠΗΡΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΑ	ΓΗΡΑΣ	ΚΟΙΝ. ΑΠΟΚΛ.	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	ΧΗΡΕΙΑ
2000	1.712	944	6.403	11.995	0	1.156	2.454
2001	1.762	1.005	7.118	13.515	1	1.152	2.697
2002	1.926	1.066	7.965	14.331	9	1.187	2.902
2003	2.080	1.115	9.030	15.541	9	1.357	3.088
2004	2.252	1.349	9.671	17.221	61	1.506	3.407
2005	2.395	1.397	11.330	19.106	81	1.551	3.742
2006	2.580	2.366	12.131	21.005	87	1.656	3.905
2007	3.043	2.374	13.475	22.599	88	2.009	4.703
2008	3.334	2.849	15.213	25.311	95	2.101	5.092
2009	3.576	3.435	16.428	26.962	96	2.328	5.550
2010	3.673	3.582	15.940	26.996	113	2.311	5.407
2011	3.615	3.485	13.549	27.982	109	2.184	5.216
2012	3.361	2.641	11.650	28.081	124	1.855	5.042
2013	2.979	2.352	10.261	24.743	128	2.028	4.558
2014	2.937	1.938	8.897	24.952	108	1.983	4.552

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 5.4 : Ποσοστιαίες μεταβολές των κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία

Ποσοστιαίες μεταβολές των κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία							
ΕΤΟΣ	ΑΝΑΠΗΡΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΑ	ΓΗΡΑΣ	ΚΟΙΝ. ΑΠΟΚΛ.	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	ΧΗΡΕΙΑ
2000	-	-	-	-	-	-	-
2001	2,92%	6,46%	11,17%	12,67%	0,00%	-0,35%	9,90%
2002	9,31%	6,07%	11,90%	6,04%	800,00%	3,04%	7,60%
2003	8,00%	4,60%	13,37%	8,44%	0,00%	14,32%	6,41%
2004	8,27%	20,99%	7,10%	10,81%	577,78%	10,98%	10,33%
2005	6,35%	3,56%	17,15%	10,95%	32,79%	2,99%	9,83%
2006	7,72%	69,36%	7,07%	9,94%	7,41%	6,77%	4,36%
2007	17,95%	0,34%	11,08%	7,59%	1,15%	21,32%	20,44%
2008	9,56%	20,01%	12,90%	12,00%	7,95%	4,58%	8,27%
2009	7,26%	20,57%	7,99%	6,52%	1,05%	10,80%	8,99%
2010	2,71%	4,28%	-2,97%	0,13%	17,71%	-0,73%	-2,58%
2011	-1,58%	-2,71%	-15,00%	3,65%	-3,54%	-5,50%	-3,53%
2012	-7,03%	-24,22%	-14,02%	0,35%	13,76%	-15,06%	-3,34%
2013	-11,37%	-10,94%	-11,92%	-11,89%	3,23%	9,33%	-9,60%
2014	-1,41%	-17,60%	-13,29%	0,84%	-15,63%	-2,22%	-0,13%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Πίνακας 5.5: Έσοδα από συνεισφορές εργοδοτών - ατόμων και κράτους

ΕΤΟΣ	Συνεισφορές εργοδοτών-ατόμων που καλύπτονται κοινωνικά	Συνεισφορές του Κράτους	Άλλα έσοδα	Σύνολο Εσόδων
2000	17.433	7.893	2.609	27.935
2001	19.008	8.749	2.459	30.216
2002	20.766	9.229	2.751	32.746
2003	22.141	10.623	3.287	36.051
2004	24.554	12.677	3.507	40.738
2005	25.711	14.375	3.435	43.521
2006	28.632	15.094	4.308	48.034

2007	31.720	16.629	4.695	53.044
2008	33.126	20.767	3.812	57.705
2009	34.531	24.020	4.157	62.708
2010	34.385	21.895	3.528	59.808
2011	31.005	21.152	3.583	55.740
2012	28.104	20.512	1.507	50.123
2013	26.382	19.992	2.063	48.437
2014	25.394	18.276	2.218	45.888

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

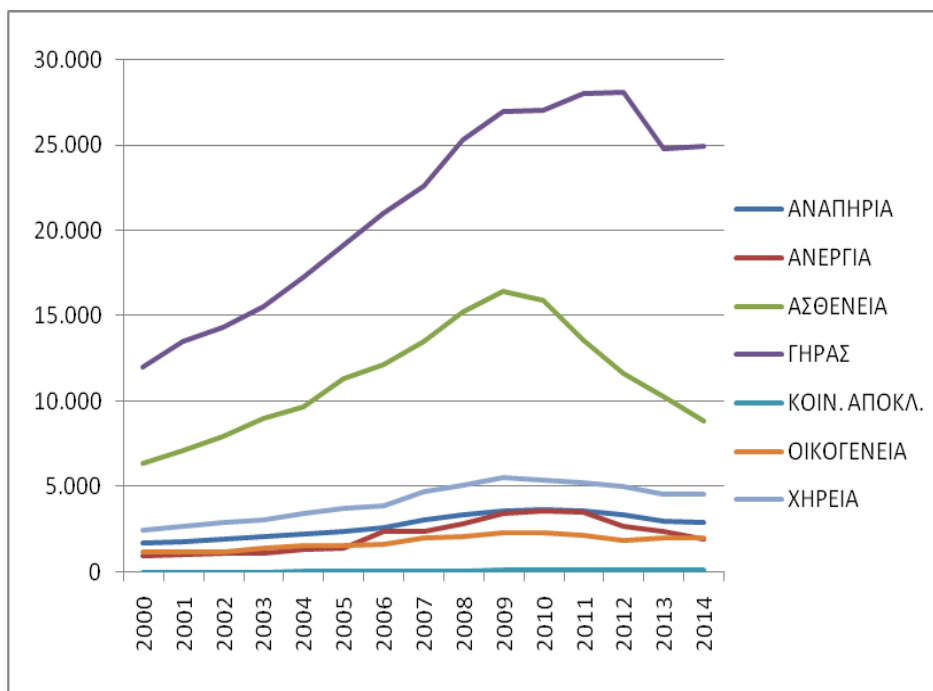
Πίνακας 5.6 : Ποσοστιαίες μεταβολές των εσόδων ανά πηγή προέλευσης

Ποσοστιαίες μεταβολές των εσόδων ανά πηγή προέλευσης				
ΕΤΟΣ	Συνεισφορές εργοδοτών- ατόμων που καλύπτονται κοινωνικά	Συνεισφορές του Κράτους	Άλλα έσοδα	Σύνολο Εσόδων
2000	-	-	-	-
2001	9,03%	10,85%	-5,75%	8,17%
2002	9,25%	5,49%	11,87%	8,37%
2003	6,62%	15,10%	19,48%	10,09%
2004	10,90%	19,34%	6,69%	13,00%
2005	4,71%	13,39%	-2,05%	6,83%
2006	11,36%	5,00%	25,41%	10,37%
2007	10,79%	10,17%	8,98%	10,43%
2008	4,43%	24,88%	-18,81%	8,79%
2009	4,24%	15,66%	9,05%	8,67%
2010	-0,42%	-8,85%	-15,13%	-4,62%
2011	-9,83%	-3,39%	1,56%	-6,80%
2012	-9,36%	-3,03%	-57,94%	-10,08%
2013	-6,13%	-2,54%	36,89%	-3,36%

2014	-3,74%	-8,58%	7,51%	-5,26%
------	--------	--------	-------	--------

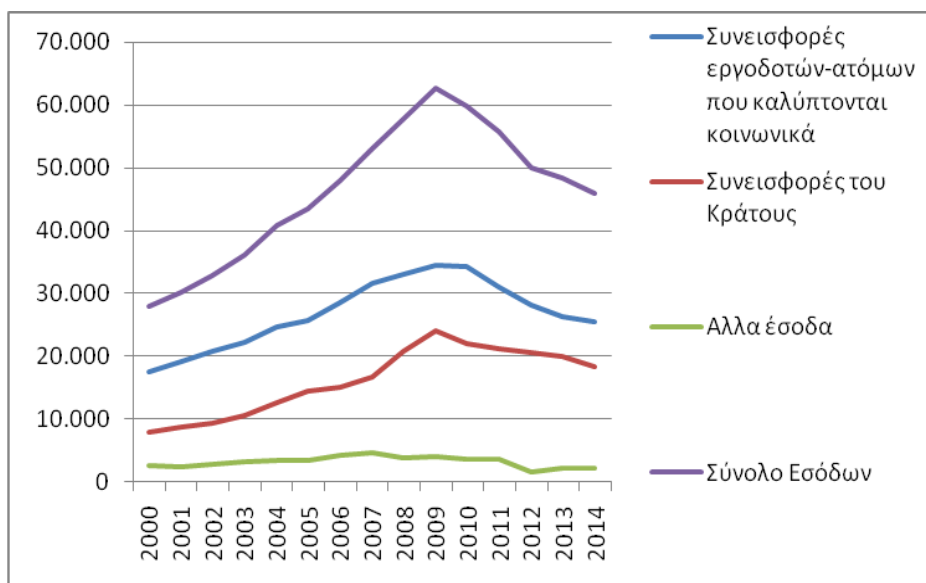
Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.2: Διαγραμματική απεικόνιση των κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.3: Διαγραμματική απεικόνιση των συνολικών εσόδων από εισφορές εργοδοτών, ατόμων και κράτους.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Από τον παραπάνω πίνακα, εξάγονται τα εξής χρήσιμα συμπεράσματα:

Α) οι παροχές συντάξεων λόγω γήρατος αποτελούν το μεγαλύτερο ποσό χρηματικών παροχών που δίνεται από οποιαδήποτε άλλη λειτουργία κοινωνικής ασφάλισης. Το γεγονός αυτό εγείρει τους εξής προβληματισμούς: πρώτον, περί της βιωσιμότητας των ασφαλιστικών ταμείων και δεύτερον, τις σοβαρές επιπτώσεις που δυνητικά μπορεί να επιφέρει η αναλογία μεταξύ του γηραιότερου πληθυσμού που συνταξιοδοτείται και του εν ενεργεία εργατικού δυναμικού που μεταναστεύει στο εξωτερικό, ή εργάζεται ανασφάλιστα.

Β) οι παροχές που σχετίζονται με τον κλάδο της υγείας, είναι αυτές που σημειώνουν τη μεγαλύτερη πτώση. Το ποσό των παροχών ασθένειας που καταβάλλονταν το 2014, αποτελεί το μισό από αυτό που δίνονταν το 2009.

Γ) αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία 15 χρόνια (2000-2014), οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν για την προστασία των πολιτών από τον κοινωνικό αποκλεισμό αυξήθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό - από μηδενικές το 2000 σε

128 εκατομμύρια ευρώ το 2014 – υπογραμμίζοντας έτσι τις αυξανόμενες ανάγκες του πληθυσμού για κοινωνική προστασία.

Δ) αναφορικά με το σύνολο των εσόδων κοινωνικής προστασίας, παρατηρείται μια συνεχής αύξηση μέχρι το 2009 και έκτοτε μια κατακόρυφη πτώση, γεγονός που σχετίζεται με το ποσοστό της ανεργίας, την απασχολησιμότητα και τη γενικότερη κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, τα οποία επιδρούν άμεσα στο σύνολο των εσόδων κοινωνικής προστασίας είτε θετικά είτε αρνητικά, μέσω των αυξημένων ή μειωμένων εσόδων από τις εισφορές των εργοδοτών και των εργαζομένων. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι η απότομη αύξηση των συνεισφορών του κράτους που έλαβαν χώρα των περιόδου του 2007-2009 (16.629, 20.767, 24.020 εκατομμύρια ευρώ αντίστοιχα) σε συνδυασμό με την ήπια πτώση των επόμενων ετών, μαρτυρούν την προσπάθεια να αντισταθμιστούν οι απώλειες εσόδων που προήλθαν λόγω της ανεργίας, της εισφοροδιαφυγής και της ανασφάλιστης εργασίας.

5.1.2. Αριθμοδείκτες

Παρακάτω παρουσιάζονται διάφοροι αριθμοδείκτες που αφορούν στα βασικά οικονομικά μεγέθη του κράτους πρόνοιας και παρέχουν επίσης σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τη διαχρονική τους πορεία και την τάξη μεγέθους τους.

Πίνακας 5.7: Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών και κοινωνικών εισφορών

ΕΤΟΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ ΩΣ % ΤΟΥ ΑΕΠ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ ΩΣ % ΤΩΝ ΣΥΝ. ΔΑΠΑΝΩΝ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ ΩΣ % ΤΩΝ ΣΥΝ. ΕΣΟΔΩΝ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ ΩΣ % ΤΩΝ ΣΥΝ. ΕΣΟΔΩΝ
------	---------------------------------------	---	--	---

1995	-	28,23%	28,55%	35,80%
1996	14,03%	28,92%	28,13%	35,31%
1997	13,83%	29,71%	28,07%	34,48%
1998	14,03%	29,56%	27,86%	34,33%
1999	14,33%	29,96%	27,37%	34,26%
2000	14,76%	31,29%	27,31%	34,29%
2001	15,38%	32,32%	28,75%	36,68%
2002	15,43%	32,60%	31,56%	37,54%
2003	16,00%	33,19%	32,16%	39,89%
2004	15,57%	31,72%	31,20%	38,94%
2005	16,40%	35,22%	31,28%	40,75%
2006	17,09%	36,59%	30,34%	42,15%
2007	17,78%	36,52%	30,76%	42,58%
2008	19,71%	37,16%	31,13%	46,45%
2009	21,13%	38,09%	31,73%	52,90%
2010	21,08%	39,90%	31,83%	50,72%
2011	23,12%	42,26%	29,94%	52,13%
2012	23,11%	41,87%	29,94%	49,87%
2013	20,90%	34,37%	27,56%	43,57%
2014	21,44%	43,17%	28,84%	46,54%
2015	21,99%	40,98%	28,79%	46,02%
2016	22,33%	45,54%	28,50%	44,87%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Παρατηρείται ότι οι κοινωνικές παροχές το χρονικό διάστημα από το 1995 έως και το 2016 αποτελούν το 13% - 23% του ΑΕΠ (2^η στήλη του παραπάνω πίνακα). Το όριο 13% έως 20% παρατηρείται το διάστημα πριν το 2009, ενώ το όριο από 20% μέχρι 23% παρατηρείται το διάστημα μετά το 2009. Το παραπάνω γεγονός φανερώνει την πτώση του επιπέδου ζωής και την ανάγκη για περισσότερη κοινωνική φροντίδα και μέριμνα.

Την παραπάνω διαπίστωση έρχεται να επιβεβαιώσει και το γεγονός ότι οι κοινωνικές παροχές αποτελούν διαχρονικά ολοένα και μεγαλύτερο κομμάτι των συνολικών δαπανών της γενικής κυβέρνησης (3^η στήλη του παραπάνω πίνακα), με ποσοστά που κυμαίνονται μεταξύ του 28% μέχρι και του 45,5% των συνολικών δαπανών. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες υπάρχουν και εντείνονται.

Φαίνεται (τελευταία στήλη του παραπάνω πίνακα) ότι τα έσοδα από κοινωνικές εισφορές αποτελούν το 1/3 περίπου των συνολικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης, με ποσοστά που κυμαίνονται από 27,3% μέχρι και 32,2%, γεγονός που δείχνει την διαχρονική τακτική του κράτους να παρακρατεί αυξημένο ποσοστό εισφορών των ατόμων που είναι ενταγμένα στην αγορά εργασίας και των εργοδοτών τους, προκειμένου να χρηματοδοτεί τις ανάγκες του για παροχές πρόνοιας.

Στους δύο πίνακες που έπονται καταγράφονται αντίστοιχα οι αριθμοδείκτες των κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εσόδων κοινωνικής προστασίας και ως ποσοστό των εξόδων κοινωνικής προστασίας.

Πίνακας 5.8: Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εσόδων από εισφορές εργοδοτών, ατόμων και κράτους.

Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εσόδων από εισφορές εργοδοτών, ατόμων και κράτους.

ΕΤΟΣ	ΑΝΑΠΗΡΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΑ	ΓΗΡΑΣ	ΚΟΙΝ. ΑΠΟΚΛ.	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	ΧΗΡΕΙΑ
2000	6,13%	3,38%	22,92%	42,94%	0,00%	4,14%	8,78%
2001	5,83%	3,33%	23,56%	44,73%	0,00%	3,81%	8,93%
2002	5,88%	3,26%	24,32%	43,76%	0,03%	3,62%	8,86%
2003	5,77%	3,09%	25,05%	43,11%	0,02%	3,76%	8,57%
2004	5,53%	3,31%	23,74%	42,27%	0,15%	3,70%	8,36%
2005	5,50%	3,21%	26,03%	43,90%	0,19%	3,56%	8,60%
2006	5,37%	4,93%	25,26%	43,73%	0,18%	3,45%	8,13%
2007	5,74%	4,48%	25,40%	42,60%	0,17%	3,79%	8,87%
2008	5,78%	4,94%	26,36%	43,86%	0,16%	3,64%	8,82%
2009	5,70%	5,48%	26,20%	43,00%	0,15%	3,71%	8,85%
2010	6,14%	5,99%	26,65%	45,14%	0,19%	3,86%	9,04%
2011	6,49%	6,25%	24,31%	50,20%	0,20%	3,92%	9,36%
2012	6,71%	5,27%	23,24%	56,02%	0,25%	3,70%	10,06%
2013	6,15%	4,86%	21,18%	51,08%	0,26%	4,19%	9,41%
2014	6,40%	4,22%	19,39%	54,38%	0,24%	4,32%	9,92%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Πίνακας 5.9: Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εξόδων των παροχών αυτών

Αριθμοδείκτες κοινωνικών παροχών ανά λειτουργία ως ποσοστό των εξόδων των παροχών αυτών							
ΕΤΟΣ	ΑΝΑΠΗΡΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΑ	ΓΗΡΑΣ	ΚΟΙΝ. ΑΠΟΚΛ.	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	ΧΗΡΕΙΑ
2000	6,94%	3,83%	25,96%	48,63%	0,00%	4,69%	9,95%
2001	6,47%	3,69%	26,12%	49,60%	0,00%	4,23%	9,90%
2002	6,55%	3,63%	27,10%	48,77%	0,03%	4,04%	9,88%
2003	6,46%	3,46%	28,03%	48,23%	0,03%	4,21%	9,58%
2004	6,35%	3,80%	27,27%	48,55%	0,17%	4,25%	9,61%
2005	6,05%	3,53%	28,61%	48,25%	0,20%	3,92%	9,45%
2006	5,90%	5,41%	27,74%	48,03%	0,20%	3,79%	8,93%
2007	6,30%	4,92%	27,90%	46,80%	0,18%	4,16%	9,74%
2008	6,17%	5,28%	28,17%	46,88%	0,18%	3,89%	9,43%
2009	6,13%	5,88%	28,14%	46,19%	0,16%	3,99%	9,51%

2010	6,33%	6,17%	27,47%	46,53%	0,19%	3,98%	9,32%
2011	6,44%	6,21%	24,13%	49,84%	0,19%	3,89%	9,29%
2012	6,37%	5,01%	22,08%	53,23%	0,24%	3,52%	9,56%
2013	6,33%	5,00%	21,81%	52,59%	0,27%	4,31%	9,69%
2014	6,47%	4,27%	19,61%	55,00%	0,24%	4,37%	10,03%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Από τη μέχρι στιγμής ανάλυση διαφαίνεται ο χειρισμός των οικονομικών του κράτους πρόνοιας από τους ασκούντες κοινωνική πολιτική και η κατανομή των δαπανών ως προς τους διάφορους κοινωνικούς κινδύνους. Κραταιά θέση έχουν οι παροχές γήρατος καθώς φαίνεται να απορροφούν τη μερίδα του λέοντος σχετικά με τις παροχές που δίνονται από το κράτος. Τη δεύτερη θέση κατέχουν οι παροχές ασθένειας. Ελλειμματικά φαίνεται να λειτουργεί το κράτος πρόνοιας – βάσει των συγκριτικών μεγεθών των δαπανών που πραγματοποιούνται και για τους άλλους τομείς - όσον αφορά τους εξίσου σοβαρούς κοινωνικούς κινδύνους που αφορούν στην ανεργία, την οικογένεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, που αποτελούν τους πυλώνες των κρατών πρόνοιας.

5.2. Αριθμητικά περιγραφικά μέτρα στατιστικών δεδομένων

5.2.1. Κατανομές συχνοτήτων

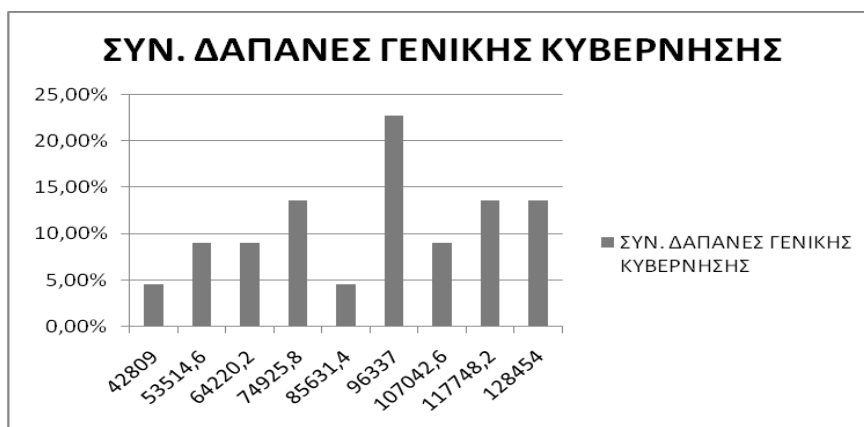
Οι πίνακες συχνοτήτων και οι γραφικές παραστάσεις ραβδογραμμάτων των δεδομένων που ακολουθούν, μας δίνουν μια σαφή και συγκεκριμένη εικόνα των δεδομένων της ανάλυσης, καθώς μαρτυρούν το εύρος των τιμών γύρω από το οποίο παρατηρείται η μεγαλύτερη συγκέντρωση των παρατηρήσεων.

Πίνακας 5.10: Κατανομές συχνοτήτων, σχετικών συχνοτήτων και αθροιστικών σχετικών συχνοτήτων των συνολικών δαπανών και των συνολικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης.

ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ					
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡ. ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤ.
42809	1	4,55%	1	4,55%	
53514,6	2	9,09%	3	13,64%	
64220,2	2	9,09%	5	22,73%	
74925,8	3	13,64%	8	36,36%	
85631,4	1	4,55%	9	40,91%	
96337	5	22,73%	14	63,64%	
107042,6	2	9,09%	16	72,73%	
117748,2	3	13,64%	19	86,36%	
128454	3	13,64%	22	100,00%	
ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΣΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ					
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡ. ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤ.
33753	1	4,55%	1	4,55%	
41836	1	4,55%	2	9,09%	
49919	2	9,09%	4	18,18%	
58002	1	4,55%	5	22,73%	
66085	3	13,64%	8	36,36%	
74168	1	4,55%	9	40,91%	
82251	2	9,09%	11	50,00%	
90334	6	27,27%	17	77,27%	
98416	5	22,73%	22	100,00%	

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.4: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των συνολικών δαπανών της γενικής κυβέρνησης.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Η μεγαλύτερη συχνότητα παρατήρησης με ποσοστό 23%, παρατηρείται στην τιμή των 96.337 εκατομμυρίων ευρώ. Γενικώς δεν παρατηρείται μεγάλη μεταβλητότητα όσον αφορά τη διαμόρφωση των συνολικών δαπανών της κυβέρνησης. Ωστόσο, γίνεται εμφανής η ανεπιτυχής προσπάθεια «καταστολής» του εκτροχιασμού των δαπανών.

Διάγραμμα 5.5: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των συνολικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο ανώτατο όριο του εύρους των συνολικών εσόδων της κυβέρνησης συγκεντρώνεται το 50% των παρατηρήσεων, μαρτυρώντας έτσι και την

αυξημένη ανάγκη είσπραξης χρημάτων από την πλευρά της πολιτείας προκειμένου να καλυφθούν οι τρέχουσες ανάγκες κοινωνικής προστασίας. Η μικρή πτώση του ποσοστού στα δεξιά του ραβδογράμματος, καθιστά εμφανή τα σημάδια και τα αποτελέσματα της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής στη χώρα μας.

Πίνακας 5.11: Κατανομές συχνοτήτων, σχετικών συχνοτήτων και αθροιστικών σχετικών συχνοτήτων των κοινωνικών παροχών και των καθαρών κοινωνικών εισφορών.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡ. ΣΧΕΤ. ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ
12084	1	4,55%	1	4,55%
16689,5	2	9,09%	3	13,64%
21295	3	13,64%	6	27,27%
25900,5	2	9,09%	8	36,36%
30506	2	9,09%	10	45,45%
35111,5	1	4,55%	11	50,00%
39717	5	22,73%	16	72,73%
44322,5	1	4,55%	17	77,27%
48928	5	22,73%	22	100,00%
ΚΑΘΑΡΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡ. ΣΧΕΤ. ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ
9635	1	4,55%	1	4,55%
12261	2	9,09%	3	13,64%
14887	2	9,09%	5	22,73%
17513	1	4,55%	6	27,27%
20139	1	4,55%	7	31,82%
22765	2	9,09%	9	40,91%
25391	6	27,27%	15	68,18%

28017	3	13,64%	18	81,82%
30641	4	18,18%	22	100,00%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

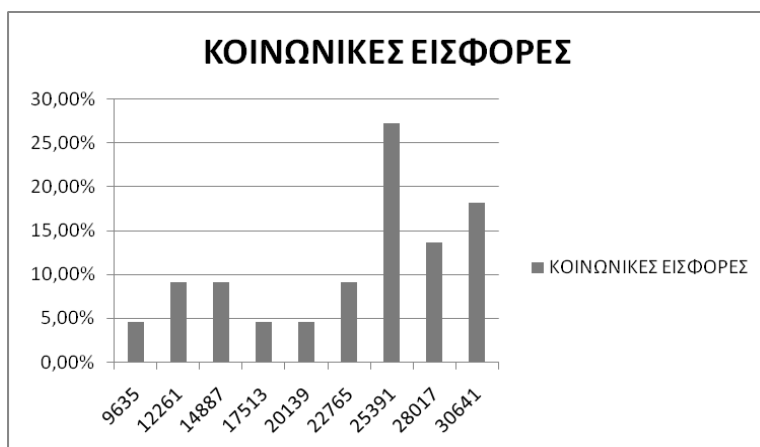
Διάγραμμα 5.6: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Το 50% των παρατηρήσεων βρίσκεται μεταξύ του ορίου των 39.000 έως 49.000 εκατομμυρίων ευρώ, αποδεικνύοντας την αυξημένη ανάγκη των πολιτών για στήριξη και προστασία, ώστε να εξασφαλιστεί ένα ελάχιστο δυνατό επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης.

Διάγραμμα 5.7: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών εισφορών.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Η κατανομή συχνοτήτων των κοινωνικών εισφορών αποτελεί την αντιπροσωπευτικότερη και ίσως την πιο χαρακτηριστική εικόνα του τρόπου με τον οποίο δρα και λειτουργεί το κράτος πρόνοιας. Οι αυξημένες κοινωνικές εισφορές – φτάνει να παρατηρήσει κανείς ότι το 60% των παρατηρήσεων είναι συγκεντρωμένο στο άνω όριο του εύρους των τιμών – φανερώνουν την έλλειψη οργανωμένου τρόπου δράσης της πολιτείας, τις αποσπασματικές κινήσεις της και την ανάγκη εξεύρεσης πόρων, ώστε να χρηματοδοτήσει τις ανάγκες της.

Πίνακας 5.12: Κατανομές συχνοτήτων, σχετικών συχνοτήτων και αθροιστικών σχετικών συχνοτήτων των κοινωνικών παροχών ανα λειτουργία.

ΑΝΑΠΗΡΙΑ					
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ.	ΣΧΕΤ. ΣΥΧΝ.
1712	1	6,67%	1	6,67%	
1957	2	13,33%	3	20,00%	
2202	1	6,67%	4	26,67%	
2447	2	13,33%	6	40,00%	
2692	1	6,67%	7	46,67%	

2937	1	6,67%	8	53,33%
3182	2	13,33%	10	66,67%
3427	2	13,33%	12	80,00%
3673	3	20,00%	15	100,00%
ΑΝΕΡΓΙΑ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ. ΣΧΕΤ.
944	1	6,67%	1	6,67%
1274	3	20,00%	4	26,67%
1603	2	13,33%	6	40,00%
1933	0	0,00%	6	40,00%
2262	1	6,67%	7	46,67%
2592	3	20,00%	10	66,67%
2921	2	13,33%	12	80,00%
3251	0	0,00%	12	80,00%
3582	3	20,00%	15	100,00%
ΑΣΘΕΝΕΙΑ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ. ΣΧΕΤ.
6403	1	6,67%	1	6,67%
7656	1	6,67%	2	13,33%
8909	2	13,33%	4	26,67%
10162	2	13,33%	6	40,00%
11415	2	13,33%	8	53,33%
12668	2	13,33%	10	66,67%
13921	2	13,33%	12	80,00%
15174	0	0,00%	12	80,00%
16428	3	20,00%	15	100,00%
ΓΗΡΑΣ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ. ΣΧΕΤ.
11995	1	6,67%	1	6,67%
14006	1	6,67%	2	13,33%
16016	2	13,33%	4	26,67%

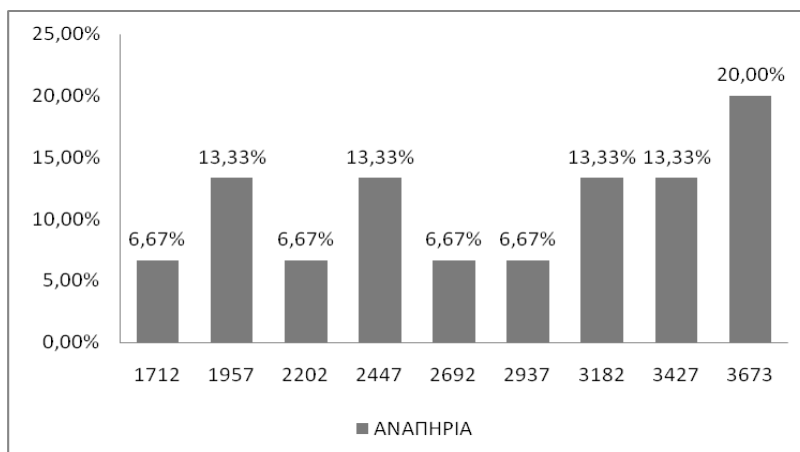
18027	1	6,67%	5	33,33%
20037	1	6,67%	6	40,00%
22048	1	6,67%	7	46,67%
24058	1	6,67%	8	53,33%
26069	3	20,00%	11	73,33%
28081	4	26,67%	15	100,00%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ. ΣΧΕΤ.
0	1	6,67%	1	6,67%
16	3	20,00%	4	26,67%
32	0	0,00%	4	26,67%
48	0	0,00%	4	26,67%
64	1	6,67%	5	33,33%
80	0	0,00%	5	33,33%
96	5	33,33%	10	66,67%
112	2	13,33%	12	80,00%
128	3	20,00%	15	100,00%
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ. ΣΧΕΤ.
1152	1	6,67%	1	6,67%
1299	2	13,33%	3	20,00%
1446	1	6,67%	4	26,67%
1593	2	13,33%	6	40,00%
1740	1	6,67%	7	46,67%
1887	1	6,67%	8	53,33%
2034	3	20,00%	11	73,33%
2181	1	6,67%	12	80,00%
2328	3	20,00%	15	100,00%
ΧΗΡΕΙΑ				
ΟΡΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ		ΑΘΡΟΙΣΤ. ΣΥΧΝ. ΣΧΕΤ.
2454	1	6,67%	1	6,67%

2841	1	6,67%	2	13,33%
3228	2	13,33%	4	26,67%
3615	1	6,67%	5	33,33%
4002	2	13,33%	7	46,67%
4389	0	0,00%	7	46,67%
4776	3	20,00%	10	66,67%
5163	2	13,33%	12	80,00%
5550	3	20,00%	15	100,00%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

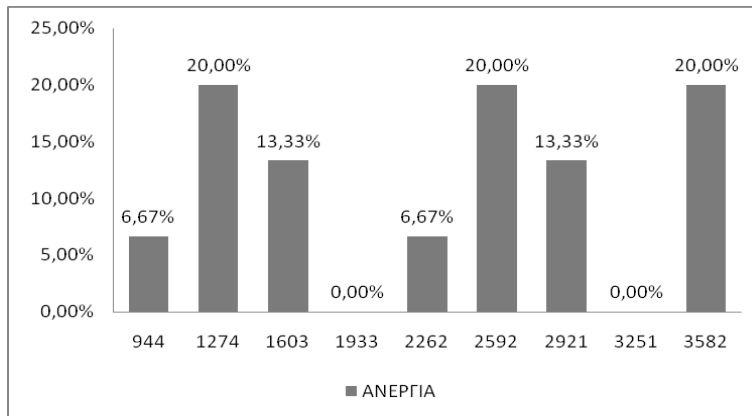
Πιο ισο-κατανομημένες φαίνεται να είναι οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας ανά λειτουργία. Ωστόσο, οι συγκεντρώσεις παρατηρήσεων στα δεξιά τμήματα των σχημάτων, αποκρυσταλλώνουν την πτώση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού με τον οποίο έρχονται αντιμέτωποι και την εντεινόμενη ανάγκη για παροχή βοήθειας που συνεπάγεται ως αποτέλεσμα των παραπάνω διαπιστώσεων.

Διάγραμμα 5.8: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών δαπανών για αναπηρία.

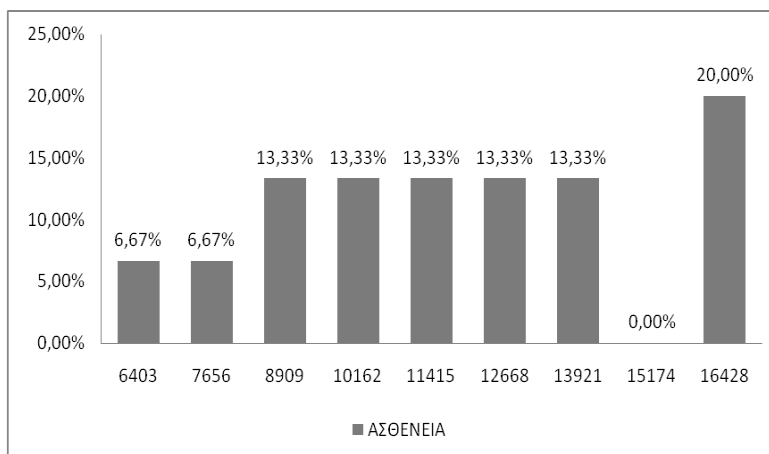
Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.9: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών δαπανών για ανεργία.

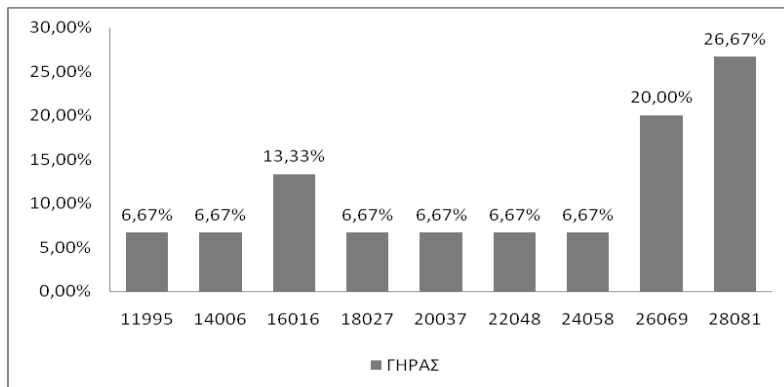
Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.10: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για ασθένεια.

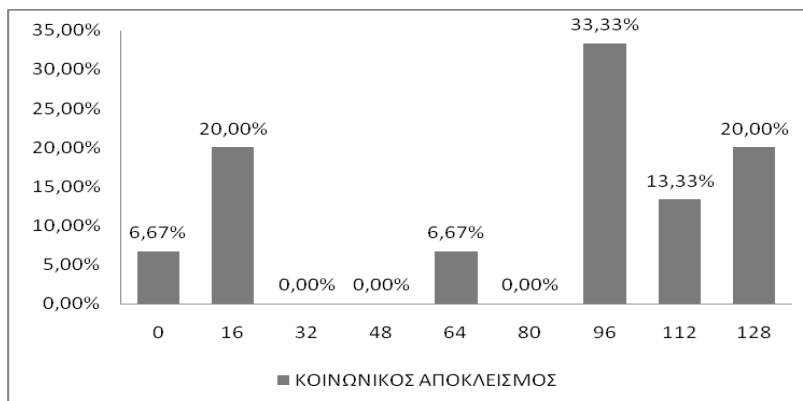
Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.11: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για συντάξεις γήρατος.

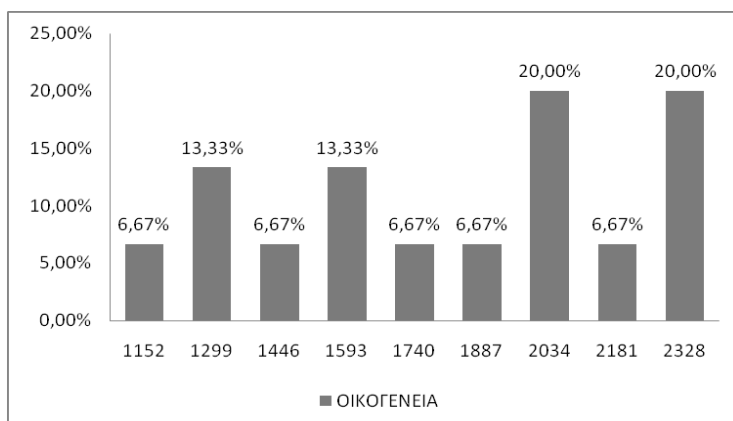
Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.12: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για κοινωνικό αποκλεισμό.

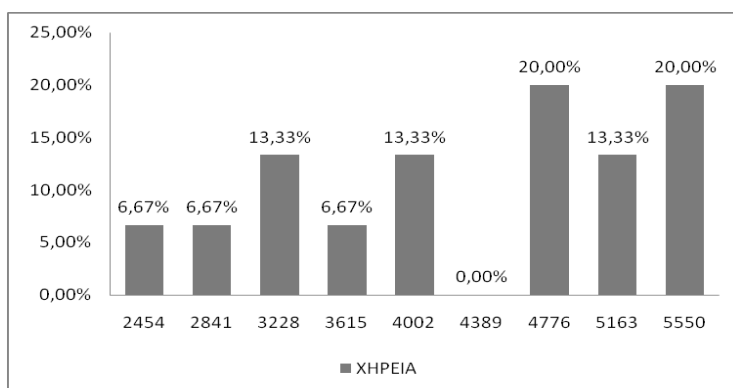
Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.13: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για οικογένεια.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5.14: Διαγραμματική απεικόνιση της σχετικής συχνότητας των κοινωνικών παροχών για συντάξεις χηρείας.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

5.2.2. Πίνακες αποτελεσμάτων περιγραφικής στατιστικής

Η περιγραφική στατιστική αναφέρεται σε αριθμητικά μέτρα που χαρακτηρίζουν ποσοτικά και με ακρίβεια την κατανομή της εξεταζόμενης τυχαίας μεταβλητής και υπολογίζονται από τις παρατηρήσεις του δείγματος.

Εδώ θα χρησιμοποιηθούν τα μέτρα θέσης, διασποράς, ασυμμετρίας και κύρτωσης, προκειμένου να αναλυθούν οι κατανομές των μεταβλητών μας.

Συγκεκριμένα, το κέντρο των παρατηρήσεων που αφορούν στις συνολικές δαπάνες της γενικής κυβέρνησης, βρίσκεται στο ποσό των 87030 εκατομμυρίων ευρώ, ενώ η διάμεσος κινείται αριθμητικά κοντά στον μέσο αποκλείοντας έτσι την ύπαρξη ακραίων τιμών στο δείγμα. Συγκριτικά, ο μέσος των συνολικών εσόδων βρίσκεται σε χαμηλότερο ποσό (73417 εκατομμύρια ευρώ), αναδεικνύοντας έτσι το θέμα της χρηματοδότησης των δαπανών για κοινωνική προστασία αφού τα έξοδα υπερκαλύπτουν τα έσοδα. Ωστόσο, η μικρότερη διακύμανση των συνολικών εσόδων συγκριτικά με τις συνολικές δαπάνες, μαρτυρά τη μεγαλύτερη συγκέντρωση των τιμών της γύρω από τη μέση τιμή, δηλαδή μικρότερη μεταβλητότητα, κάτι που υποστηρίζεται και από τη διαφορά του εύρους των τιμών των συνολικών δαπανών και των συνολικών εσόδων της κυβέρνησης.

Η τυπική απόκλιση των δαπανών της γενικής κυβέρνησης από τη μέση τιμή τους, πρακτικά, από πλευράς άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής από το κράτος, μαρτυρά τη μεταβλητότητα των αναγκών λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού στο σύνολό του, τις οποίες το κράτος αυξομειώνει ανάλογα με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της χώρας. Αντιστοίχως, οι συγκριτικά μικρότερες τυπικές αποκλίσεις από το μέσο των συνολικών εσόδων που εισπράττει το κράτος, μαρτυρά την σταθερή πολιτική της χώρας και την προσπάθειά εξεύρεσης τρόπων που δεν θα επιφέρουν μεγάλες διακυμάνσεις στα ποσά που αναμένει να εισπράξει, προκειμένου να είναι σε θέση να στηρίζει τις λειτουργικές της ανάγκες.

Και τα δύο σύνολα δεδομένων παρουσιάζουν αρνητική ασυμμετρία, πράγμα που σημαίνει ότι οι περισσότερες παρατηρήσεις βρίσκονται αριστερά της κατανομής.

Πίνακας 5.13: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για συνολικές δαπάνες και συνολικά έσοδα γενικής κυβέρνησης.

	ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ
Μέσος	87030,77	73417,09
Τυπικό σφάλμα	5475,659	4245,669
Διάμεσος	90413	80990,5
Επικρατούσα τιμή	#Δ/Υ	#Δ/Υ
Μέση απόκλιση τετραγώνου	25683,12	19913,95
Διακύμανση	659622628	396565556
Κύρτωση	-1,028018	-0,819424
Ασυμμετρία	-0,192618	-0,67968
Εύρος	85645	64663
Ελάχιστο	42809	33753
Μέγιστο	128454	98416
Άθροισμα	1914677	1615176
Πλήθος	22	22

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Σχετικά με τις κοινωνικές παροχές του κράτους πρόνοιας, το μέσο ύψος τους φτάνει τα 31711 εκατομμύρια ευρώ, συγκριτικά υψηλότερο από αυτό των εσόδων από εισφορές που διαμορφώνεται στα 21906 εκατομμύρια ευρώ. Η διπλάσια τυπική απόκλιση των κοινωνικών παροχών έναντι των εσόδων από κοινωνικές εισφορές φανερώνει τη μεγαλύτερη μεταβλητότητά τους, υπονοώντας τη διαχρονική μεταβολή των αναγκών των πολιτών για κρατική βοήθεια, τις ανισότητες σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και

την έλλειψη σταθερής κοινωνικής πολιτικής και δράσης του κράτους πρόνοιας. Η συγκέντρωση των εισφορών γύρω από τη μέση τιμή τους, αν και είναι μεγαλύτερη όπως αναφέρθηκε προ ολίγου, ωστόσο κάτι τέτοιο δεν αρκεί για να ισχυριστεί κανείς ότι το σύστημα που υιοθετεί το κράτος πρόνοιας προκειμένου να χρηματοδοτεί τις ανάγκες του, αποφέρει στα ταμεία τα μέγιστα. Οι κατανομή των παρατηρήσεων συγκεντρώνονται προς τα αριστερά, επομένως έχουμε αρνητική ασυμμετρία.

Πίνακας 5.14: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για κοινωνικές παροχές και για έσοδα από κοινωνικές εισφορές

	ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΕΙΣΦΟΡΕΣ
Μέσος	31711,31818	21906,22727
Τυπικό σφάλμα	2601,646971	1385,340587
Διάμεσος	33967	24255
Επικρατούσα τιμή	#Δ/Υ	#Δ/Υ
Μέση απόκλιση τετραγώνου	12202,80596	6497,82332
Διακύμανση	148908473,2	42221707,9
Κύρτωση	-1,376674902	-0,88388177
Ασυμμετρία	-0,200361089	-0,586556927
Εύρος	36844	21006
Ελάχιστο	12084	9635
Μέγιστο	48928	30641
Άθροισμα	697649	481937
Πλήθος	22	22

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Για λόγους πληρότητας, παρατίθεται παρακάτω και ο πίνακας αποτελεσμάτων περιγραφικών στατιστικών του ΑΕΠ.

Πίνακας 5.15: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για το ΑΕΠ.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΕΠ	
Μέσος	175814,8
Τυπικό σφάλμα	8858,698
Διάμεσος	181291,7
Επικρατούσα τιμή	#Δ/Υ
Μέση απόκλιση τετραγώνου	40595,65
Διακύμανση	1,65E+09
Κύρτωση	-0,676839
Ασυμμετρία	-0,435241
Εύρος	136187,5
Ελάχιστο	95727,2
Μέγιστο	231914,7
Άθροισμα	3692111
Πλήθος	21

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Σχετικά με τον ανά λειτουργία καταμερισμό των δαπανών κοινωνικής προστασίας του κράτους, αξιοσημείωτα είναι:

Η θετική ασυμμετρία που παρουσιάζει ο τομέας των παροχών υπέρ υγείας και ασθένειας, οι οποίοι αποτελούν τους κατ' εξοχήν παρόχους βοήθειας στα άτομα που αδυνατούν να εξασφαλίσουν στα ίδια και στις οικογένειές τους τα απαραίτητα προς επιβίωση. Τα μέτρα διασποράς φανερώνουν πως δεν υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση παρατηρήσεων γύρω από τη μέση τιμή.

Η αρνητική ασυμμετρία των παροχών κοινωνικού αποκλεισμού, όπου συγκεντρώνεται το 67% των παρατηρήσεων, δείχνει τις ανακύπτουσες ανάγκες του κοινωνικού συνόλου και της απαίτησης για ύπαρξη αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας. Τέλος, η ύπαρξη ακραίων τιμών στο δείγμα, καθιστά αντιπροσωπευτικότερο μέτρο θέσης τη διάμεσο.

Πίνακας 5.16: αποτελέσματα περιγραφικής ανάλυσης για κοινωνικές παροχές ανά λειτουργία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ ΑΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ							
	ΑΝΑΠΗΡΙΑ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΑ	ΓΗΡΑΣ	ΚΟΙΝΩΝ. ΑΠΟΚΛ.	ΟΙΚΟΓ.	ΧΗΡΕΙΑ
Μέσος	2748,333	2126,533	11270,73	21356	73,93333	1757,6	4154,3333
Τυπικό σφάλμα	179,3429	245,0309	819,3485	1461,432	11,96839	108,2106	271,1926
Διάμεσος	2937	2352	11330	22599	88	1855	4552
Επικρατ. τιμή	#Δ/Υ	#Δ/Υ	#Δ/Υ	#Δ/Υ	9	#Δ/Υ	#Δ/Υ
Μέση απόκλιση τετραγώνου	694,5922	949,0005	3173,323	5660,103	46,35340	419,0981	1050,3244
Διακύμανση	482458,4	900602	10069980	32036770	2148,638	175643,2	1103181,4
Κύρτωση	-1,470818	-1,37437	-1,040292	-1,42723	-1,04907	-1,41185	-1,4188778
Ασυμμετρία	-0,151096	0,214736	0,182182	-0,37635	-0,73691	-0,21785	-0,2839487
Εύρος	1961	2638	10025	16086	128	1176	3096
Ελάχιστο	1712	944	6403	11995	0	1152	2454
Μέγιστο	3673	3582	16428	28081	128	2328	5550
Άθροισμα	41225	31898	169061	320340	1109	26364	62315
Πλήθος	15	15	15	15	15	15	15

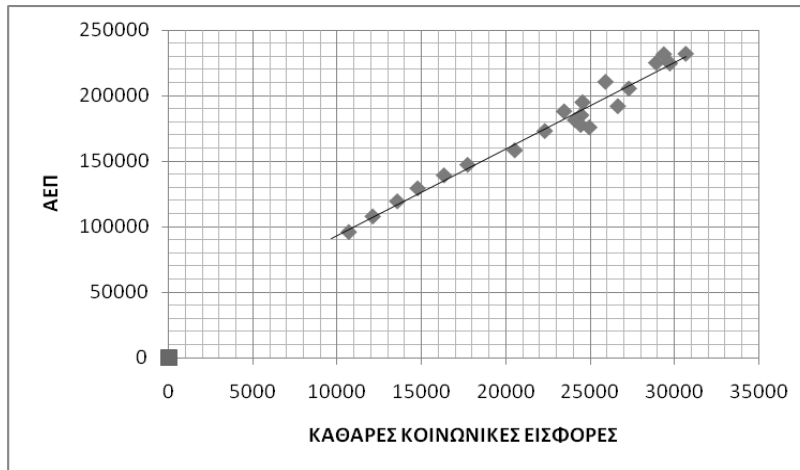
Πηγή: ίδια επεξεργασία

5.3. Περιγραφική στατιστική δύο μεταβλητών

Η ύπαρξη σχέσης μεταξύ των εξεταζόμενων μεταβλητών αποτελεί χρήσιμο εργαλείο προκειμένου να περιγραφεί με ακρίβεια το ζήτημα των δαπανών και των εσόδων του κράτους πρόνοιας.

Η παρακάτω διαπίστωση για την ύπαρξη ισχυρής γραμμικής συσχέτισης, επιτρέπει την εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων:

Διάγραμμα 5.15: Συσχέτιση μεταξύ καθαρών κοινωνικών εισφορών και ΑΕΠ.

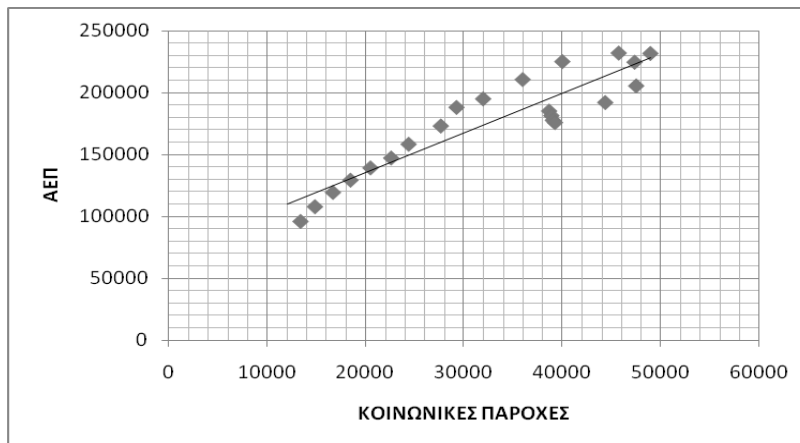

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συντελεστής συσχέτισης: 0,985

Πρώτον, ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας επιφέρει και αύξηση των καθαρών κοινωνικών εισφορών, πράγμα που υποδηλώνει την δυνατότητα να εισρέουν περισσότερες χρηματοροές στα ταμεία. Όταν η πορεία της οικονομίας βαίνει καλώς, η αναδιανομή του εισοδήματος από τους πλουσιότερους προς τους φτωχότερους φαίνεται να επιτυγχάνεται καλύτερα.

Διάγραμμα 5.16: Συσχέτιση μεταξύ κοινωνικών παροχών και ΑΕΠ.

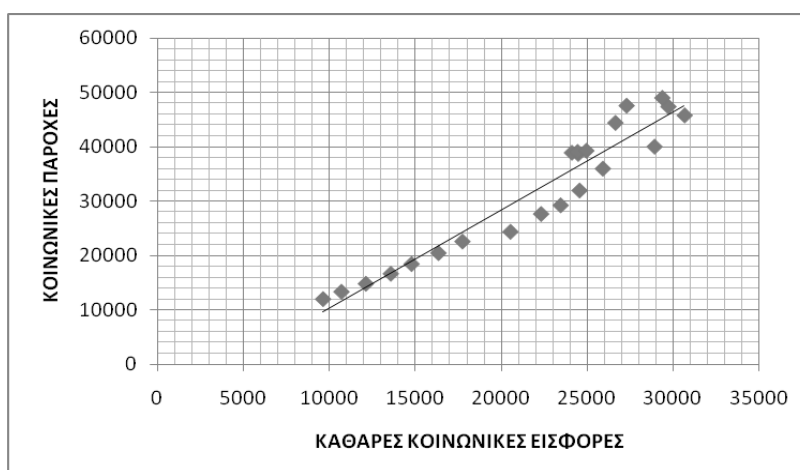

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συντελεστής συσχέτισης: 0,919

Δεύτερον, όσο το ΑΕΠ της οικονομίας αυξάνεται, τόσο δείχνουν να αυξάνονται και οι κοινωνικές παροχές που είναι διαθέσιμο το κράτος πρόνοιας να παρέχει στον πληθυσμό που βρίσκεται σε ανάγκη, μιας και υπάρχουν περισσότερα έσοδα τα οποία μπορούν να διατεθούν για αυτό τον σκοπό.

Διάγραμμα 5.17: Συσχέτιση μεταξύ καθαρών κοινωνικών εισφορών και κοινωνικών παροχών.

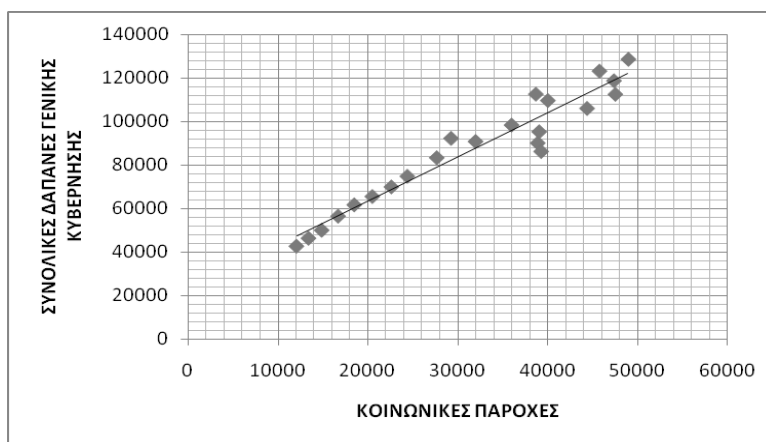

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συντελεστής συσχέτισης: 0,961

Ωστόσο, η δραστηριοποίηση του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα, συνεπάγεται και ανόλογη αύξηση των κοινωνικών εισφορών που οφείλουν να καταβάλλουν οι πολίτες, ώστε να χρηματοδοτούνται οι δράσεις του.

Διάγραμμα 5.18: Συσχέτιση μεταξύ κοινωνικών παροχών και συνολικών δαπανών γενικής κυβέρνησης.

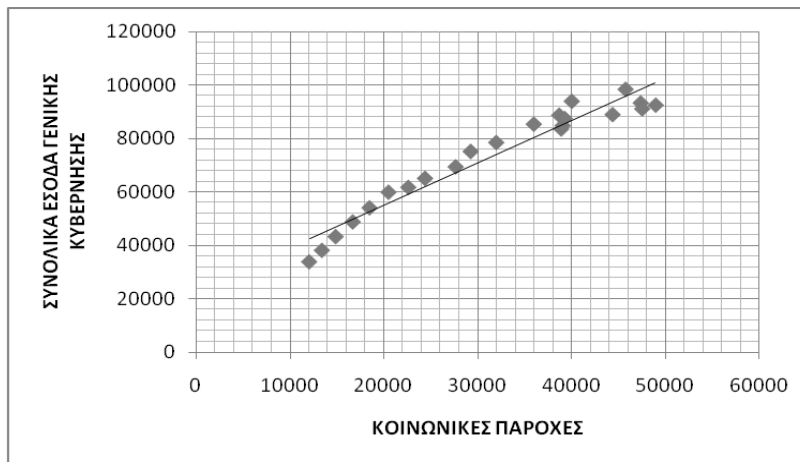

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συντελεστής συσχέτισης: 0,964

Επιπλέον, οι κοινωνικές παροχές συμμεταβάλλονται με τόσο με τις συνολικές δαπάνες της γενικής κυβέρνησης, όσο και με τα συνολικά έσοδα αυτής, πράγμα που αποκαλύπτει την διαχρονική κατάσταση από άποψη κοινωνικής δομής στην Ελλάδα και την αέναη κυκλική μεταφορά χρημάτων αρχικά μέσω της είσπραξης εισφορών, έπειτα η πραγματοποίηση δαπανών από πλευράς του κράτους και η κατάληξή τους στους δικαιούχους.

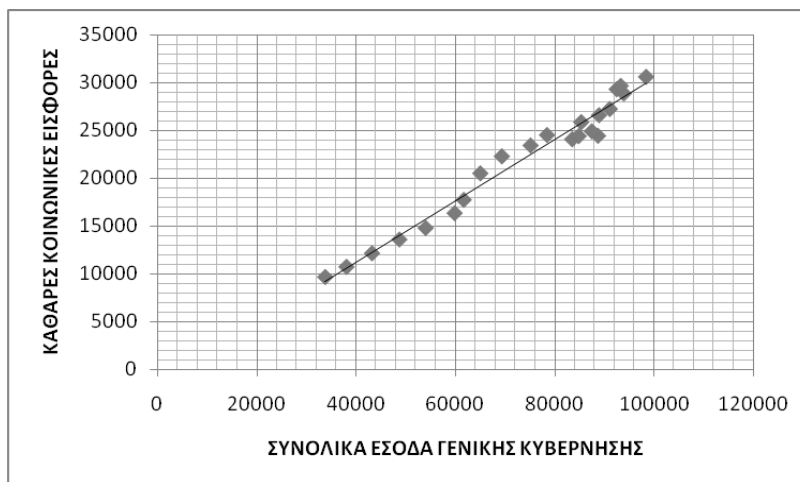
Διάγραμμα 5.19: Συσχέτιση μεταξύ κοινωνικών παροχών και συνολικών εσόδων γενικής κυβέρνησης.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συντελεστής συσχέτισης: 0,969

Διάγραμμα 5.20: Συσχέτιση μεταξύ συνολικών εσόδων γενικής κυβέρνησης και καθαρών κοινωνικών εισφορών.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συντελεστής συσχέτισης: 0,986

Τέλος, το κομμάτι της ισχυρής συσχέτισης μεταξύ των καθαρών κοινωνικών εισφορών και των συνολικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης αποτελεί από την άποψη της πολιτικής οικονομίας του κράτους πρόνοιας

κομβικό σημείο, καθώς υποδηλώνει τον τρόπο με τον οποίο το κράτος αναδιανέμει τον πλούτο μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Το κομμάτι των κρατικών εσόδων, αναφορικά με τον τρόπο που αποκτάται (πηγή προέλευσης) και το τμήμα του οποίου επιλέγεται να διανεμηθεί είτε χρηματικά είτε ως παροχή υπηρεσίας αποτελεί το πρώτο βήμα της εξαγωγής συμπερασμάτων για τη δομή και τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

6.1. Καταπολεμά το υπάρχον σύστημα προστασίας τη φτώχεια;

Η κοινωνική και πολιτική διάσταση του κράτους πρόνοιας χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο κομμάτι της μέχρι στιγμής ανάλυσης και συνοψίζεται στην αντιτιθέμενη άποψη της κοινωνίας και της πολιτικής για τη φύση, το βαθμό και την αποτελεσματικότητα της βοήθειας που δίνεται από το κράτος στους πολίτες. Εγείρονται λοιπόν πολλών ειδών διαφωνίες, μεταξύ των διαφόρων μελών της κοινωνίας, οι οποίες πηγάζουν από τη διαφορετικότητα των συμφερόντων τους και τις οποίες το κράτος, λειτουργώντας ως οικονομικός παράγοντας, πρέπει να τις διαχειριστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο προς όφελος του κοινωνικού συνόλου και με απώτερο στόχο την εξασφάλιση κοινωνικής ευημερίας διαχρονικά. Το κράτος λειτουργεί ως οικονομικός παράγοντας, καθώς η φύση των διαφωνιών μεταξύ των πολιτών, σχετίζεται με τα οικονομικά μέτρα που θεσμοθετεί και εφαρμόζει το κράτος προκειμένου να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη διανομή των εισοδημάτων, να αυξηθεί η εισροή χρημάτων στα κρατικά ταμεία και να μπορέσει εν τέλει να τα αναδιανείμει το κράτος με τη σειρά του δικαιότερα μεταξύ των μελών του. Η κριτική στο κράτος πρόνοιας ασκείται επίμονα και διαχρονικά και πηγάζει από την αμφισβήτηση του βαθμού κατά το οποίο εκπληρώνει το λόγο για τον οποίο θεσμοθετήθηκε.

Από τη μια μεριά, το πολιτικό στερέωμα σταθερά κάνει λόγο για ίσες ευκαιρίες, κοινωνική δικαιοσύνη, κοινωνική συνοχή, ευημερία των πολιτών και λήψη μέτρων που θα αποκαθιστούν τις αδικίες, τις ανισότητες και τις αδυναμίες, καθώς θα προασπίζονται τα κοινωνικά δικαιώματα. Συγκεκριμένα, το σύνολο των ασκούντων κοινωνικής πολιτικής διατείνονται ότι ο χαρακτήρας της κοινωνικής πολιτικής είναι και οφείλει να είναι ανθρωποκεντρικός και ότι κύριο μέλημα της εκάστοτε κυβέρνησης είναι η άριστη σύνθεσή μεταξύ ατομικού και κοινωνικού συμφέροντος, μεταξύ ατομικού οφέλους και κοινωνικής ευημερίας. Η διατήρηση, αλλά και η αναβάθμιση του κράτους πρόνοιας αποτελεί προτεραιότητα και κύριο μέλημα όλων των πολιτικών κομμάτων, καθώς επίσης και η συνεπακόλουθη υποστήριξη των ευπαθών και αδύναμων κοινωνικών ομάδων, η οποία θα οδηγήσει σε ανάπτυξη την οικονομία και σε ευδαιμονία την κοινωνία, αφού θα παρέχει όλα εκείνα τα κοινωνικά αγαθά και τις κοινωνικές υπηρεσίες που θα καλύπτουν πλήρως την ανάγκη του κάθε ανθρώπου για αξιοπρεπή διαβίωση.

Έτσι, σύμφωνα με το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (2014), το οποίο θέτει ως κύριο άξονα της στρατηγικής την ενεργητική ένταξη των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, η κρατική παρέμβαση για την παροχή πρόνοιας έχει τους εξής στόχους:

(α) *«Στήριξη του εισοδήματος ώστε να διασφαλίζεται αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων χωρίς επαρκείς πόρους για την κάλυψη αναγκών».*

(β) *«Σύνδεση με την αγορά εργασίας μέσω ενεργητικών μέτρων απασχόλησης».*

(γ) *«Βελτίωση των συνθηκών πρόσβασης σε υπηρεσίες, ώστε να είναι δυνατή η παροχή συμβουλών, υγειονομικής περίθαλψης, φροντίδας, ψυχολογικής και κοινωνικής αποκατάστασης σε ανθρώπους που έχουν ιδιαίτερη ανάγκη από τέτοιου είδους υπηρεσίες και δεν έχουν τα μέσα ή τη γνώση να ωφεληθούν από αυτές»* (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (2014:42).

Υπό αυτή την οπτική, η Εθνική Στρατηγική στηρίζεται σε τρεις κοινωνικο-πολιτικούς πυλώνες:

ΠΥΛΩΝΑΣ 1: Καταπολέμηση της φτώχειας.

ΠΥΛΩΝΑΣ 2: Πρόσβαση σε υπηρεσίες.

ΠΥΛΩΝΑΣ 3: Αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς.

Οι παραπάνω πυλώνες εξειδικεύονται σε επιμέρους πακέτα κρατικής παρέμβασης, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που ετέθησαν νωρίτερα.

Το πρώτο πακέτο αφορά στην καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας και οι βασικές προτεραιότητές του σχετίζονται με την εξασφάλιση πρόσβασης σε βασικά αγαθά και σε επαρκείς πόρους.

Πίνακας 6.1: Προτεραιότητες και μέτρα για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας

Προτεραιότητα	Μέτρο
Πρόσβαση σε Βασικά Αγαθά	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση σε βασικά είδη διαβίωσης 2. Πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη 3. Αντιμετώπιση κρίσεων 4. Πρόσβαση σε κατάλληλη στέγη 5. Πρόσβαση σε ενέργεια 6. Πρόσβαση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα 7. Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη 8. Πρόσβαση σε δραστηριότητες πολιτισμού και αναψυχής

Πρόσβαση σε Επαρκείς Πόρους	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πιλοτική εφαρμογή ενός Γενικού Προγράμματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος 2. Θεσμοθέτηση ενός Γενικού Συστήματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος 3. Επιδοματική κάλυψη αναγκών οικιακής θέρμανσης

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη, 2014.

Το δεύτερο πακέτο αφορά στην πρόληψη και καταπολέμηση του αποκλεισμού των παιδιών και οι βασικές του προτεραιότητες σχετίζονται με την εξασφάλιση πρόσβασης σε οικονομικούς πόρους, σε οικονομικά προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες και με την πρόσβασή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

Πίνακας 6.2: Προτεραιότητες και μέτρα για την πρόληψη και καταπολέμηση του αποκλεισμού των παιδιών.

Προτεραιότητα	Μέτρο
Πρόσβαση σε Οικονομικούς Πόρους	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση στο επίδομα απροστάτευτων παιδιών 2. Πρόσβαση στο ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων 3. Πρόσβαση στο επίδομα στήριξης Τρίτεκνων και Πολύτεκνων
Πρόσβαση σε Οικονομικά Προσιτές και Ποιοτικές Υπηρεσίες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής 2. Πρόσβαση σε υπηρεσίες δημιουργικής απασχόλησης, ψυχαγωγίας και αναψυχής 3. Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας 4. Πρόληψη της παραπομπής σε δομές κλειστής φροντίδας 5. Προώθηση της αποϊδρυματοποίησης, αποκατάστασης και επανένταξης 6. Αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών κλειστής φροντίδας 7. Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες Νομικής Συνδρομής
Πρόσβαση στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης 2. Πρόσβαση σε υπηρεσίες σχολικής εκπαίδευσης 3. Ειδική αγωγή των παιδιών με αναπηρία 4. Εκπαιδευτική Ένταξη παιδιών Ρομά

	5. Καταπολέμηση της σχολικής διαρροής
--	---------------------------------------

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη, 2014.

Το τρίτο πακέτο αφορά στην προώθηση της ένταξης και οι βασικές του προτεραιότητες σχετίζονται με την ενίσχυση των εισοδηματικών πόρων των ανέργων, την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες ενεργοποίησης και σε οικονομικά προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες.

Πίνακας 6.3: Προτεραιότητες και μέτρα για την προώθηση της ένταξης.

Προτεραιότητα	Μέτρο
Ενίσχυση εισοδηματικών πόρων των ανέργων	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση στο Επίδομα Μακροχρονίως Ανέργων 2. Πρόσβαση σε ειδικά επιδόματα για ευάλωτες ομάδες ανέργων χαμηλού εισοδήματος
Πρόσβαση των ανέργων σε υπηρεσίες ενεργοποίησης	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων ανέργων σε προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης και άτυπης μάθησης 2. Πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων ανέργων σε προγράμματα ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης 3. Πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων ανέργων σε δράσεις Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας
Πρόσβαση ανέργων με σωρευτικά χαρακτηριστικά αποκλεισμού και άλλων ομάδων σε οικονομικά προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας 2. Πρόσβαση σε υπηρεσίες κατ' οίκον φροντίδας 3. Πρόληψη της παραπομπής σε

	δομές κλειστής φροντίδας 4. Προώθηση της αποϊδρυματοποίησης, αποκατάστασης και επανένταξης 5. Αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών κλειστής φροντίδας 6. Πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης της φερεγγυότητας των φτωχών νοικοκυριών
--	--

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη, 2014.

Το τέταρτο πακέτο αφορά στην καλή διακυβέρνηση των πολιτικών ένταξης και οι βασικές του προτεραιότητες σχετίζονται με τον συντονισμό, την ποιότητα και την αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης.

Πίνακας 6.4: Προτεραιότητες και μέτρα για την καλή διακυβέρνηση και την αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης.

Προτεραιότητα	Μέτρο
Συντονισμός των πολιτικών ένταξης	1. Εθνικός Μηχανισμός για τον συντονισμό των πολιτικών ένταξης 2. Περιφερειακά Παρατηρητήρια Ένταξης 3. Παρατηρητήριο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης
Ποιότητα των πολιτικών ένταξης	1. Χάρτης Ποιότητας Κοινωνικών Υπηρεσιών 2. Δίκτυα Κοινωνικής Καινοτομίας
Αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης	1. Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα

	<p>2. Ανάπτυξη του Κοινωνικού Πλουραλισμού</p> <p>3. Ανάπτυξη της Βασικής και Εφαρμοσμένης Έρευνας στο πεδίο των πολιτικών ένταξης</p>
--	--

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη, 2014.

Από την άλλη μεριά όμως, η κοινωνική πτυχή του κράτους πρόνοιας, εστιάζει στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας ως αποτέλεσμα της υλοποίησης των κοινωνικών πολιτικών, η οποία αποδίδεται με σαφήνεια μέσω των κοινωνικών δεικτών, των δεικτών ευημερίας και λοιπών στατιστικών στοιχείων που αποτυπώνουν τις κοινωνικές ανάγκες των πολιτών.

Παρατηρώντας τους δείκτες καλύτερης ζωής για την Ελλάδα, εξάγεται το συμπέρασμα πως σε αρκετά μεγάλο αριθμό θεμάτων του δείκτη η Ελλάδα βρίσκεται αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο, γεγονός που αντικατοπτρίζει την ανεπιτυχή κοινωνική πολιτική που εφαρμόζει το κράτος πρόνοιας, καθώς:

Η ικανοποίηση των Ελλήνων πολιτών από τη ζωή τους είναι εξαιρετικά χαμηλή καθιστώντας έτσι σαφές το κλίμα αβεβαιότητας και ανασφάλειας που διακατέχει την μεγαλύτερη μερίδα του ελληνικού λαού.

Οι αντιπροσωπευτικότεροι δείκτες, που αντιστοιχούν στους βασικότερους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας (στέγαση, εισόδημα, εργασία), βρίσκονται επίσης πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο. Οι άνθρωποι δυσκολεύονται τόσο να βρουν εργασία, όσο και να παραμείνουν σε αυτή, κάτι που έχει άμεσο αντίκτυπο στα εισοδήματά τους, τα οποία αν και χαμηλότερα του μέσου όρου, αντιστοιχούν σε περισσότερες ώρες εργασίας από ότι σε άλλες χώρες. Οι άνθρωποι στην Ελλάδα εργάζονται 2.034 ώρες το χρόνο, πάνω από το μέσο όρο των 1.765 ωρών του OECD και όσο για τα εισοδήματά

τους «στην Ελλάδα, το μέσο σταθμισμένο καθαρό διαθέσιμο κατά κεφαλή εισόδημα των νοικοκυριών είναι 19.095 USD το χρόνο, κάτω από το μέσο όρο του OECD που ανέρχεται σε 23.938 USD το χρόνο. Ωστόσο υπάρχει ένα πολύ σημαντικό κενό μεταξύ φτωχών και πλουσίων – το ανώτερο 20 % του πληθυσμού κερδίζει έξι φορές περισσότερα από το κατώτερο 20 %» (OECD 360, Ελλάδα 2015: 26).

Τέλος, το ποσοστό συμμετοχής στα κοινά, ως δείκτης εμπιστοσύνης των πολιτών στην κυβέρνηση, εκφράζει προφανώς την κοινωνική και πολιτική κατάσταση της χώρας και πιο συγκεκριμένα τη δυσαρέσκεια και την έλλειψη εμπιστοσύνης των ψηφοφόρων σχετικά με την ασκούμενη οικονομική και κοινωνική πολιτική, γεγονός που κορυφώνεται με την αποχή τους από την εκλογική διαδικασία.

Παρακάτω καταγράφονται κωδικοποιημένα οι Δείκτες ευημερίας, όπως αυτοί διαμορφώθηκαν έπειτα από μελέτη που διεξήχθη από τον ΟΟΣΑ και αφορά στο 2015.

Πίνακας 6.5: Δείκτες κοινωνικής ευημερίας

Δείκτης	
 Στέγαση	<p>Το μέσο σπίτι έχει 1,2 δωμάτια ανά άτομο.</p>
 Εισόδημα	<p>Η μέση περιουσία των νοικοκυριών 14.004 USD ανά άτομο.</p>
 Εργασία	<p>Περίπου το 14,4 % του εργατικού δυναμικού έχει μείνει χωρίς εργασία για ένα έτος ή περισσότερο.</p>
 Κοινότητα	<p>Περίπου το 68 % των ανθρώπων πιστεύουν ότι γνωρίζουν κάποιον στον οποίο θα μπορούσαν να στηριχθούν σε περίπτωση ανάγκης.</p>
 Εκπαίδευση	<p>Ο μέσος μαθητής πέτυχε βαθμολογία 466 στο τεστ PISA στην ανάγνωση, τα μαθηματικά και τις επιστήμες.</p>
 Περιβάλλον	<p>Τα επίπεδα μόλυνσης του αέρα είναι 27,3 μικρογραμμάρια ανά κυβικό μέτρο.</p>
 Συμμετοχή στα κοινά	<p>Το ποσοστό συμμετοχής στις τελευταίες γενικές εκλογές ήταν 62% των εγγεγραμμένων.</p>
 Υγεία	<p>Το προσδόκιμο ζωής είναι 81 έτη.</p>
 Ικανοποίηση από τη ζωή	<p>Σε μία κλίμακα από το 0 έως το 10, οι άνθρωποι βαθμολογούν με 4,7 τη γενική ικανοποίηση από τη ζωή τους.</p>
 Ασφάλεια	<p>Το ποσοστό αυτοκτονιών είναι 1,4 ανά 100.000 κατοίκους.</p>
 Ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής	<p>Περίπου το 6 % των εργαζομένων υπερβαίνουν το κανονικό εργασιακό ωράριο.</p>

Πηγή: OECD 360, Ελλάδα 2015.

Οι προφανείς αντιθέσεις, μεταξύ της πολιτικής και της κοινωνικής οπτικής του κράτους πρόνοιας, οι οποίες εκτενώς αναλύθηκαν παραπάνω,

επιβεβαιώνουν την αποτυχία του συστήματος κοινωνικής προστασίας να επιτύχει τους στόχους του, δηλαδή την μείωση της φτώχειας και την καταπολέμηση των παραγόντων που την προκαλούν μέσω της ύπαρξης ενός αποτελεσματικού και ισχυρού κράτους πρόνοιας ικανού μέσω κατάλληλων δράσεων και πολιτικών να αναβαθμίσει το επίπεδο διαβίωσης των πολιτών. Είναι γεγονός, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία των δαπανών του κράτους για κοινωνική προστασία (βλ. πίνακα 5.1.2), ότι παρόλο που διαχρονικά αυξάνονταν σημαντικά, ωστόσο το ποσοστό της φτώχειας δεν μειώθηκε (Δαφέρμος, Παπαθεοδώρου, 2011). Οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες που προκάλεσε η κρίση των τελευταίων χρόνων, όπως η αύξηση της ανεργίας, η μείωση των θέσεων εργασίας λόγω της διακοπής εργασιών πολλών επιχειρήσεων, η μεταβολή της φύσης της απασχόλησης, η γενική περικοπή μισθών και συντάξεων, η αυξημένη επιβολή φορολογίας σε ιδιώτες και επιχειρηματίες και η μεγάλη απώλεια εσόδων από πλευράς του δημοσίου λόγω της φοροδιαφυγής, οδηγεί σε μεγαλύτερη καθίζηση της οικονομικής κατάστασης των πολιτών, φέρνοντας έτσι στη επιφάνεια το μέγεθος του προβλήματος της αδυναμίας των ανθρώπων να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να εξασφαλίσουν όλους εκείνους τους απαραίτητους πόρους για την επιβίωσή τους και της αδυναμίας του κράτους πρόνοιας να το αντιμετωπίσει επιτυχώς. Οι λόγοι για τους οποίους κάτι τέτοιο συμβαίνει, αναλύονται εκτενώς στις επόμενες ενότητες.

6.2. Λίγα λόγια για τους βασικότερους τομείς λειτουργίας του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα

6.2.1 Η Κοινωνική ασφάλιση

Ο θεσμός της κοινωνικής ασφάλισης μπορεί να θεωρηθεί ως ο βασικότερος τομέας δράσης του κράτους πρόνοιας και η ανάγκη διενέργειας μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να λειτουργεί εύρυθμα και να καθίσταται βιώσιμο, συζητείται ήδη από τη δεκαετία του '80. Ενώ ο αρχικός στόχος

της κοινωνικής ασφάλειας ήταν η προστασία και η κάλυψη των ατόμων από κινδύνους που σχετίζονται με την ασθένεια, την αναπηρία, τη μητρότητα, την ανεργία, το γήρας, το θάνατο και τα ατυχήματα, η παρέκκλιση από τον στόχο αυτό δεν άργησε να συμβεί, καθώς η κατάσταση όπως έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια δημιουργεί προβληματισμούς. Τα κακώς κείμενα του ασφαλιστικού συστήματος αφορούν στα εξής (Αργυρόπουλος, 2017):

- Στην έλλειψη κεφαλαίων λόγω κακής διαχείρισης και στην άниση χρηματοδότηση των ασφαλιστικών φορέων.
- Στην κατάτμηση σε πολλά επιμέρους ασφαλιστικά ταμεία, με αδικαιολόγητες διαφοροποιήσεις στον τομέα των παροχών, αλλά και στο εύρος των συντάξεων.
- Στην ελαστικότητα απόκτησης σύνταξης.
- Και στην απροσδιοριστία ως προς τον ακριβή αριθμό των συνταξιούχων.

Τα αίτια που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση θα μπορούσαν να διαχωριστούν σε ενδογενή και εξωγενή (Ζαφείρη – Καμπίτση, 2009), διευκολύνοντας έτσι την ανάλυση και την κατανόηση της πηγής του προβλήματος.

Τα εξωγενή αίτια αναφέρονται στην κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, η οποία αν και επηρεάζει άμεσα τον τομέα κοινωνικής ασφάλισης, δεν αποτελεί εσωτερική του αδυναμία. Πιο αναλυτικά, οι νέες μορφές απασχόλησης και η άνοδος της ανεργίας εξαιτίας της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, επιφέρουν απώλεια των εισφορών κάτι που είναι εξαιρετικά επικίνδυνο για τη βιωσιμότητα των ταμείων στην παρούσα φάση. Επιπλέον, η δημογραφική εξέλιξη, η οποία βαίνει αρνητικά πρώτον,

εξαιτίας της υπογεννητικότητας, δεύτερον, εξαιτίας της ανόδου του προσδόκιμου ζωής και τρίτον, λόγω της μείωσης του πληθυσμού – και κυρίως των νέων – η οποία προκαλείται από τη μαζική φυγή των νέων ανθρώπων στο εξωτερικό για σπουδές και ανεύρεση εργασίας, επιβαρύνει δραματικά, τόσο τα ασφαλιστικά ταμεία οι ανάγκες ρευστότητας των οποίων αυξάνονται λόγω της καταβολής των συντάξεων ενώ ταυτόχρονα υπάρχει έλλειψη εσόδων αφού οι εισφορές εκ των πραγμάτων μειώθηκαν, όσο και το εθνικό σύστημα υγείας, το οποίο επιβαρύνεται εξαιτίας των αυξημένων αναγκών για παροχή φροντίδας που επιβάλλει η σύσταση του πληθυσμού στη χώρα.

Τα ενδογενή αίτια, αφορούν σε μια σειρά παραγόντων όπως:

- Η δέσμευση των καταθέσεων των ασφαλιστικών φορέων στην Τράπεζα της Ελλάδος και η μη αξιοποίηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας, η οποία μόνο επιζήμια μπορεί να είναι.
- Η υιοθέτηση ενός μικτού συστήματος κοινωνικής αρωγής και η απομάκρυνση από τα διακριτά όρια μεταξύ συστήματος κοινωνικής ασφάλισης (το οποίο έχει ανταποδοτικό χαρακτήρα και επιδιώκει τη συμπλήρωση ή αναπλήρωση της απώλειας εισοδήματος λόγω συγκεκριμένου κοινωνικού κινδύνου) και συστήματος κοινωνικής πρόνοιας (η οποία συνδράμει ανεξαιρέτως οποιονδήποτε πολίτη πληροί τις προϋποθέσεις που τον καθιστούν αδύναμο να επιβιώσει χωρίς την παροχή βοήθειας), κατάφερε να μειώσει την αποτελεσματικότητά του.
- Η χρηματοδότηση μέσω κοινοτικών πόρων ή κρατικών επιχορηγήσεων των ασφαλιστικών εισφορών ορισμένων επαγγελματικών κατηγοριών, με υψηλές αποδοχές όπου θα ήταν

δύσκολο να το επωμιστούν οι ίδιοι ή οι εργοδότες, καθιστά άδικο το γεγονός για το σύνολο των ασφαλισμένων.

- Η εισφοροδιαφυγή είναι το επόμενο ενδογενές αίτιο της άσχημης κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει το σύστημα κοινωνική ασφάλισης και θα ήταν ίσως χρήσιμο πρώτον να ιδωθεί ως η αντίδραση των εργοδοτών και εργαζομένων στην άνιση μεταχείριση μεταξύ των πολιτών όπως περιγράφηκε παραπάνω και δεύτερον να προβληματίσει για τα μέτρα που η πολιτεία λαμβάνει για τον ακριβή προσδιορισμό του ύψους της εισφοροδιαφυγής και του τρόπου πάταξής της.
- Ο μεγάλος αριθμός συνταξιούχων λόγω αναπηρίας, οι οποίοι δεν ήταν πραγματικά δικαιούχοι αναπηρικής σύνταξης.
- Η υπαγωγή στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, χωρίς τη στήριξη της υπαγωγής τους σε κριτήρια νοσηρότητας, επιβάρυνσης της υγείας και θνησιμότητας, με αποτέλεσμα να συνταξιοδοτούνται πέντε έτη νωρίτερα εργαζόμενοι σε κατηγορίες επαγγελμάτων που κανονικά δεν θα έπρεπε να ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, επιβαρύνοντας με τον τρόπο αυτό το ήδη βεβαρημένο ασφαλιστικό.
- Η συγχώνευση των προβληματικών ταμείων με άλλους υγιής φορείς και μάλιστα διατηρώντας τα προνόμια εκείνα που κατέστησαν τα ταμεία προβληματικά, επιβαρύνοντας έτσι τους υγιής φορείς.
- Η απουσία εκπόνησης αναλογιστικών μελετών, η οποία ενισχύει την άποψη για την εντελώς απρογραμμάτιστη, ανοργάνωτη και αποσπασματική δράση της πολιτείας σε ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης. Η εκπόνηση αναλογιστικής μελέτης διασφαλίζει τρόπον τινά τον εκάστοτε φορέα κοινωνικής ασφάλισης για τις οικονομικές

συνέπειες και τον αντίκτυπο που θα έχει πάνω του η θεσμοθέτηση ορισμένων μέτρων.

- Υπό αυτό το πρίσμα οι κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να κινηθούν προς την ανεύρεση νέων πόρων και συγκεκριμένα πόρων που δεν θα προέρχονται από τον κρατικό προϋπολογισμό επιβαρύνοντάς τον συνδυαστικά με τον εξορθολογισμό από διοικητική και οργανωτική άποψη των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης.

6.2.2 Προστασία κατά της ανεργίας – Απασχόληση

Το πρώτο μέρος της παρούσας ενότητας αναφέρεται στην ανεπαρκή προστασία κατά της ανεργίας και τους λόγους που κάτι τέτοιο υφίσταται και το δεύτερο μέρος αφορά στην κριτική των πολιτικών απασχόλησης. Έτσι λοιπόν έχουμε:

Από τη μια μεριά, η οικονομική κατάσταση της χώρας τα τελευταία χρόνια, ανέδειξε την ανεπάρκεια των μέτρων που λαμβάνει η πολιτεία για την προστασία κατά της ανεργίας. Τα κριτήρια των δικαιούχων του επιδόματος ανεργίας είναι αυστηρά, δεν αναπροσαρμόστηκαν στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και αφήνουν εκτός πολλούς ανέργους, παρέχοντάς τους έτσι ελλιπή προστασία στο σύνολο των ανέργων. Το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά της ανεργίας, επιβάλλουν ριζική αναμόρφωση των κριτηρίων χορήγησης επιδόματος ανεργίας. Συγκεκριμένα, όσοι δεν είναι ενταγμένοι στην επίσημη αγορά εργασίας, οι νέοι εργαζόμενοι και οι μακροχρόνια άνεργοι, κατηγορίες οι οποίες διαχρονικά αποτελούν πολύ μεγάλο μέρος των ανέργων της χώρας και συνθέτουν την πλέον ευάλωτη κοινωνικά και οικονομικά ομάδα, στερούνται του δικαιώματος χορήγησης επιδόματος ανεργίας. Το ζήτημα αυτό, είναι πολύ πιο έντονο στις μέρες μας και η επίλυσή του αποτελεί επιτακτική ανάγκη, καθώς στην προ κρίσης περίοδο ο ρόλος της οικογένειας αποτελούσε ακρογωνιαίο λίθο ως προς την

απορρόφηση των προβλημάτων που προκαλούσε η ανεργία των νέων, των γυναικών και των μακροχρόνια ανέργων, προστατεύοντας τις ομάδες αυτές από την πλήρη εξαθλίωση. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν είναι εφικτό να συμβεί στις μέρες μας και έτσι οι συνέπειες της ανεργίας και οι παθογένειες της πολιτικής απασχόλησης μεγεθύνονται. Κατά συνέπεια, οι παράγοντες που καθιστούν την προστασία των ανέργων ανεπαρκή, είναι δύο. Ο πρώτος σχετίζεται με τον τρόπο διάρθρωσης του συστήματος καταβολής επιδομάτων ανεργίας, ο οποίος επιβάλλει το κριτήριο της υποχρεωτικής ένταξης του πολίτη σε κάποιο ασφαλιστικό ταμείο ως προαπαιτούμενο για τη χορήγηση επιδόματος ανεργίας. Ο δεύτερος παράγοντας σχετίζεται με τη δομή της απασχόλησης στη χώρα και συγκεκριμένα με τα ποσοστά τόσο της ανεργίας, όσο και της αδήλωτης εργασίας, αλλά και με την δυσκολία των νέων να εισέλθουν στην αγορά εργασίας (Ζαμπαρλούκου, 2014).

Από την άλλη μεριά, καθεμιά από τις πολιτικές απασχόλησης (ενεργητικές και παθητικές), στοχεύουν σε εντελώς διαφορετικά είδη ανεργίας, επικεντρώνοντας για το λόγο αυτό την ανάλυσή στις ενεργητικές πολιτικές. Συγκεκριμένα, οι παθητικές πολιτικές υπάρχουν για να στηρίζουν τους ακουσίως ανέργους, ενώ οι ενεργητικές πολιτικές υπάρχουν για να στηρίζουν την εκούσια ανεργία.

Υπό αυτόν τον διαχωρισμό, στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ενυπάρχουν οι εξής παθογένειες (Αδάμ, Παπαθεοδώρου, 2010):

- Προτίμηση των φθηνότερων νεοεισερχομένων εργαζομένων στις θέσεις εργασίας από τους ηλικιακά μεγαλύτερους και υψηλόμισθους.
- Δημιουργία υποτιθέμενων θέσεων εργασίας από επιχειρήσεις με απώτερο στόχο την είσπραξη των επιδοτήσεων.

- Επιλογή προς πρόσληψη ανέργων με δυσανάλογα των θέσεων εργασίας προσόντων, αποκλείοντας έτσι αυτούς που πραγματικά κινδυνεύουν να αποκλειστούν κοινωνικά *«εν αντιθέσει με την επίσημη ρητορεία για εξατομικευμένες και στοχευμένες παρεμβάσεις»* (Αδάμ, Παπαθεοδώρου, 2010: 35).
- Συμμετοχή των ανέργων σε προγράμματα κατάρτισης κυρίως για την είσπραξη των χορηγούμενων ποσών (επιδότηση) και η κυκλική παραμονή τους σε καθεστώς κατάρτισης – ανεργίας – κατάρτισης, γεγονός που δε συνάδει με την χρησιμότητα των προγραμμάτων κατάρτισης ως μέσων για την είσοδο των ανέργων στην αγορά εργασίας.
- Χαμηλά ποσοστά παραμονής στην εργασιακή θέση των ατόμων που προσελήφθησαν μέσω προγραμμάτων μετά το πέρας του προγράμματος. Αυτό έχει ως συνέπεια τη δημιουργία μιας δεύτερης αγοράς εργασίας της οποίας οι εργαζόμενοι είναι έκτακτοι, απασχολούμενοι προσωρινά, χωρίς εργασιακά δικαιώματα και με συνεχή ανασφάλεια.
- Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης δίνουν κίνητρα ώστε να αυξηθεί η ζήτηση εργασίας, χωρίς ωστόσο να γίνεται ορθολογική χρήση του εργατικού δυναμικού επ' ωφελεία της απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης.
- Τέλος, δεν θα μπορούσε να παραληφθεί ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η επιλογή προς πρόσληψη των εγγεγραμμένων ανέργων σε προγράμματα επιδότησης απασχόλησης.

6.2.3 Υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας

Στην Ελλάδα ο χώρο της υγείας αντιμετωπίζει πολλά και σοβαρά προβλήματα, τόσο σε επίπεδο οργάνωσης, όσο και σε επίπεδο αποτελεσματικότητας και απόδοσης. Έτσι, αν και το νομοσχέδιο για τη δημιουργία εθνικού συστήματος υγείας ψηφίστηκε από το 1983, κατ' ουσίαν η καθολική παροχή στους πολίτες ενός ολοκληρωμένου πακέτου υπηρεσιών υγείας δεν επετεύχθη ποτέ.

Η σπατάλη, η διαφθορά και η έλλειψη οργάνωσης συνθέτουν την εικόνα του εθνικού συστήματος υγείας. Πιο αναλυτικά, παρατηρείται έλλειψη νοσηλευτικού προσωπικού, η οποία αναπληρώνεται από τη φροντίδα του οικογενειακού και συγγενικού περιβάλλοντος του νοσηλευόμενου ή αποκλειστικές νοσοκόμες και πλεόνασμα ιατρικού προσωπικού σε ορισμένες ειδικότητες, ενώ έλλειψη επίσης σημειώνεται σε άλλες. Τα έσοδα από την παροχή των υπηρεσιών είναι μηδαμινά, όπως μηδαμινή είναι και η ύπαρξη διαγνωστικών εργαστηρίων και κλινών εντατικής θεραπείας. Δεν θα μπορούσε να παραληφθεί και ο τρόπος διοίκησης των νοσοκομείων (Μουτσόπουλος, 2008). Τα προβλήματα του συστήματος υγείας, σχετίζονται αφενός με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους ασθενείς και αφετέρου με το κόστος των υπηρεσιών αυτών. Έτσι, η χαμηλή ποιότητα παροχών πρωτοβάθμιας φροντίδας καταγράφεται συχνά στη βιβλιογραφία καταδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τη δυσαρέσκεια των πολιτών ως προς τις υπηρεσίες που τους προσφέρει το υπάρχον σύστημα υγείας. Σχετικά με το κόστος των υπηρεσιών αυτών, ενδεικτικά αναφέρεται ότι η χρηματοδότηση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης προέρχεται τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα και η χρηματοδότηση της δημόσιας υγείας προέρχεται από τον κρατικό προϋπολογισμό και από τα ασφαλιστικά ταμεία. Οι ελλείψεις σχετικά με τα αναλώσιμα υλικά και τον ιατρο - τεχνολογικό εξοπλισμό αποτελεί ακόμη ένα σημαντικό πρόβλημα. Τα ζητήματα αυτά έχουν βαρύνουσα σημασία πολλώ δε μάλλον αν

αναλογιστεί κανείς το σκοπό θεσμοθέτησης και ύπαρξης του συστήματος υγείας.

Οι βασικότερες αιτίες των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το σύστημα υγείας, είναι μεταξύ άλλων (Δερβένης, Βογιατζής, 2016):

- Το γεγονός ότι δε συμβαδίζουν πλέον οι σημερινές ανάγκες υγείας των πολιτών με τις παλιές δομές οργάνωσης και αποζημίωσης των υπηρεσιών.
- Στις αυξανόμενες προσδοκίες των πολιτών σχετικά με τις υπηρεσίες και τις παροχές υγείας
- Στην λανθασμένη αντιμετώπιση και στην ελλιπή προσπάθεια προσαρμογής στην αυξανόμενη πολυπλοκότητα του συστήματος.
- Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι *«σήμερα όλα τα συστήματα χαρακτηρίζονται από υψηλές δαπάνες (σε ποσοστό του ΑΕΠ ξεπερνούν το 10-11% με αυξητικές τάσεις), από χαμηλή αποδοτικότητα και αυξημένη δυσαρέσκεια των πολιτών. Αποτέλεσμα των παραπάνω, είναι η αύξηση της σπατάλης στο σύστημα, δηλαδή παροχή υπηρεσιών που δεν δημιουργούν αξία. Υπολογίζεται (Αγγλία, NHS, και ΗΠΑ) ότι το ένα τρίτο των δαπανών υγείας είναι σπατάλη, και οφείλεται στο ότι πληρώνουμε για περισσότερη υγεία και όχι για καλύτερη υγεία»* (Δερβένης, Βογιατζής, 2016), κάτι που καθρεπτίζει την αντίληψη και τη νοοτροπία των πολιτών και που δίνει το έναυσμα να αναλογιστεί κανείς τη σημασία που έχει η ποιότητα των υπηρεσιών ειδικά στον τομέα της υγείας.

6.3. Η αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας και η ανορθολογική του δράση.

Βάσει των παραπάνω, στοιχειοθετείται και θεμελιώνεται η άποψη πως το κράτος πρόνοιας δεν είναι κατ' ανάγκη φτωχό, αλλά αναποτελεσματικό.

Αρχικά, η άσκηση κοινωνικής πολιτικής και η συνεπαγόμενη κατανομή των πόρων ανέκαθεν υπέκυπτε στην εξυπηρέτηση πολιτικής φύσεως κριτηρίων και όχι κοινωνικής, δημιουργώντας ένα δίπολο που εκπροσωπείται από την μια μεριά μέσω της άνισης κατανομής κοινωνικών κριτηρίων και από την άλλη μεριά μέσω της εξαγγελίας αναγκαίων μεταρρυθμίσεων και ικανών να επιφέρουν ωφέλιμες προς το κοινωνικό σύνολο μεταβολές, οι οποίες στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής είναι εξαιρετικά αργές έως ανύπαρκτες.

Έπειτα, η μη ανταπόκριση της προσφοράς παροχών πρόνοιας από το κράτος στον τρόπο που επιβάλλει η ζήτηση για την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών όπως αυτές διαμορφώνονται από τους πολίτες μέσω της περιρρέουσας κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά ατμόσφαιρας, καθιστά αυτομάτως το κράτος πρόνοιας αναποτελεσματικό και ανορθολογικά δρών.

Επιπροσθέτως, το σχετικά μικρό κομμάτι του πληθυσμού που μαστίζεται από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό αναλογικά ασκεί μικρότερης έντασης πιέσεις στους φορείς πολιτικής εξουσίας και επομένως «ακούγονται» λιγότερο και αποτελούν «μικρότερο» εμπόδιο στην λήψη αποφάσεων που αφορούν στις αναδιανεμητικές λειτουργίες στα πλαίσια του κράτους πρόνοιας. Χαρακτηρίζονται, λοιπόν από το πρόβλημα της εκπροσώπησης, καθώς τα εργατικά συνδικάτα είθισται να ασχολούνται περισσότερο με αυτούς που είναι ήδη ενταγμένοι στον εργασιακό χώρο και μάλιστα με τη μερίδα εκείνων που αποτελούν την πλειοψηφία των μελών τους (όπως δημόσιοι υπάλληλοι), παρά με τη μερίδα εκείνων που ανήκουν στην κατηγορία των ανασφάλιστων εργαζομένων ή των απασχολούμενων σε επισφαλείς θέσεις εργασίας. Αναδεικνύεται, επομένως, στο σημείο αυτό και η κοινωνική, ταξική και κάθετη διαίρεση των πολιτών, κάτι που αντιβαίνει στην ίδια τη φύση του κράτους πρόνοιας και της λειτουργίας του,

τονίζοντας για ακόμη μια φορά την αναποτελεσματικότητα και την ανορθολογική του δράση. Ως λύση στο πρόβλημα της εκπροσώπησης παρουσιάζονται οι συνασπισμοί συνηγορίας (άτυπες κινήσεις πολιτών που χωρίς οι ίδιοι να είναι φτωχοί επιδιώκουν να επηρεάσουν το πολιτικό σύστημα και την κοινή γνώμη, ώστε να δοθεί περισσότερη έμφαση στην καταπολέμηση της φτώχειας, της εξαθλίωσης και της ανισότητας που είναι - θα έπρεπε να είναι - και το ζητούμενο) κάτι που στην Ελλάδα δεν υφίσταται, τουλάχιστον σε υπολογίσιμη ένταση και έκταση (Ματσαγγάνης, 2014).

Συμπληρωματικά, η αναποτελεσματικότητα του κράτους πρόνοιας μπορεί να αποδοθεί στις εγγενείς και δομικές αδυναμίες του συστήματος κοινωνικής προστασίας και συγκεκριμένα μέσω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου κράτους πρόνοιας που επικρατεί στη χώρα μας. Έτσι λοιπόν, παρατηρείται (Δαφέρμος, Παπαθεοδώρου, 2011):

- Υψηλή πόλωση με εντεινόμενες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ του πληθυσμού κάτι που ενισχύει τις συγκρούσεις λόγω αντιτιθέμενων συμφερόντων.
- Η διαφθορά, η έλλειψη διαφάνειας, η γραφειοκρατία και οι πελατειακές σχέσεις κλιμακώνουν τη δυσπιστία και την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών στον τρόπο λειτουργίας του κράτους πρόνοιας και στους φορείς εξουσίας γενικότερα.
- Η αποσπασματική εφαρμογή των πολιτικών πρόνοιας, τα μεγάλα κενά στην παροχή κοινωνικής προστασίας και η άρνηση της υιοθέτησης της αρχής της καθολικότητας, εντείνουν το πρόβλημα, οξύνουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και απομακρύνουν τα μέλη της κοινωνίας από τα οφέλη που θα τους προσέφερε η δημιουργία και υλοποίηση ενός υγιούς συστήματος

άριστης κατανομής των πόρων. Η ασθενής αναδιανεμητική επίδραση του εισοδήματος γίνεται αντιληπτή αν εξετάσει κανείς την πτωτική πορεία των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα. Αυξήθηκαν μόνο οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα που αφορούν μόνο την αύξηση των συντάξεων. Όλες οι υπόλοιπες κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα - όπως τα οικογενειακά επιδόματα ή τα επιδόματα ανεργίας ή τα επιδόματα στέγασης – μειώθηκαν. Αυτή η επισήμανση είναι άκρως σημαντική, καθώς αν συγκριθεί με τα ποσοστά φτώχειας, παρατηρείται ότι η πτωτική τάση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα, αυξάνει τα ποσοστά φτώχειας, αναδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την μικρού βαθμού αναδιανεμητική δύναμη του εισοδήματος.

- Ο ρόλος της οικογένειας, των συγγενικών δικτύων και της εθελοντικής προσφοράς, συνεπικουρούν τις δράσεις του κράτους, καλύπτοντας το πρόβλημα και αποκρύπτοντας τις πραγματικές διαστάσεις ζητήματος.

Καταλήγοντας, είναι εύλογο να ισχυριστεί κανείς ότι οι μηχανισμοί στήριξης του υπάρχοντος κράτους πρόνοιας διαμορφώθηκαν σε περιόδους περισσότερο ανθηρές οικονομικά και τώρα με την κρίση το πρόβλημα διογκώνεται, καθώς δεν επεκτάθηκε η κάλυψη των κοινωνικών αναγκών, ώστε να μειωθούν τα κενά στο κοινωνικό δίκτυ προστασίας με αποτέλεσμα να δοκιμάζεται στο παρόν η αποτελεσματικότητα του κράτους πρόνοιας τόσο οικονομικά όσο και διοικητικά (Λυμπεράκη, Τήνιος, 2012).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, συνθέτουν τόσο την τυπική και επίσημη έννοια του κράτους πρόνοιας, όσο και την άτυπη και ανεπίσημη, υπογραμμίζοντας έτσι τη διττή, αμφίσημη, αντικρουόμενη και εν τέλει αναποτελεσματική του φύση.

6.4. Η κριτική στην κριτική που ασκείται στο κράτος πρόνοιας

Βάσει των παραπάνω στοιχείων, γίνεται αντιληπτό ότι το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα ουσιαστικά δεν γνώρισε ποτέ ανάπτυξη και δεν λειτούργησε ποτέ ορθά και εύρυθμα. Θα έλεγε λοιπόν κανείς, πως στην πορεία των χρόνων, δεν υπήρξε παρά μια μετάβαση από την υπανάπτυξή του στην κρίση και την αμφισβήτησή του. Η βιβλιογραφία συντείνει στην άποψη ότι κρίση του κράτους πρόνοιας νοείται η κριτική και η αμφισβήτηση που δέχτηκε και εξακολουθεί να δέχεται πιο έντονα δε από τη δεκαετία του 1970.

Εύλογα αναρωτιέται κανείς, ποια είναι τα επιχειρήματα όσων αμφισβητούν και ασκούν κριτική στο κράτος πρόνοιας, τα οποία συνοψίζονται ως ακολούθως:

- i. αδυναμία του κράτους να επιτύχει τους στόχους που ορίζει η ύπαρξή του (εξάλειψη φτώχειας και κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς και εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης των πολιτών του).
- ii. παροχή κοινωνικών υπηρεσιών που ευνοούν τη μεσαία τάξη και όχι τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα του πληθυσμού, όπως κανονικά θα έπρεπε.
- iii. η ασκούμενη κοινωνική πολιτική κατέληξε να λειτουργεί ως μέσο κοινωνικού ελέγχου και όχι κοινωνικής ένταξης.
- iv. δημοσιονομική αδυναμία του κράτους να χρηματοδοτήσει τις ανάγκες λειτουργίας του κράτους πρόνοιας, αφενός λόγω της σπατάλης πόρων και της έλλειψης ανταγωνισμού και αφετέρου λόγω της υψηλής φορολογίας που αποτελεί αντικίνητρο για εργασία και επενδύσεις.
- v. η εξυπηρέτηση πελατειακών σχέσεων αποτέλεσε προτεραιότητα των κυβερνήσεων και όχι η λήψη μέτρων που θα λύσουν το πρόβλημα της ανισότητας.
- vi. δημιουργία ομάδων συμφερόντων που οξύνουν τις αντιθέσεις και τις ανισότητες στην κοινωνία.
- vii. σχηματισμός κοινωνικών σχέσεων βάσει του πατριαρχικού μοντέλου.

- viii. το κοινωνικό κράτος αποτελεί αντικίνητρο για εργασία και πρωτοβουλία και δημιουργεί τάσεις εξάρτησης του ατόμου από αυτό.
- ix. αύξηση του ρόλου και των αρμοδιοτήτων των στελεχών κοινωνικής διοίκησης (Σακελλαρόπουλος, 1999).

Μελετώντας προσεκτικά τα παραπάνω σημεία κριτικής του κράτους πρόνοιας και αναλογιζόμενοι τον ορισμό του που δόθηκε στην αρχή της συζήτησης, παρατηρούμε πως επιβεβαιώνεται η οικονομική, κοινωνική, πολιτική και φιλοσοφική – ηθική διάσταση του κράτους πρόνοιας, που η καθεμιά ξεχωριστά, αλλά και όλες μαζί συνθέτουν το σκηνικό της κριτικής και αμφισβήτησής του. Μια αμφισβήτηση σύνθετη, με οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και φιλοσοφικό περιεχόμενο.

Πριν όμως φτάσουμε στο σημείο της ανάλυσης αυτών των πτυχών, θα αναλύσουμε τον όρο της κρίσης του κράτους πρόνοιας με βάση την οικονομική θεωρία.

Η οικονομική θεωρία, λοιπόν παραθέτει δύο αντιτιθέμενες απόψεις σχετικά με την αποτυχία αποτελεσματικής ύπαρξης του κράτους πρόνοιας, που παρουσιάζουν ωστόσο και κάποια σημεία σύγκλισης και δεν είναι άλλες από τη νεοκλασική και την κεϋνσιανή θεωρία.

Η νεοκλασική θεωρία στοιχειοθετεί την κριτική της στο υψηλό κόστος παροχής κοινωνικών υπηρεσιών από το δημόσιο τομέα και στην αδυναμία εξεύρεσης πόρων για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας. Αυτό αλυσιδωτά επιδρά στα δημοσιονομικά ελλείμματα που δημιουργούνται, στη διαχρονική αύξηση του δημόσιου χρέους και στον κατακερματισμό της οικονομικής ανάπτυξης.

Η κεϋνσιανή θεωρία εστιάζει την κριτική της στο βαθμό που έχει επιτύχει το κράτος πρόνοιας να εκπληρώσει τους στόχους του, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης των πολιτών, μέσω της

αναδιανομής του εθνικού εισοδήματος από την ανώτερη οικονομικά τάξη στους οικονομικά ασθενέστερους. Η κεϋνσιανή θεωρία επικεντρώνεται λοιπόν στο αν το κράτος πρόνοιας κατάφερε να επιτύχει μέσω των μηχανισμών παρέμβασης που ανέπτυξε, μια πιο δίκαιη κοινωνία. Αυτό όμως, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ικανότητα χρηματοδότησης των πολιτικών κοινωνικής προστασίας του κράτους (Χλέτσος χ.χ.).

Αναδύεται, λοιπόν, βάσει των παραπάνω, ένα σημείο σύγκλισης και ένα σημείο απόκλισης των θεωριών. Οι δύο θεωρίες αποκλίνουν ως προς το βαθμό παρέμβασης του κράτους στην οικονομία, όπου οι κεϋνσιανοί υποστηρίζουν ότι εξασφαλίζει τη συνοχή και τη ρύθμιση, ενώ οι νεοκλασικοί πιστεύουν ότι το κράτος παρέχει αναποτελεσματικά υπηρεσίες κοινωνικής πολιτικής αντίθετα η ιδιωτική πρωτοβουλία και ο εθελοντισμός θα μειώσουν το κόστος, ενώ θα διατηρήσουν υψηλά το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το σημείο σύγκλισης σχετίζεται με την κοινή άποψη των δύο θεωριών ως προς την αδυναμία της οικονομίας να χρηματοδοτήσει το κράτος πρόνοιας (δημοσιονομική κρίση).

Στη συνέχεια θα αναλυθεί η κριτική που δέχεται το κράτος πρόνοιας ως προς τις τέσσερις διαστάσεις που συνθέτουν την ύπαρξή του.

A) Φιλοσοφική – Ηθική Διάσταση

Κατά τον Μίλτον Φρίντμαν, υπάρχει η εξής πλάνη όσον αφορά τα μέτρα πρόνοιας: ότι είναι εφικτό να κάνεις το καλό με τα χρήματα άλλων ανθρώπων. Αυτό συνεπάγεται δύο πράγματα. Πρώτον, ότι πρέπει να πάρεις τα χρήματα από κάποιον, πράξη που προϋποθέτει βία και εξαναγκασμό και είναι ασύμβατη με την έννοια της ελευθερίας και δεύτερον, οι άνθρωποι χάνουν την αυτοκυριαρχία τους και εξαρτώνται από τους επόπτες του κράτους πρόνοιας (Δημητροπούλου, 2014).

B) Κοινωνική Διάσταση

Η κριτική που ασκείται ως προς την κοινωνική διάσταση του κράτους πρόνοιας σχετίζεται με τις μεταβολές που επήλθαν στον κόσμο της αγοράς εργασίας. Οι συνεχώς μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες άλλαξαν άρδην και την αγορά εργασίας. Οι τεχνολογικές μεταβολές και η εξέλιξη – αναβάθμιση των τρόπων και μέσων παραγωγής, αύξησαν την παραγωγικότητα και μείωσαν τον αριθμό των εργαζομένων χωρίς να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Η συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού δημιούργησε δύο ομάδες εργαζομένων: αυτούς που είχαν υψηλή εξειδίκευση με γνώσεις και δεξιότητες που απασχολούνταν στις βελτιωμένες πια δομές της παραγωγής και οι «παλαιοί» εργαζόμενοι οι οποίοι δεν είναι πια ανταγωνιστικοί και χάνουν την εργασία τους. Αν σ' αυτή την κατάσταση προσθέτουμε και την μεταβολή των όρων εργασίας (ευέλικτο ωράριο, συμπληρωματική απασχόληση, προσωρινή απασχόληση), διαπιστώνουμε πως η κοινωνική πολιτική πρέπει να αντιμετωπίσει δύο προκλήσεις:

- τη μείωση ασφαλιστικών εισφορών
- την εξασφάλιση στους εργαζομένους, μέσω των παραδοσιακών μορφών στήριξης του εισοδήματος (π.χ. επίδομα ανεργίας) της επανένταξή τους στην αγορά εργασίας.

Επιπρόσθετα, οι δημογραφικές αλλαγές που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια ως προς τη γήρανση του πληθυσμού, τη μαζική φυγή των νέων σε χώρες του εξωτερικού με σκοπό την εξεύρεση εργασίας, την παράταση του προσδόκιμου της ζωής, εντείνουν την ανησυχία για το μέλλον του συνταξιοδοτικού συστήματος και την πορεία του εθνικού συστήματος υγείας.

Τέλος, οι μεταβολές στο θεσμό της οικογένειας επιβάλλει ριζική προσαρμογή της κοινωνικής πολιτικής στις εντελώς νέες ανάγκες που ανακύπτουν. Τέσσερις είναι οι εξελίξεις που σημειώθηκαν:

- Δύο εργαζόμενοι στο εσωτερικό της οικογένειας
- Αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών με παιδιά, λόγω διαζυγίων
- Αύξηση γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου
- Αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας (Σακελλαρόπουλος, 1999)

Επιβάλλεται, λοιπόν η εξατομικευμένη προσέγγιση των πολιτών σχετικά με την παροχή κοινωνικής προστασίας.

Γ) Οικονομική Διάσταση

Οξεία κριτική έχει δεχτεί διαχρονικά το κράτος πρόνοιας ως προς την αδυναμία χρηματοδότησης των αναγκών του. Αυτό συμβαίνει λόγω της επέκτασης των κοινωνικών δαπανών, που μοιραία διογκώνουν το κόστος του κοινωνικού κράτους. Η δημοσιονομική κρίση του κράτους πρόνοιας, αποδίδεται σε μια σειρά γεγονότων που λαμβάνουν χώρα λόγω της οικονομικής κρίσης και αριθμούνται παρακάτω:

- Μείωση των φορολογικών εσόδων
- Αύξηση της ανεργίας, άρα και αυξημένες ανάγκες για επιδόματα, αλλά και απώλεια ασφαλιστικών εισφορών
- Μεταβολή του θεσμού της οικογένειας και δημογραφικές αλλαγές, που επιβάλλουν την παροχή κοινωνικής προστασίας.

Συμπεραίνουμε από την μελέτη της κοινωνικής διάστασης του κράτους πρόνοιας το εξής: η κάθε κοινωνική μεταβολή είναι ικανή να επιφέρει σωρεία οικονομικών ανεπαρειών στην επιφάνεια, λόγω της κακής διάρθρωσης της οικονομίας και της παντελούς απουσίας λήψης μέτρων που θα οδηγούσαν σε οικονομική ανάπτυξη και κατ' επέκταση σε μεγαλύτερη ευχέρεια στην άρθρωση ορθής κοινωνικής πολιτικής και παροχής κοινωνικής προστασίας στους πολίτες.

Δ) Πολιτική Διάσταση

Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να παραθέσουμε έναν ορισμό της πολιτικής ο οποίος θα μας βοηθήσει στη συνέχεια να κάνουμε ένα βήμα πιο πέρα μιλώντας για κυβερνητική πολιτική. «Η πολιτική ορίζεται ως ένα πλάνο δράσης και δήλωσης ιδανικών, που προτείνεται από την κυβέρνηση, από ένα πολιτικό κόμμα ή από επιχειρήσεις» (Advanced Learners Dictionary). Η κρατική πολιτική, οριοθετείται από τις πράξεις ή παραλείψεις της κυβέρνησης, οι οποίες επηρεάζουν την κοινωνία στο σύνολό της (Ντούνης, 2011).

Το κράτος, μέσα από την πολιτική που ασκεί σε πολλά επίπεδα είναι υπεύθυνο να εντάξει (να κοινωνικοποιήσει) το άτομο στον οικονομικό χώρο είτε μέσω της αγοράς (όταν κατέχουν τα μέσα παραγωγής), είτε μέσω του κράτους (όταν δεν τα κατέχουν).

Το κράτος δηλαδή συγκροτεί και δημιουργεί τις συνθήκες για την ένταξη των ανθρώπων στο οικονομικό γίγνεσθαι, εν προκειμένω και μέσω της κοινωνικής πολιτικής. Γι' αυτό άλλωστε και οι πολιτικοί αρέσκονται να χρησιμοποιούν στον πολιτικό τους λόγο την έννοια του κράτους πρόνοιας. Τα πολιτικά κόμματα είναι υπέρ του κοινωνικού κράτους, ωστόσο πρέπει να καθίσταται σαφές τι εννοεί το καθένα από αυτά και σε ποια σημεία διαφοροποιούνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο: ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΡΙΖΙΚΟ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ - ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Το παρόν κεφάλαιο, κλιμακωτά θα οδηγήσει τη συζήτηση στο τι δέον γενέσθαι σχετικά με το κράτος πρόνοιας, καθώς αποτελεί το τμήμα της δεοντολογικής ανάλυσης του υπό εξέταση ζητήματος.

7.1. Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος;

Η κοινωνική πραγματικότητα στη χώρα μας, όπως έχει παρουσιασθεί και αναλυθεί μέχρι στιγμής στην παρούσα εργασία, υπονοεί την ανάγκη εκσυγχρονισμού και φέρνει στο φως τους λόγους για τους οποίους είναι απαραίτητη η επανασύσταση του κράτους πρόνοιας. Οι λόγοι αυτοί συνοψίζονται στις ακόλουθες γραμμές:

Για να αποφευχθούν νέες κρίσεις και να αναχαιτιστούν οι εντεινόμενες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ των πολιτών, μέσω ενός πλαισίου εξισορρόπησης των ταξικών δυνάμεων (Κοτόφωλος, 2017).

Στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, γίνεται συχνά λόγος για τη λεγόμενη «κοινωνική Ευρώπη» ως προοπτική ανάπτυξης μιας πολιτικής που θα έχει ως γνώμονα την κοινωνική ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη, την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, την μεγαλύτερη κοινωνική σύγκλιση και την βιώσιμη ανάπτυξη, με την οποία οφείλει να προσομοιάζει και η Ελλάδα.

Οι συνθήκες σε όλα τα επίπεδα της ζωής δεν είναι πια οι ίδιες όπως άλλοτε, καθώς παρατηρούνται (Σακελλαρόπουλος, 2011):

α) μετασχηματισμοί στον κόσμο της εργασίας: η δομή της απασχόλησης άλλαξε, οι ανάγκες τόσο των εργοδοτών όσο και των εργαζομένων μεταβλήθηκαν, νέες μορφές εργασίας ανέκυψαν και τα αυξημένα ποσοστά της ανεργίας λόγω της κρίσης επιβάλλουν αλλαγές στον τρόπο παροχής προστασίας των πολιτών.

β) διεθνοποίηση της οικονομίας: η διαδικασία διεθνοποίησης των οικονομιών πολλές φορές ελλοχεύει κινδύνους για χώρες λιγότερο ανεπτυγμένες που εναπόθεσαν την ανάπτυξή τους στη βάση ενός στρεβλού παραγωγικού προτύπου, όπως η Ελλάδα, καθιστώντας την αδύναμη να ανταπεξέλθει στις κοινωνικές ανάγκες του λαού της, και κάνοντάς την να

κινείται σπασμωδικά, να παρέχει προνοιακές υπηρεσίες αποσπασματικά και να έπεται των υπολοίπων χωρών.

γ) μεταβολή του οικονομικού ρόλου του κράτους: η εξασφάλιση χρηματοοικονομικών πόρων και η κατασκευή ενός βιώσιμου μηχανισμού που να μπορεί να ανταποκρίνεται με επιτυχία στο εύρος και τη φύση των αναγκών κοινωνικής προστασίας εμπίπτει στις οικονομικές αρμοδιότητες του κράτους. Οι πηγές χρηματοδότησης του κράτους πρόνοιας, οι οποίες αποτελούν μέλημα της κάθε κυβέρνησης, παρουσιάζουν τρωτά σημεία και οι λαθεμένες και άστοχες κινήσεις στον τομέα αυτό έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ποιότητα και στο περιεχόμενο της εφαρμοσθείσας κοινωνικής πολιτικής. Οι πηγές αυτές είναι (Θεοδωρουλάκης, Κουμαριανός, 2012) οι εισφορές εργοδοτών, οι εισφορές εργαζομένων, οι αποδόσεις από την κεφαλαιοποίηση εισφορών σε αποθεματικά και η κρατική εισφορά. Οι τρεις πρώτες πηγές σχετίζονται άμεσα με την αγορά εργασίας και η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, το σύνολο των παροχών του οποίου καλύπτονται αποκλειστικά από τις πηγές αυτές, έγκειται στο γεγονός ότι η μείωση των εσόδων από μια εκ των τεσσάρων πηγών χρηματοδότησης, πρέπει να αντισταθμιστεί με ισόποση αύξηση των υπολοίπων πηγών.

δ) Δημογραφικές αλλαγές: οι μεταβολές στη δομή του πληθυσμού, όπως η μετανάστευση των νέων σε χώρες του εξωτερικού για σπουδές ή επαγγελματική αποκατάσταση, αλλά και η υπογεννητικότητα που παρατηρείται λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετωπίζουν οι πολίτες, σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής προμηνύουν πως πρέπει να ληφθούν μέτρα που θα μειώνουν τον κίνδυνο κατάρρευσης του ασφαλιστικού συστήματος λόγω της δυσαναλογίας μεταξύ εισροών (εισφορών από την παρούσα απασχόληση του εργατικού δυναμικού) και εκροών (δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας για καταβολή συντάξεων και

παροχές υγείας, η ζήτηση των οποίων είναι αυξημένη από τα άτομα τρίτης ηλικίας).

ε) Μεταβολές στην οικογένεια: παλαιότερα ήταν συνηθισμένη η επαγγελματική ενασχόληση ενός μόνο μέλους της οικογένειας και μάλιστα κυρίως των ανδρών, με το κράτος να παρέχει προστασία στους «αρχηγούς» των οικογενειών. Με την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, αλλά και όλες τις μεταβολές που επήλθαν με το πέρασμα του χρόνου στο θεσμό της οικογένειας έχουμε και μεταβολή των κριτηρίων στα οποία θα πρέπει στηρίζεται η παροχή κοινωνικής βοήθειας.

Συμπερασματικά, αν και πολλοί παράγοντες σε πολλά επίπεδα έχουν αλλάξει κατά πολύ, η ανάγκη ύπαρξης ενός κοινωνικού πλαισίου στήριξης πάντα παραμένει η ίδια. Ο τρόπος και τα μέσα δράσης ωστόσο του πλαισίου αυτού πρέπει να προσαρμοστούν στις αλλαγές αυτές.

Οι λόγοι όμως που είναι απαραίτητη πια η οικοδόμηση ενός νέου κράτους πρόνοιας δεν σταματούν εδώ, καθώς (Esping – Andersen, 2006):

Υπάρχει η ανάγκη δημιουργίας μιας αξιόπιστης μεθόδου, στην οποία θα στηρίζεται η διαδικασία διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής, είναι πιο αναγκαία από ποτέ. Και συγκεκριμένα μιας μεθόδου που δεν θα στηρίζεται απλώς στην καταγραφή αναγκών πρόνοιας στο παρόν (δηλ. πόσοι άστεγοι υπάρχουν ή ποιο είναι το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας), αλλά θα αποτελεί μια μεστή σε πληροφορία βάση δεδομένων που θα επιτρέπει την εκτίμηση των αναγκών στο μέλλον, συνυπολογίζοντας και όλες τις επερχόμενες και ενδεχόμενες μεταβολές των μεγεθών της.

Υπάρχει εντονότερα στις μέρες μας η ανάγκη σύναψης ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου του κράτους πρόνοιας με τους πολίτες που θα ενέχει ουσιαστικότερα το κριτήριο της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Στις μέρες μας, η πρόνοια μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή κοινωνικής επένδυσης, καθώς η προστασία των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού, αφενός τους προστατεύουν στο παρόν, εξασφαλίζοντάς τους τα απαραίτητα για την εξασφάλιση ενός στοιχειώδους επιπέδου διαβίωσης, αφετέρου αποτρέπουν τις μελλοντικές αρνητικές συνέπειες (πολλαπλάσιες από αυτές του παρόντος) που θα προέρχονταν από τη μη παροχή προστασίας. Παραδείγματος χάριν, η παροχή προστασίας της μητρότητας, αφενός βοηθά την ίδια τη μητέρα αφού προστατεύεται βάσει νόμου, δεν χάνει την εργασία της και επιδοτείται το διάστημα απουσίας από την εργασία της, αλλά και το παιδί της μετέπειτα, καθώς αφού προστατεύεται η μητέρα, δεν κινδυνεύει και το παιδί να περιέλθει σε κατάσταση παιδικής φτώχειας τα επόμενα χρόνια της ζωής του.

Ο επαναπροσδιορισμός της ορθής αναλογίας ευθύνης και δράσης μεταξύ των τριών παρόχων κοινωνικής προστασίας που δεν είναι άλλοι από το κράτος, την οικογένεια και την αγορά. Το δύσκολο έργο της διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής, έγκειται στην εξεύρεση του άριστου και επωφελούς προς τα μέλη μιας κοινωνίας σημείου συνεισφοράς του καθενός από τους τρεις αυτούς φορείς.

Τοποθετώντας την παραπάνω συζήτηση σε ένα γενικότερο πλαίσιο, οδηγούμαστε σταδιακά στην πηγή του ζητήματος που κανονικά θα έπρεπε να απασχολεί το σύνολο των κρατικών φορέων εξουσίας αλλά και των πολιτών και το οποίο αναλύεται στη συνέχεια.

Η διεθνής βιβλιογραφία συχνά αναφέρει το δημοσιονομικό ως κύρια αιτία αμφισβήτησης του κράτους πρόνοιας. Επιπλέον, το ευρύ κοινό συχνά αναρωτιέται και θέτει ως αντικείμενο κριτικής τις παροχές που του παρέχονται ή θα του παρέχονται στο μέλλον από το κράτος. Αντί αυτού, θα ήταν δέον να προβληματιστούμε πάνω στο πως το κράτος μπορεί να παρέχει κοινωνική προστασία στο παρόν και στο μέλλον. Πιο

συγκεκριμένα, είναι σημαντικό να σκεφτούμε εκείνο τον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας και της οικονομίας που θα καλύπτει τις κοινωνικές ανάγκες και θα προωθεί τη συνολική κοινωνική ευημερία. Η σύγχρονη εποχή επιβάλλει τη ριζική αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας μέσω του περιορισμού του ρόλου του κράτους (νεοφιλελεύθερη άποψη) και ανάληψης πρωτοβουλίας από την πλευρά των πολιτών, δηλαδή οι πολίτες θα είναι υπεύθυνοι για την κάλυψη των κοινωνιών τους αναγκών και το κράτος θα αναγκάζεται τους πολλές ή πιο ορθά θα τους ωθεί μέσα από ρυθμίσεις να δρουν με σκοπό την κάλυψη των αναγκών τους. Εδώ η σύμπραξη ιδιωτικού και δημοσίου τομέα φαντάζει σπουδαία, καθώς ο ιδιωτικός τομέας θα μπορεί να παρέχει υψηλού επιπέδου κοινωνικές παροχές με μικρότερο κόστος από αυτό που θα απαιτούνται αν τις παρείχε ο δημόσιος τομέας.

Από την άλλη πλευρά, η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα του κράτους πρόνοιας σε μια χώρα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το ποσοστό των δημοσίων δαπανών που ένα κράτος αφιερώνει για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής (Χλέτσος 2003). Το ποσοστό όμως αυτό αυξάνεται όσο αυξάνονται και οι ανάγκες για κοινωνική προστασία που ανακύπτουν. Επομένως, ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας είναι αποδοτικό και αποτελεσματικό, όταν έχει αναπτύξει μηχανισμούς σε τέτοιο βαθμό που να μπορεί να ανταποκριθεί στις μεταβαλλόμενες συνθήκες που υπαγορεύει η εκάστοτε κοινωνική, οικονομική και πολιτική συγκυρία.

7.2. Η οικονομική κρίση ως ευκαιρία για επαναθεμελίωση του κράτους πρόνοιας

Η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών, εκτός από όλες τις σοβαρές συνέπειες και όλα τα προβλήματα τα οποία έχει προκαλέσει, έχει φέρει στην επιφάνεια και άλλα πολλά ζητήματα σχετικά με το κράτος, την

κοινωνία και την πολιτική, τα οποία βρίσκονταν σε λανθάνουσα κατάσταση και ανακλύπουν τώρα σε μεγαλύτερη έκταση από αυτήν προ κρίσης. Υπό αυτό το πρίσμα, η κρίση θα μπορούσε να ειπωθεί και ως μια μοναδική ευκαιρία για τον ριζικό μετασχηματισμό του κράτους πρόνοιας και για την ανεύρεση μιας νέας ισορροπίας μεταξύ πολιτείας και κοινωνίας.

Η ανωτέρω συζήτηση περί της κριτικής και της αμφισβήτησης του κράτους πρόνοιας, δημιουργεί τον συλλογισμό πως αδύναμο κρίκο στη λειτουργία του, δεν αποτελεί τόσο η οικονομία, όσο οι δομικές παθογένειες του ίδιου του κράτους, οι οποίες δεν είναι άλλες από (Σωτηρέλης, 2011):

Τις αδυναμίες του ελληνικού διοικητικού και πολιτικού συστήματος. Το διοικητικό σύστημα, από άποψη οργάνωσης και λειτουργίας προσκολλάται περισσότερο στις διαδικασίες παρά στο αποτέλεσμα και ο χαρακτήρας του είναι καθαρά πελατειακός, υπερδιογκώνοντας το πλήθος των κρατικών υπηρεσιών και τον αριθμό των δημοσίων υπαλλήλων, κάνοντας την όλη δράση του κράτους αναποτελεσματική, αδύνατη να ανταποκριθεί στο ρόλο της και να χειριστεί τις δημόσιες υποθέσεις εφαρμόζοντας κατάλληλες πολιτικές. Με βάσει τα χαρακτηριστικά αυτά, αντιλαμβάνεται κανείς την εμπλοκή του κράτους με τα πάσης φύσεως ιδιωτικά συμφέροντα και τη διαπλοκή του πολιτικού με το κοινωνικό κομμάτι του κράτους. Το πολιτικό σύστημα περνά μια από τις χειρότερες του φάσεις (ως συνέπεια των πράξεων και του ρόλου που διαδραμάτισαν στη διαμόρφωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης στη χώρα), καθώς τα τελευταία χρόνια εκφράζεται πιο έντονα από ποτέ η αμφισβήτηση, η δυσαρέσκεια και η έλλειψη εμπιστοσύνης από πλευράς των πολιτών ως προς τη Βουλή, αλλά και τις Κυβερνήσεις, πράγμα που αποδεικνύεται και από την αυξημένη απόχρη από την εκλογική διαδικασία.

Το φαινόμενο της διαπλοκής, το οποίο υφαίνει περίτεχνα ιδιωτικά και πολιτικά συμφέροντα, καθιστώντας το ζήτημα του νέου σημείου ισορροπίας

μεταξύ αγοράς και πολιτικής πιο επίκαιρο από ποτέ. Εδώ η απόκτηση κυριαρχίας, δύναμης, εξουσίας και χρημάτων για ατομικό όφελος, αποτελούν κύριο γνώμονα δράσης, παρά η υγιής σύμπραξη μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου τομέα προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Όλα αυτά τα τρωτά σημεία που ήρθαν στην επιφάνεια, μπορούν να αποτελέσουν εφιαλτήριο για ριζική αναμόρφωση του κράτους. Κάτι τέτοιο, προϋποθέτει δράσεις που να κατευθύνεται στους εξής τρεις πυλώνες:

- Συνειδητοποίηση της σπουδαιότητας ενίσχυσης της εθνικής κυριαρχίας.
- Επαναπροσδιορισμός της σχέσης πολιτικής – κοινωνίας και η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών στο πολιτικό σύστημα.
- Εκ βάθρων αναμόρφωση του διοικητικού συστήματος.

Οι προτάσεις για τη βελτίωση καθενός από τους βασικούς αυτούς πυλώνες, παρατίθενται αναλυτικά στην ενότητα που ακολουθεί.

7.3. Προτάσεις και προοπτικές για την κοινωνική πολιτική και το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα.

Οι παθογένειες, οι δυσλειτουργίες και τα κακώς κείμενα της κοινωνικής πολιτικής, δεν μπορεί παρά να ειπωθούν αρχικά υπό συνολική θεώρηση, εφόσον η κοινωνική πολιτική αποτελεί τμήμα της γενικότερης πολιτικής του κράτους. Από αυτή την οπτική γωνία, παρατίθενται κάποιες μεταρρυθμίσεις των τριών βασικών πυλώνων που αναφέρθηκαν πιο πάνω, οι οποίες θεωρούνται ως προαπαιτούμενα για να εξειδικεύσουμε στη συνέχεια τη συζήτηση παραθέτοντας κάποιες προτάσεις και προοπτικές βελτίωσης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα.

Σχετικά με την περιφρούρηση της εθνικής κυριαρχίας (Σωτηρέλης, 2011), η πολιτεία καλείται να διαφυλάξει την αυτονομία της πολιτικής της, κάτι που θα της προσδώσει το πλεονέκτημα να αναδιαταχθεί, ώστε με συντεταγμένες και συγκεκριμένες κινήσεις να αναδιοργανωθεί και να μπορέσει να ανταποκριθεί επαρκέστατα στις παγκόσμιες, αλλά και εθνικές απαιτήσεις. Για να συμβεί κάτι τέτοιο, όμως προϋποθέτει:

- Την κατοχύρωση της εξασφάλισης του δικαιώματος της δημοκρατικής νομιμοποίησης σε θέματα που κλυδωνίζουν την εθνική κυριαρχία.
- Τη ρητή και θεσμική προστασία των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών, που βρίσκονται στον πυρήνα του κράτους, ώστε να υπογραμμιστεί η αξία τους.
- Την αποφυγή της εκχώρησης σημαντικών κοινωνικών τομέων, όπως της υγείας, της πρόνοιας, της παιδείας σε ιδιωτικούς οργανισμούς και επιχειρήσεις που φιλοδοξούν να υποκαταστήσουν αρμοδιότητες που θα έπρεπε να ανήκουν στο κράτος, υπό την έννοια του παρόχου δημόσιας κρατικής ενίσχυσης στα πλαίσια των λειτουργιών ενός σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου.
- Τον ολοκληρωτικό εξορθολογισμό του κράτους, τόσο ως προς το ρόλο του ο οποίος οφείλει να ανταποκρίνεται στο ευέλικτο και αποτελεσματικό «κράτος στρατηγείο», όσο και ως προς την παροχή υπηρεσιών που η ύπαρξή του επιβάλλει.

Στη βάση του οικοδομήματος αυτού, η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της διαπλοκής μεταξύ της πολιτείας και των δράσεών της σε σχέση με τα ιδιωτικά συμφέροντα, όπως αυτά διαμορφώνονται τόσο μεταξύ των δύο αυτών πλευρών όσο και των αντικρουόμενων συμφερόντων μεταξύ των ιδιωτών. Εδώ ο βαθμός και τα μέσα πίεσης που η κάθε ομάδα μπορεί να

ασκήσει στους ιθύνοντες είναι βαρύνουσας σημασίας στα πλαίσια της συζήτησης περί σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου.

Σχετικά με την αναμόρφωση του πολιτικού συστήματος και την αποκατάσταση της αξιοπιστίας, οι μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται αφορούν (Σωτηρέλης, 2011) πρώτον, στα συνταγματικά προνόμια των βουλευτών και των υπουργών ως προς την ποινική τους αντιμετώπιση, δεύτερον, στην ενίσχυση των συμμετοχικών θεσμών ειδικά στην παρούσα κρίση αντιπροσώπευσης που αντιμετωπίζει το πολιτικό σύστημα. Εδώ η υιοθέτηση μορφών άμεσης δημοκρατίας ως προς τη λήψη αποφάσεων και ως προς την άσκηση νομοθετικού έργου, εξυπηρετεί άριστα το σκοπό της μεταρρύθμισης. Το τρίτο σκέλος των μεταρρυθμίσεων, αφορά στην αλλαγή του τρόπου χρηματοδότησης των κομμάτων, παράγοντας ικανός να αποκαταστήσει κατά κάποιον τρόπο την τιμή του πολιτικού συστήματος και των μελών του. Τέλος, η εκ νέου θεώρηση και αξιολόγηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και η εξεύρεση μηχανισμών που θα επικεντρώνονται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και όχι στην εξυπηρέτηση συμφερόντων, είναι ζωτικής σημασίας.

Σχετικά με την αναμόρφωση του διοικητικού συστήματος, απαιτούνται τρόποι που θα αυξήσουν την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και συγκεκριμένα η δημιουργία ενός συστήματος αξιολόγησης της απόδοσης του προσωπικού και η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης ως όπλου κατοχύρωσης της αποτελεσματικότητας και της διαφάνειας της κρατικής δράσης. Οι δαιδαλώδεις διαδικασίες, η πολυνομία και η γραφειοκρατία που χαρακτηρίζουν το διοικητικό σύστημα της χώρας, είναι στις πρώτες γραμμές της λίστας των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων που αφορούν στη δημόσια διοίκηση (Ντόλκας, 2016). Τέλος, η ανάπτυξη ενός συστήματος «χαρτογράφησης» και καταγραφής ποιοτικών και ποσοτικών

δεδομένων για ζητήματα που άπτονται από τη μια μεριά των επιδόσεων και από την άλλη των αναγκών και των ελλείψεων σε έμψυχο και άψυχο υλικό χρίζει άμεσης εκτέλεσης.

Η γενικότερη εξυγίανση του κράτους, ή ορθότερα η επαναθεμελίωσή του, αποτελεί στέρεα βάση πάνω στην οποία μπορεί να στηριχθεί το μετεξελιγμένο πια κράτος πρόνοιας, το οποίο από δεοντολογικής άποψης οφείλει:

- Να αφουγκράζεται τις ανάγκες των πολιτών για βοήθεια και να παραμένει προσηλωμένο στη λήψη μέτρων που διασφαλίζουν την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων.
- Να είναι σε θέση να γνωρίζει ανά πάσα στιγμή τις ανάγκες ποσοτικά, πώς δυνητικά ενδέχεται να μεταβληθούν, αλλά και την υλική και χρηματική αποτίμηση που απαιτεί η κάλυψη των αναγκών αυτών τόσο στο παρόν, όσο και στο εγγύς μέλλον. Εδώ είναι ιδιαίτερος χρήσιμος να υπογραμμιστεί η ανάγκη εξεύρεσης από πλευράς του κράτους πρόνοιας το ακριβές επίπεδο προσφοράς υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας και πρόνοιας που είναι κοινωνικά άριστο.
- Να αναπτύξει μηχανισμούς που να μπορούν να ενεργοποιούνται σε δυσμενείς συνθήκες, εξασφαλίζοντας την παροχή αρωγής, χωρίς να υπονομεύεται η σταθερότητα και να υπάρχει κίνδυνος εξάπλωσης και επέκτασης των κρίσεων.
- Να θεσπιστούν κριτήρια σε όλους τους τομείς παροχής κοινωνικής προστασίας που να ευνοούν όσους πραγματικά το έχουν ανάγκη.
- Να υπάρχει και να αποδίδεται πολιτική ευθύνη όταν καταπατώνται τα κοινωνικά δικαιώματα και όταν το κράτος πρόνοιας λειτουργεί

ενάντια στο λόγο ύπαρξής του και να παρέχονται εγγυήσεις και δεσμεύσεις ότι θα γίνεται η κάθε δυνατή προσπάθεια που θα έχει ως στόχο την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για το σύνολο των μελών της κοινωνίας, το οποίο με τη σειρά του θα προωθήσει την κοινωνική ευημερία.

- Να σταματήσει ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός του κράτους, που έχει άμεσο αντίκτυπο στο εύρος και την ποιότητα των παροχών του κράτους πρόνοιας.
- Να δοθεί έμφαση στην άσκηση πολιτικών κοινωνικού χαρακτήρα που θα στοχεύει στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων εντάσσοντας τους ανθρώπους ουσιαστικά στην κοινωνία και όχι προσωρινά, αποσπασματικά και λίγο. Το κράτος πρόνοιας να αποτελέσει με άλλα λόγια τον κρίκο που θα εντάξει τα άτομα στην παραγωγική διαδικασία.
- Να προληφθεί η εξάντληση των παρόχων αλληλεγγύης του άτυπου κράτους και να συγκεντρωθεί η προσπάθεια στη δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών παροχής βοήθειας στα πλαίσια του τυπικού κράτους πρόνοιας.
- Να υπάρξει ένα ολοκληρωμένο, συγκροτημένο και εξατομικευμένα σχεδιασμένο εθνικό πλάνο άσκησης κοινωνικής πολιτικής, που να ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας.
- Να αντιληφθεί τη σπουδαιότητα ένταξης των ανθρώπων στον εργασιακό χώρο και να καλλιεργεί το έδαφος για τη δημιουργία ενός οικονομικού συστήματος που θα μπορεί να συνεργαστεί με το

κράτος για την επίτευξη της απορρόφησης των κοινωνικών στόχων που επιτάσσει η κοινωνία και φιλοδοξεί να εκπληρώσει η πολιτεία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η στοιχειοθέτηση του συνόλου των δεδομένων, όπως αυτά παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία και όπως προκύπτουν βάσει της στατιστικής ανάλυσης και της κριτικής επεξεργασίας τους, οδήγησε στα εξής συμπεράσματα:

Παρατηρήθηκε μια σφοδρή πρόσκρουση του τι είναι δέον να συμβαίνει και να εφαρμόζεται στα πλαίσια της λειτουργίας και των αρμοδιοτήτων του κράτους πρόνοιας, με το τι πραγματικά συμβαίνει. Εφόσον η εξασφάλιση της αναπαραγωγής του ικανού προς εργασία πληθυσμού και της συντήρησης του μη ικανού προς εργασία πληθυσμού, αποτελεί βασική μέριμνα του κράτους πρόνοιας, παρατηρείται η παταγώδης αποτυχία του καθώς τα δημογραφικά στοιχεία μαρτυρούν ότι ο πληθυσμός της χώρας μειώνεται και τα στατιστικά στοιχεία μαρτυρούν ότι τα ποσοστά της φτώχειας αυξάνονται. Το κράτος πρόνοιας, έτσι, μεταβαίνει σε μια σωρεία αντιφάσεων ως προς την ύπαρξη και τη λειτουργία του.

Το θεσμικό – αναδιανεμητικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται και στην Ελλάδα, λειτουργεί εξαρτησιογόνα, ενισχύοντας το βαθμό εξάρτησης των πολιτών από το κράτος, το οποίο μπορεί να χειριστεί την ανάγκη αυτή κατά το δοκούν. Κάτι τέτοιο όμως αντιβαίνει στην αρχή της κοινωνικής ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης την οποία προσβέυει το μοντέλο αυτό. Κοινωνικά δικαιώματα και κοινωνική πολιτική αν και αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, δεν προστατεύονται με ουσιαστικό τρόπο, όπως κανονικά θα έπρεπε.

Η αναγκαιότητα ύπαρξης και παρέμβασης του κράτους δεν αμφισβητείται, καθώς η αγορά αδυνατεί να λειτουργήσει με γνώμονα τη δικαιοσύνη. Εκεί παρεμβαίνει ρυθμιστικά και διορθωτικά το κράτος (φτάνει η δράση του αυτή να καλύπτει πλήρως την αδυναμία της αγοράς και να διορθώνει την κοινωνική αδικία). Ωστόσο, η απεμπλοκή του πολιτικού συστήματος από τη δράση και λειτουργία του κράτους πρόνοιας, τίθεται ως ζήτημα επίκαιρο και ανοικτό προς συζήτηση.

Ο πρόχειρος, αποσπασματικός και συντεχνιακός χαρακτήρας του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου κράτους πρόνοιας στο οποίο ανήκει και η Ελλάδα, βρίσκεται σε απόλυτη συνάφεια με τις πολιτικές και ιδεολογικές ορίζουσες των φορέων εξουσίας, όπως θα αποδειχθεί και στη συνέχεια. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι η γέννηση, η πορεία και η εξέλιξη του κράτους πρόνοιας, διαμορφώθηκε και συνεπεία των ιστορικών γεγονότων που έλαβαν χώρα.

Αν και σε ιδεολογικό περιεχόμενο φαινομενικά οι αντιλήψεις (σοσιαλδημοκρατική, νεοφιλελεύθερη, μαρξιστική) περί του κράτους πρόνοιας, τείνουν να διαφοροποιούνται, στην πραγματικότητα φαίνεται η κοινή αντιμετώπιση και δράση σε ζητήματα κοινωνικής προστασίας και πρόνοιας με τα εκ των προτέρων γνωστά αποτελέσματα και τις αρνητικές συνέπειες που οι πολιτικές επιφέρουν.

Η προσέγγιση του κράτους πρόνοιας από οικονομική σκοπιά και η ενδελεχής μελέτη των διαφορετικών προσεγγίσεων που δόθηκαν μέσω της δημιουργίας διαφόρων σχολών σκέψης, αφήνουν ανοικτό προς διερεύνηση το ζήτημα του πώς ενώ το σύνολο των απόψεων διαχρονικά συντείνουν στο μικρό βαθμό παρέμβασης και στο μικρού μεγέθους κράτους, αλλά με μεγάλο βαθμό αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας, δεν έχει «εξευρεθεί» ακόμη ο τρόπος με τον οποίο θα πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο και τι είναι αυτό που αποτελεί τροχοπέδη στην υλοποίηση μεταρρυθμίσεων

που θα οδηγήσουν στην επίτευξη του στόχου που δεν είναι άλλος από την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσω παροχής κοινωνικής προστασίας.

Το κράτος πρόνοιας και οι κοινωνικές σχέσεις συνθέτουν μια στενά αμφίδρομη σχέση που οι ενέργειες της μιας πλευράς (εν προκειμένω του κράτους πρόνοιας) επενεργούν άμεσα και αισθητά στην άλλη (στην κοινωνία), η οποία είναι και ο τελικός αποδέκτης όλων αυτών των δράσεων και των πολιτικών. Οι ενέργειες του κράτους πρόνοιας βάζουν τις σχέσεις των ανισόπεδων οικονομικά ομάδων του πληθυσμού και δείχνουν πως ιστορικά συμβάλλουν στη μόγλευση της κοινωνίας και στη μεταβολή του κοινωνικού ιστού είτε με θετικό είτε με αρνητικό πρόσημο.

Η έννοια της εξουσίας και δη της πολιτικής υπό τη θεώρηση του χειρισμού καταστάσεων εισήχθη στη συζήτηση για να ερμηνεύσει και να εξηγήσει τις έννοιες της καταστολής και της πρόνοιας που προσφέρει, αλλά και να εισάγει την έννοια της βιο-πολιτικής ως τον τρόπο με τον οποίο οι εκάστοτε φορείς εξουσίας επεμβαίνουν στα άτομα της κοινωνίας, με απώτερο στόχο να διαχειρίζονται και να ρυθμίζουν διάφορους τομείς της ζωής τους, αφήνοντας το ζήτημα ανοικτό προς περαιτέρω έρευνα.

Η έντονη ύπαρξη του κοινωνικού και του πολιτικού στοιχείου του κράτους πρόνοιας, θεωρείται πια δεδομένο. Ο κοινωνικός χαρακτήρας που εγγενώς υπονοεί η ύπαρξη του κράτους πρόνοιας, έχει παραγκωνιστεί από την επικράτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων και χειρισμών, καθώς οι νομοθετικές και θεσμικές ρυθμίσεις είναι αντικείμενο πολιτικής βούλησης, η οποία καθοδηγείται από τον χειρισμό των αντικρουόμενων και αντιτιθέμενων συμφερόντων των μελών της κοινωνίας, δημιουργώντας τάσεις εξάρτησης και υπακοής από τη μια μεριά και απομάκρυνσης και ανυπακοής από την άλλη, στο πολιτικό σύστημα.

Οι επίσημα καταγεγραμμένες απόψεις των Ελλήνων για ζητήματα που άπτονται της οικονομίας και του κράτους, αποκρυσταλλώνουν πλήρως την κοινωνική πραγματικότητα στην Ελλάδα και φανερώνουν τις παθογένειες και τα τρωτά σημεία του κράτους πρόνοιας. Η γενικότερη εικόνα του κράτους πρόνοιας, μέσα από τα μάτια των πολιτών, εστιάζει στα εξής:

- Ανεπάρκεια των μέτρων και των πολιτικών κοινωνικής μέριμνας που εφαρμόζει η πολιτεία.
- Διαφθορά
- Αναχρονιστική νοοτροπία του συνόλου του πολιτικού συστήματος
- Αυξημένη ανασφάλεια και αίσθημα φόβου σχετικά με τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες και τις αναταράξεις και τις εντάσεις που οι ανισότητες αυτές συνεπάγονται.
- Έλλειψη εμπιστοσύνης στο μηχανισμό του κράτους σημαντικά

Οι πολίτες κρίνουν δυσμενώς την αποτελεσματικότητα, το εύρος και την ποιότητα των κοινωνικών παροχών, καθώς και την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία, αλλά και το μέγεθος του δημοσίου τομέα.

Θετικά διακείμενοι είναι απέναντι στις μεταρρυθμίσεις, τις αποκρατικοποιήσεις, την ανεμπόδιστη λειτουργία των αγορών και την ύπαρξη ανταγωνιστικότητας.

Η ανάγκη για ένταξη στην αγορά εργασίας είναι πολύ περισσότερο έντονη από την ανάγκη να δοθούν χρήματα σε μισθούς και συντάξεις, πράγμα που υποδεικνύει την ανάγκη να βασιστεί το κράτος στην οικονομία και στις παραγωγικές της δυνάμεις, στηριζόμενη περισσότερο στην παραγωγική διαδικασία και στην ένταξη των ατόμων στο εργασιακό σύστημα και λιγότερο στην ανάγκη για παθητική λήψη βοήθειας. Εξ' ου και η άποψη

πολλών ότι η παραγωγική ανασυγκρότηση θα αποτελούσε μια αξιόλογη λύση. Γενικότερα, από το σύνολο της ανάλυσης, ανέκυψε η άποψη ότι η αγορά εργασίας αποτελεί σημαντικό αρωγό της χορήγησης κοινωνικών παροχών στα πλαίσια λειτουργίας του κράτους πρόνοιας, καθώς η ορθή λειτουργία της (χωρίς ανασφάλιστη εργασία και εισφοροδιαφυγή), αποφέρει το μέγιστο δυνατό επίπεδο εισφορών εργοδοτών και εργαζομένων, πριμοδοτώντας τα ταμεία με χρήματα διαθέσιμα για κοινωνικούς σκοπούς. Για το λόγο αυτό η διαμόρφωση της πολιτικής απασχόλησης, χρίζει ιδιαίτερης προσοχής κατά το σχεδιασμό της.

Η φορολογία παρουσιάζεται ως μείζον θέμα στην παρούσα συζήτηση, καθώς παρατηρείται ότι ως μέσο αναδιανομής του εισοδήματος, διχάζει τους πολίτες χωρίζοντάς τους σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Σε αυτούς που προτιμούν χαμηλότερη φορολογία ακόμα και αν κάτι τέτοιο ενδέχεται να επιφέρει και λιγότερες κοινωνικές παροχές και σε αυτούς που προτιμούν να φορολογηθούν τα υψηλότερα εισοδήματα, ώστε να έσοδα αυτά των φόρων να διατεθούν στους πιο αδύναμους με τη μορφή κοινωνικών παροχών.

Τέλος, οι πολίτες εγείρουν αμφιβολίες για τον αξιακό χάρτη της χώρας και συγκεκριμένα για την αξιοπιστία του θεσμικού, δικαστικού και πολιτικού συστήματος.

Η αντιπαραβολή των παραπάνω απόψεων με τα στοιχεία για τη φτώχεια, οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε συνθήκες ακραίας και σχετικής φτώχειας, είναι σταθερά μεγάλο. Το ποσοστό φτώχειας με σταθερό όριο είναι επίσης ιδιαίτερος μεγάλο, επιβεβαιώνοντας έτσι και εμπειρικά – με οδυνηρό τρόπο – την ορθότητα των απόψεων των πολιτών για την αυξημένη και άμεση ανάγκη των καιρών για κρατική μέριμνα. Η τάξη μεγέθους του προβλήματος, ειδικά αν λάβει κανείς υπόψη του και τις άλλες διαστάσεις της φτώχειας (διατροφική – στέγασης – ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης), υποδεικνύει ότι η λήψη

πρωτοβουλίας και δράσης από το κράτος πρέπει να γίνει γρήγορα, άμεσα και με εντελώς διαφορετικό τρόπο από αυτόν του παρελθόντος.

Το σύνολο της στατιστικής ανάλυσης των οικονομικών του κράτους πρόνοιας, οδηγεί τη σκέψη μακροσκοπικά στα εξής:

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, αν και θεωρητικά υπάρχουν διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές απόψεις ως προς τον τρόπο παρέμβασης του κράτους και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, παρατηρείται μια εξομοίωση ως προς τον τρόπο δράσης ως φυσική ροή και εξέλιξη στο χρόνο, χωρίς να αποτυπώνεται διαχρονικά στην πράξη αυτή η διαφορετικότητα των ιδεολογικών απόψεων μέσω της διαφοροποίησης του τρόπου παροχής κοινωνικής προστασίας. Η εικόνα που διαμορφώνεται μέσα από την στατιστική ανάλυση των αριθμών είναι σαν η οικονομία και η κοινωνία ως συστήματα να κινούνται σε δική τους τροχιά αυτόνομα και η κοινωνική πολιτική να έπεται και μάλιστα σε απόσταση. Το κράτος πρόνοιας μοιάζει να μην καθοδηγεί, αλλά να καθοδηγείται, δεν διαμορφώνει συνεκτικές και παραγωγικές για το κοινωνικό σύνολο πολιτικές, αλλά διαμορφώνεται αποσπασματικά και σπασμωδικά από τις ανάγκες που προκύπτουν, δεν έχει ηγετική θέση, αυτή του διαμορφωτή της κατάστασης και του προστάτη των κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά θέση ακόλουθου που δεν προβαίνει σε τομές, αλλά προσαρμόζεται και προσφέρει τα άκρως απαραίτητα, που οι εκάστοτε συνθήκες επιβάλλουν. Αυτό δεν αποτελεί παρά αδυναμία του πολιτικού, θεσμικού και διοικητικού συστήματος της χώρας.

Μικροσκοπικά, συμπεραίνεται πως τα συνολικά έξοδα της κυβέρνησης υπερβαίνουν τα συνολικά έσοδα επιβαρύνοντας έτσι τον κρατικό προϋπολογισμό να χρηματοδοτεί τα «κενά». Οι κοινωνικές εισφορές διαχρονικά αδυνατούν ολοένα και περισσότερο να καλύψουν τις κοινωνικές παροχές, αναδεικνύοντας την αδυναμία του φορολογικού συστήματος ως

εργαλείου αναδιανομής του εθνικού εισοδήματος. Οι τομείς που επιβαρύνονται λόγω των αυξημένων κοινωνικών αναγκών είναι τα ασφαλιστικά ταμεία λόγω της καταβολής των συντάξεων και το σύστημα υγείας. Αυτό μαρτυρά και την ανάγκη να στραφούν οι ιθύνοντες σε δικλείδες που θα εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος και την ενίσχυση του εθνικού συστήματος υγείας και ειδικά της πρωτοβάθμιας περίθαλψης. Η δραματική άνοδος των αναγκών για κρατική μέριμνα ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό, οξύνει την ανησυχία και ενισχύει την χειροτέρευση του επιπέδου διαβίωσης του πληθυσμού. Η ύπαρξη ισχυρής θετικής συσχέτισης μεταξύ κοινωνικών παροχών και συνολικών εσόδων, αλλά και μεταξύ κοινωνικών παροχών και συνολικών δαπανών της γενικής κυβέρνησης, φανερώνει την τάση να καταβάλλονται χρήματα εκατέρωθεν από το κράτος και από τους πολίτες, υπό τη μορφή κοινωνικών δαπανών και κρατήσεων στους μισθούς για κοινωνικούς σκοπούς αντίστοιχα, όχι για καλύτερη, αλλά για περισσότερη πρόνοια, καθιστώντας έτσι το κοινωνικό κόστος μεγαλύτερο από το κοινωνικό όφελος. Επιπρόσθετα, η έλλειψη εσόδων, η οποία στο σύνολο της ανάλυσης είναι εμφανής, μπορεί να ερμηνευθεί και ως αντίδραση και εξωτερίκευση της εσωτερικής αντίληψης των πολιτών περί αδιαφάνειας, διαφθοράς, αδικίας, αδιαφορίας για την κοινωνία, άγνοιας για τα πραγματικά κοινωνικά προβλήματα και τις διαστάσεις τους και της κακής ποιοτικά και ποσοτικά παροχής κοινωνικής προστασίας από πλευράς του κράτους πρόνοιας.

Εν συνεχεία, τόσο οι κοινωνικοί δείκτες, όσο και τα στατιστικά στοιχεία, των βασικών τομέων που είναι αρμόδιο να προστατεύει το κράτος πρόνοιας, δεν επιβεβαιώνουν την ικανότητά του να καταστέλλει τα ποσοστά της φτώχειας και να χτίζει τείχη ενάντια στην προς τα κάτω μετάθεση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Το σύνολο των καταγεγραμμένων απόψεων του πολιτικού κόσμου, για τη σημασία της κοινωνική προστασίας και πρόνοιας και την ύπαρξη κρατικής

μέριμνας, όπως και το εθνικό στρατηγικό πλαίσιο για την κοινωνική ένταξη, παρουσιάζει αδυναμίες και αμφιβολίες ως προς την υλοποίηση, εφαρμογή και τήρησή του. Οι βασικοί τομείς λειτουργίας του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα, διαχρονικά έρχονται αντιμέτωποι με τις βαθιά δομικές και θεσμικές τους αδυναμίες και αγκυλώσεις και αδύναμες να απαγκιστρωθούν από αυτές, χωρίς πολιτική βούληση για παρέμβαση και εκσυγχρονισμό.

Έτσι, λοιπόν, στοιχειοθετείται η άποψη ότι το κράτος πρόνοιας δεν είναι κατ' ανάγκη φτωχό, όπως συνηθίζουν να ισχυρίζονται οι ασκούντες την κλασική κριτική στο κράτος πρόνοιας, αλλά αναποτελεσματικό με ελλειπείς μηχανισμούς και δομικές και θεσμικές αδυναμίες, αφού κατ' ουσίαν απέτυχε:

- Να εκπληρώσει τον λόγο ύπαρξης και θεσμοθέτησής του.
- Να εξεύρει το άριστο επίπεδο παρέμβασης και τον βέλτιστο τρόπο παροχής βοήθειας.
- Να συμβαδίσει προσαρμόζοντας τις δράσεις και τις πολιτικές του στις εκάστοτε συγκυρίες και συνθήκες.
- Να εξεύρει πόρους (ο τρόπος άντλησης των οποίων καθιστά εν μέρει επιτυχημένη τη δράση του κράτους πρόνοιας), οι οποίοι αν και βρίσκονται σε σπανιότητα, είναι μείζονος σημασίας η ύπαρξή τους.
- Να εξασφαλίσει την μακροπρόθεσμη και σταθερή ύπαρξη και βιωσιμότητά του, ακόμα και κάτω από τις πιο δυσμενείς και αντίξοες συνθήκες.

Η επαναθεμελίωση του κράτους πρόνοιας (ο όρος αυτός αποδίδει σαφέστερα το τι δέον γενέσθαι, από ότι η λέξη μετασχηματισμός ή μετεξέλιξη του κράτους πρόνοιας), αφενός συνεπεία των παραπάνω

καθίσταται επιβεβλημένη και αφετέρου υποβοηθείται από την υφιστάμενη οικονομική κρίση, καθώς μπορεί να ειπωθεί ως μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία που θα οδηγήσει στην ενίσχυση της εθνικής κυριαρχίας, στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στο πολιτικό σύστημα και στην εκβάθρων αναμόρφωση του διοικητικού συστήματος.

Σε αυτή τη βάση και υπό την υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων ως προαπαιτούμενα, η προοπτική της κοινωνικής πολιτικής και της λειτουργίας του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα είναι ευοίωνη, φτάνει να αντικατοπτρίζει το βαθύτερο θέλω τόσο των πολιτών όσο και της πολιτείας για δικαιότερη και με περισσότερη ευημερία κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αδάμ, Σ., Παπαθεοδώρου, Χ. (2010). Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική προσέγγιση, Ερευνητική μονάδα κοινωνικής πολιτικής, φτώχειας και ανισοτήτων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, 2010.

Αλεξίου, Θ. (2016). Κοινωνική Πολιτική και Βιοπολιτική. Από την ταξική αντιπαράθεση στη «μικροφυσική της εξουσίας, Κοινωνική Πολιτική, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής, τεύχος 5, σελ. 5-28.

Αργυρόπουλος, Γ. (2017). Η κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα: Ένα διαχρονικό ζήτημα, Huffpost, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.huffingtonpost.gr/giorgos-argyropoulos/_4811_b_9548828.html

Βιενέρης, Δ., Παπαθεοδώρου, Χ. (2003). Τι είναι κοινωνικό και τι πολιτικό στην κοινωνική πολιτική σήμερα;, Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: προκλήσεις και προοπτικές, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Βιενέρης, Δ. (2009). Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Το Τέλος των Ύμνων, Αθήνα:Ελληνικά Γράμματα, σελ. 486.

Βιενέρης, Δ., Παπαθεοδώρου, Χ. (2003). Η Κοινωνική Πολιτική Ελλάδα - Προκλήσεις και Προοπτικές, Επιστημονική Επιμέλεια: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Γεωργακόπουλος, Θ. (2017). Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017. Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, Δεκέμβριος 2016, Φορέας ανάθεσης και διεξαγωγής της έρευνας ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός έρευνας και ανάλυσης, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.dianeosis.org/2017/03/tpe_2017/

Δαφέρμος, Γ., Παπαθεοδώρου, Χ. (2011). Το παράδοξο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια, Κείμενα πολιτικής (Policy Briefs)/1, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, 2011.

Δερβένης, Χ., Βογιατζής, Γ. (2016). Οι μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται για ένα βιώσιμο και αποδοτικό σύστημα υγείας, e κύκλος, Ιδέες για την Εθνική Ανασυγκρότηση, δημοσιεύτηκε στις 17/01/2016, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://ekyklos.gr/sb/107-gia-ena-viosimo-kai-apodotiko-systima-ygeias.html>

Δημητροπούλου, Μ. (2014). Ο Μίλτον Φρίντμαν και το κράτος πρόνοιας, tvxs Ανεξάρτητη Ενημέρωση, 29/10/2014, διαθέσιμο στο:

<http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/o-milton-frinman-kai-kratos-pronoias>
[μαρία Δημητροπούλου 29/10/14](#)

Δημουλάς, Κ., Οικονόμου, Χ. (2012). Βασικές αντιλήψεις μοντέλα και μετασχηματισμοί του κράτους πρόνοιας με έμφαση στα συστήματα υγείας, Ινστιτούτο Εργασίας, Αθήνα.

Ζαμπαρλούκου, Σ. (2014), Προς ένα νέο πρότυπο οργάνωσης του κοινωνικού κράτους? η Ελλάδα μετά την κρίση, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής πολιτικής, 5^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Κοινωνική πολιτική την εποχή της κρίσης: στο σταυροδρόμι των επιλογών, Πάντειος Πανεπιστήμιο, 8-10 Μαΐου 2014.

Ζαφείρη – Καμπίτση, Α. (2009). Διαχρονικά προβλήματα της κοινωνικής ασφάλισης, Ένωση για την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.epkodi.gr/diachronika-provlimata-tis-kinonikis-asfalisis/>

Θεοδωρουλάκης, Μ., Κουμαριανός, Ε. (2012). Συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, Ασφαλιστικό σύστημα και σύστημα κοινωνικής περίθαλψης, Εργασία και δια βίου εκπαίδευση, Προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Εκπαιδευτικό υλικό.

Ιωαννίδης, Δ. (2011). Στατιστική Μεθοδολογία, εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη, 2011.

Καζάκου, Γ. (2015). Το αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας και το οικονομικό πρόβλημα, Φωτόδεντρο, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://photodentro.edu.gr/ugc/r/8525/663?locale=el> (ανάρτηση στις 29/12/2015).

Καραμαγκαλής, Γ. (2017). Τι πιστεύουν οι Έλληνες το 2017 – Οι απαντήσεις σε 73 διαγράμματα, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.dianeosis.org/2017/03/tpe-2017-all-graphics/>

Καραμεσίνη, Μ. (2006). Οικονομικές Θεωρίες της Κοινωνικής Πολιτικής, σημειώσεις για το μάθημα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, σελ.16-31.

Καρολίδης, Δ., Ξαρχάκος, Κ. (2006). Excel 2003: Θεωρία, Συναρτήσεις, Προγραμματισμός με VBA, Μακροεντολές, Εφαρμογές, Άβακας, 2006.

Καστάνη, Κ., Αμίτσης, Γ. (2014). Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας.

Κοντιάδης, Ξ. (2008). Εισαγωγή στην κοινωνική διοίκηση και τους θεσμούς κοινωνικής ασφάλειας, Εκδόσεις Παπαζήσης, σελ. 17.

Κοτόφωλος, Ι. (2017). Αποψη: Σε αναζήτηση ενός άλλου «κοινωνικού κράτους», Η Καθημερινή, Διεθνής Οικονομία, 19/06/2017, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.kathimerini.gr/914336/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/apoyh-se-anazhthsh-enos-alloy-koinwnikoy-kratoys>

Κυριόπουλος, Ι. (2016). Εμπόδια και ανισότητες στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη στην Ελλάδα: υπάρχει τρόπος να ξεπεραστούν; Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, Τομέας Οικονομικών της Υγείας, Healthworld 2016.

Λυμπεράκη, Α., Τήνιος, Π. (2012). Το κοινωνικό κράτος (“έπισημο” και “άτυπο”): οι μεταρρυθμίσεις που ΔΕΝ έγιναν και η κρίση, Κοινωνική πολιτική και κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούνιος 2012.

Μανιάτης, Θ. (2014). Η πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας και ο καθαρός κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

Μαραντζίδης, Ν., (2017). Οι Έλληνες αλλάζουν ιδέες για την Ευρώπη και τον κόσμο;, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.

Ματσαγγάνης, Μ. (2011). Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς: οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα και κοινωνική προστασία, Αθήνα: Κριτική

Ματσαγγάνης, Μ., Λεβέντη, Χ., Καναβιτσά, Ε., Φλεβοτόμου, Μ. (2017). Μια αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.

Ματσαγγάνης, Μ. (2014). Χρονικό μιας προαναγγελθείσας αποτυχίας; Πώς το σύστημα κοινωνικής προστασίας (δεν) καταπολεμά τη φτώχεια στην Ελλάδα της κρίσης, Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: " Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής".

Μαυροζαχαράκης, Μ. (2013). Τύποι κοινωνικού κράτους και ιδεολογικές αυθαιρεσίες, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο:

<http://news247.gr/eidiseis/gnomes/manolis-mavrozaxarakis/tupoi-koinwnikou-kratoys-kai-ideologikes-aythairesies.2180816.html>

Μηλιός, Γ., Λαπατσιώρας, Σ., Οικονομάκης, Γ. (χ.χ.). Εισαγωγή στην Οικονομική Ανάλυση, Βιβλιοθήκη Οικονομικής και Πολιτικής Θεωρίας, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 12.

Μοσχονάς, Γ., (2016). Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες: Ένας Αξιακός Χάρτης Της Ελληνικής Κοινωνίας, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.dianeosis.org/2016/02/ti-pistevoyn-oi-ellines-enas-aksiakos-xartis-tis-ellinikis-koinonias/>

Μουσιούττας, Μ. (2015). Κράτος πρόνοιας. Πού πάμε; Η σημερινή της Κυριακής, 01/03/2015.

Μουτσόπουλος, Χ. (2008). Οι ασθένειες του Εθνικού Συστήματος Υγείας, Το Βήμα, δημοσιεύτηκε στις 17/11/2008, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=23639>

Μουσιδής, Α., Παπαδοπούλου, Δ., Πετράκη, Γ. (2013). Προς ένα αποδυναμωμένο κράτος; Απόπειρα μιας σκεπτικιστικής προσέγγισης, στο συλλογικό τόμο προς τιμήν του Δ. Τσαούση, Κοινωνιολογία και Κοινωνικός Μετασχηματισμός στη Σύγχρονη Ελλάδα, Αθήνα: Gutenberg, σελ. 302- 329.

Νασιώκα, Α. (2010). Κράτος πρόνοιας: Ένα «κοινωνικό» όπλο στραμμένο ενάντια σε ποιον; Πολιτική και Πολιτισμική Κριτική, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://futura-blog.blogspot.gr/2010/10/blog-post_25.html

Νικήτας, Π. (2013). Εισαγωγή στη στατιστική ανάλυση πειραματικών δεδομένων με χρήση Excel και SPSS, εκδ. Σιμώνη, Θεσσαλονίκη.

Ντόλκας, Χ. (2016). Περιοδικό Manager, Ο εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης ως μεγάλη αναπτυξιακή ευκαιρία, Ελληνική Εταιρεία Διοικήσεως Επιχειρήσεων, τεύχος 41, σελ. 10, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2016.

Ντούνης, Α. (2011). Ορισμός, οριοθέτηση και στόχοι της κοινωνικής πολιτικής, Social Policy.gr, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://socialpolicy.gr/2011/10/%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%AD%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9->

Σιακαντάρης, Γ. (2015). Τι κάνει ένα κράτος πρόνοιας;, BOOKPRESS, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.bookpress.gr/kritikes/idees/esping-andersen-gosta-topos-motibo-ekdotiki-oi-treis-kosmoi-tou-kapitalismou-tis-euimerias>

Στασινοπούλου, Ο. (2006). Κοινωνική Πολιτική: Βασικές Έννοιες, Ιστορική εξέλιξη, Φορείς και Πρότυπα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα.

Στασινοπούλου, Ο. (2006). Κράτος Πρόνοιας – Ιστορική Εξέλιξη – Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Εκδ. Gutenberg, κεφ. 7-10.

Σωτηρέλης, Γ. (2011). Η οικονομική κρίση ως ευκαιρία για την επαναθεμελίωση του κράτους, Constitutionalism, 25/11/2011, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.constitutionalism.gr/2186-i-oikonomiki-krisi-ws-eykairia-gia-tin-epanatemeli/>

Τσάντας, Ν., Μωυσιάδης, Χ., Μπαγιάτης, Ν. και Χατζηπαντελής, Θ. (1999) Ανάλυση Δεδομένων με τη Βοήθεια Στατιστικών Πακέτων: SPSS, Excel, SPlus, Εκδόσεις Ζήτη, 1999.

Τσίμπος Κ., Σμυρλής, Ι. (χ.χ.) Εισαγωγή στο Microsoft Excel: Στατιστικές Συναρτήσεις & Τεχνικές Ανάλυσης Δεδομένων (Σημειώσεις).

Τσίμπος, Κ., Γεωργιακώδης, Φ. (2000). Περιγραφική και Διερευνητική Στατιστική Ανάλυση Δεδομένων, Τόμος Α': Μονοδιάστατη Ανάλυση, Τόμος Β': Δισδιάστατη Ανάλυση, Εκδόσεις Σταμούλης, 1999-2000.

Υφαντόπουλος, Ι., Νικολαΐδου, Κ. (2008). Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα, εκδ. Gutenberg.

Φράγκος, Χ. (2002). Στατιστική επεξεργασία και Ανάλυση δεδομένων με χρήση του Microsoft Excel, εκδ. Σταμούλης, Αθήνα, 2002.

Χλέτσος Μ., 2003, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Οικονομική ανάλυση της κοινωνικής προστασίας, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Χλέτσος Μ., 2013, Οικονομική Στήριξη των ασθενέστερων και καταπολέμηση της φτώχειας : Διδάγματα από την Ιστορία. Η περίπτωση των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Εισήγηση στα πλαίσια του Workshop «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα : προσεγγίσεις και προτάσεις ενόψει της πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου»

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Αθήνα, Απρίλιος 2013, διαθέσιμο στο: http://www.eiead.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=235&Itemid=205&lang=el

Χλέτσος, Μ. (2015). Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής Και Κοινωνικής Πολιτικής, Κύκλος Διαλέξεων «Οικονομία Και Κοινωνία», Μετασχηματισμός ή μετεξέλιξη του κράτους πρόνοιας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Οικονομικών επιστημών, σελ. διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalαιο2.pdf

Χλέτσος, Μ. (2003). Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Οικονομική ανάλυση της κοινωνικής προστασίας, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σελ. 15, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:

<https://ketheaspp10.files.wordpress.com/2014/11/cf87cebbceadcf84cf83cebfcf82-cf80ceb1cebdceb5cf80ceb9cf83cf84ceb7cebcecb9ceb1cebaceb5cf83-cf80ceb1cf81ceb1ceb4cebfcf83ceb5ceb9cf83.pdf>

Χλέτσος, Μ. (2015). Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής Και Κοινωνικής Πολιτικής, Κύκλος Διαλέξεων «Οικονομία Και Κοινωνία», Οι λόγοι της κρατικής παρέμβασης στο λόγο της υγείας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Οικονομικών επιστημών, σελ. διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/eisagogikes_enies_oikonomika_igias/ili_mathimatos/kefalaio3.pdf

Χλέτσος, Μ. (2015). Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής Και Κοινωνικής Πολιτικής, Κύκλος Διαλέξεων «Οικονομία Και Κοινωνία», Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Οικονομικών επιστημών, Το κράτος πρόνοιας ως νέος τρόπος οργάνωσης του κοινωνικού, σελ. 11, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaio1.pdf

Χλέτσος, Μ. (2015). Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής Και Κοινωνικής Πολιτικής, Κύκλος Διαλέξεων «Οικονομία Και Κοινωνία», Οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους στο σύστημα της αγοράς, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Οικονομικών επιστημών, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata

[/oikonomikes litourgies tou kratous/ili mathimatos/oikonomikes litourgies kratous.pdf](#)

Χλέτσος, Μ. (2015). Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής Και Κοινωνικής Πολιτικής, Κύκλος Διαλέξεων «Οικονομία Και Κοινωνία», Μετασχηματισμός ή Μετεξέλιξη του κράτους πρόνοιας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Οικονομικών επιστημών, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaio2.pdf

Χρυσόγονος, Κ. (2006). Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Κεφ. 7^ο, σελ. 535-573.

ΞΕΝΗ

Agamben, G. (2012). Αγκάμπεν – βιοπολιτική: η συνέντευξη στην ΕΤ3 (πλήρες κείμενο), Nomadic universality, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://nomadicuniversality.com/αγκάμπεν-η-συνέντευξη-στην-ετ3-πλήρες/>

Berk, K. N., Carey, P. (1998). Data Analysis with Microsoft Excel, Brooks/Cole, 1998.

Esping – Andersen, G. (2006). Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος, εκδ. Διόνικος, σελ. 48-74.

Esping Andersen, G. (2014). Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας, εκδ. Τόπος

Gilbert, N. & Terrel, P. (2005), Dimensions of social welfare policy, Pearson.

Gough, I. (2008). Η πολιτική οικονομία του κοινωνικού κράτους, Σαββάλας, σελ.95-99.

Hillman, A. (2013). Δημόσια Οικονομική και Δημόσια Πολιτική, εκδ. Παπαζήση

Leibfried and Steffen Mau, pp. 138-147, διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο:

<http://rszarf.ips.uw.edu.pl/welfare-state/titmuss.pdf>

Marshall t.H., and Bottomore T. (1995), Ιδιότητα του Πολίτη και Κοινωνική Τάξη

Gutenberg, Αθήνα.

Neufeld, J. L.(1998). Learning Business Statistics with Microsoft Excel 97, Prentice-Hall, 1998.

OECD, 2016. New OECD Affordable Housing Database, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.oecd.org/social/affordable-housing-database.htm>

OECD 360, Ελλάδα 2015, Πως συμμετέχει η Ελλάδα, OECD, Better policies for better lives.

Syrel, Y., Muller, P. (2002), Ανάλυση των πολιτικών του κράτους, Ανάλυση των δημόσιων πολιτικών, κεφάλαιο 5ο, εκδ. Τυπωθήτω, 2002.

Titmuss, R. (2008). Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction, Volume I: Analytical Approaches, ‘What is Social Policy?’ Edited by Stephan

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.statistics.gr/>

<http://ec.europa.eu/eurostat>

<http://www.ypakp.gr/>

<http://socialpolicy.gr/>

<https://www.synigoros.gr/?i=health-and-social-welfare.el.paroxes-koinonikis-pronoias>